DE VOORMALIGE ZELFBESTURENDE EN GOUVERNEMENTSLANDSCHAPPEN IN ZUID-OOST BORNEO

C. NAGTEGAAL

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0301 0268

322 F40

DE VOORMALIGE ZELFBESTURENDE EN GOUVERNEMENTSLANDSCHAPPEN IN ZUID-OOST BORNEO

3q2103

DE VOORMALIGE ZELFBESTURENDE EN GOUVERNEMENTSLANDSCHAPPEN IN ZUID-OOST BORNEO

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS Dr Th. M. van LEEUWEN, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT, TE VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID EN VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, OP WOENSDAG 24 MEI 1939 DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

CORNELIS NAGTEGAAL

GEBOREN TE ALFEN-AAN-DEN-RIJN

UTRECHT
N.V. A. OOSTHOEK'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
1939

Deze studie verschijnt tevens als deel XIV der
UTRECHTSCHE BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS, HET STAATSRECHT EN DE ECONOMIE VAN NEDERLANDSCH-INDIË,
onder leiding van
Prof. Dr C. Gerretson en Prof. Mr Dr H. Westra.
N.V. A. Oosthoek's Uitgevers Maatschappij
Utrecht
Zij is alleen in dien vorm in den handel

AAN MIJN OUDERS

AAN MIJN VROUW

PROMOTOR:

PROF. MR DR H. WESTRA

INHOUD.

Blz.

INLEIDING. 1

HOOFDSTUK I.

Historisch overzicht 3

HOOFDSTUK II.

De staatkundige verhouding der voormalige landschappen tot het Nederlandsch-Indisch gouvernement 21

A. De contracten van 1825 en 1842. 21

B. De instelling van het gouvernement Borneo en onderhoorigheden bij gouvernementsbesluit van 28 Februari 1846. . . . 25

C. De contracten van 1861 en 1875 gesloten met het zelfbestuur Pegatan en Koesan . . 31

I. Het contract van 1861. 31

II. Het contract van 13 November 1875 gesloten met Ratoe Aroeng Daeng Makaoe. 35

1. De staatkundige verhouding met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in algemeene trekken 36

2. De staatkundige verhouding in bijzonderheden . . 43

D. De acte van verband van 1893 58

E. De suppletoire contracten van 1897 en 1900 59

F. De nota's van toelichting op de politieke contracten 60

G. De instructies voor de gouvernementshoofden der Tanah-Boemboe en de verhouding

Blz.

DEZER LANDSCHAPPEN TOT HET NEDERLANDSCH-INDISCH GOUVERNEMENT 62

H. DE STAATKUNDIGE VERHOUDING BLIJKENDE UIT DE KOLONIALE VERSLAGEN 76

HOOFDSTUK III.

HET INWENDIG BESTUUR DER LANDSCHAPPEN . . . 79

HOOFDSTUK IV.

DE INLIJVING BIJ HET RECHTSTREEKS BESTUURD GEBIED 91

HOOFDSTUK V.

HERSTEL VAN ZELFBESTUUR 106

HOOFDSTUK VI.

SLOTBESCHOUWINGEN 127

BIJLAGEN.

I. CONTRACT BATOELITJIN 29 JUNI 1825. . . . 131
II. CONTRACT PEGATAN 1842 133
III. CONTRACT PEGATAN EN KOESAN 1861 137
IV. CONTRACT PEGATAN EN KOESAN 1875 150
V. INSTRUCTIE HOOFD POELOE LAOET 1889 . . . 166

LITERATUUROPGAVE. 169

PERSONEN- EN ZAKENREGISTER 171

INLEIDING.

Doel van dit geschrift is het leveren van een bijdrage over de voormalige zelfbesturende rijkjes in Zuid-Oost Borneo — en wel in het bijzonder over die, welke gelegen zijn binnen de tegenwoordige onderafdeeling Poeloe Laoet — Tanah Boemboe — hoofdzakelijk betreffende hun ontstaan, hun verhouding tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, hun inlijving bij het rechtstreeks bestuurd gebied en de wenschelijkheid van hun wederinstelling.

Bij Staatsblad 1938 No. 133 werd, zooals bekend, ingesteld de groepsgemeenschap „Bandjar", omvattende het gebied der afdeelingen Bandjermasin, met uitzondering van de onderafdeeling Poeloe Laoet — Tanah Boemboe, en Hoeloe Soengei van de Residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Bij de behandeling van het ontwerp dezer ordonnantie in den Volksraad [1]) werd door den heer Mohamad Noor betoogd: „dat, bijaldien de Regeering mocht besluiten tot het uitzonderen van de onderafdeeling Poeloe Laoet — Tanah Boemboe van deze in te stellen groepsgemeenschap, hij als alternatief onder de aandacht van de Regeering wilde brengen dat in dit gebied Poeloe Laoet — Tanah Boemboe evenals in Boni, Goa en straks op Bali alle voorwaarden aanwezig zijn voor herstel van zelfbestuur. De vroegere zelfbesturen zijn pas in deze eeuw opgeheven [2]). De betrokken bevolking blijft nog steeds verknocht aan hunne radja's. Herstel van die zelfbesturen zal, wanneer ik (Mohamad Noor) het goed zie, zeker strooken met de volksopvattingen."

De Regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming in algemeenen dienst antwoordde hierop: [3])

„dat de instelling van de groepsgemeenschap Bandjar beteekent het begin van de doorvoering der bestuurshervorming

[1]) Volksraad 2e gewone zitting 1937—1938 Hand. bld. 1620.

[2]) Nl. bij Staatsblad 1903 No. 179 in werking getreden 1 Jan. 1905 en bij Staatsblad 1912 No. 312 in werking getreden 1 Juli 1912.

[3]) Volksraad 2e gewone zitting 1937—1938 Hand. bld. 1825.

in staatkundigen zin voor Borneo en dat uit vroegere Regeeringsuitspraken reeds kon blijken, dat waar verdere uitbouw mogelijk is, hetzij door het instellen van meer zelfstandige gemeenschappen, hetzij door het wederinvoeren van zelfbestuur de Regeering die ongetwijfeld ter hand zal nemen."

De voormalige zelfbesturende rijkjes Pegatan en Koesan en de voormalige gouvernementslandschappen der Tanah Boemboe, welke laatste in hunne verhouding tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement uit staatsrechtelijk oogpunt immer zoo'n belangwekkend aspect hebben geboden, krijgen hierdoor wederom actueele beteekenis.

Het mag dan ook van belang geacht worden te trachten, aan de hand van de geschiedenis van het ontstaan, de vroegere verhouding tot het Gouvernement en den status na de inlijving bij het direct bestuurd gebied dezer voormalige rijkjes, eenig nader licht te werpen op de thans gerezen vraag betreffende de wenschelijkheid tot herstel van zelfbestuur in dit gebied. Een vraag, die voor de toekomstige staatkundige organisatie van Borneo niet zonder beteekenis is.

Het ligt voor de hand, dat hierbij in het tweede hoofdstuk somtijds ook, een zij het korte, bespreking van de in den loop der jaren gevolgde politiek ten opzichte van de zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten niet achterwege kon blijven.

Voor de samenstelling van het „Historisch Overzicht" in het eerste hoofdstuk, zoowel als voor de bewerking van het tweede en vierde hoofdstuk, werd naast de daarin aangehaalde werken en de, gedurende mijn verblijf in de onderafdeeling Poeloe-Laoet—Tanah Boemboe (Juni '36—Juli '38), verzamelde gegevens mede een dankbaar gebruik gemaakt van de daarop betrekking hebbende archiefstukken van het Ministerie van Koloniën.

Voor de mij verleende toestemming tot publicatie van enkele dezer bescheiden betuig ik hier mijn erkentelijkheid.

Tenslotte moge worden aangeteekend, dat de beschikbare tijd mij noopte den omvang van dit proefschrift zooveel mogelijk te beperken.

HOOFDSTUK I.

HISTORISCH OVERZICHT.

De vroegere geschiedenis der voormalige landschappen Pegatan, Koesan, Tjengal, Menoengoel, Bangkalaän, Tjantoeng, Sampanahan, Batoelitjin, Sebamban en Poeloe Laoet, gelegen aan de Zuid-Oostkust van Borneo, kenmerkt zich in nog veel sterkere mate dan die van het Bandjermasinsche rijk zelve, waartoe deze rijkjes tot het begin der negentiende eeuw hebben behoord, door het vrijwel ontbreken van betrouwbare historische gegevens.

Deze gegevens blijven schaarsch tot aan de tweede helft der negentiende eeuw. Eerst in dit tijdvak is het mogelijk een eenigszins aaneengesloten beeld te geven van den loop der gebeurtenissen in deze gebieden.

De oudste vermelding betreffende een, zij het ook klein, gedeelte van deze landstreek vinden we bij de opsomming der wingewesten van het rijk van Madjapait omstreeks de tweede helft der 14e eeuw (1365). Als zoodanig worden namelijk vermeld: Kota Waringin, Sampit, Kapoeas, Bandjermasin (hoofdstad Tandjoeng Poera aan de Soengei Pawan, bovenstrooms van Matam, Westerafdeeling van Borneo, ten Zuiden van Soekadana), de Baritomonding, Tabalong in Amoentai, *Seboekoe* (een eilandje, ten Oosten van het eiland Poeloe Laoet, thans een belangrijk pepercentrum), Pasir, Koetai, en Beraoe.[1])

Eerst ongeveer twee eeuwen daarna wordt bij de opkomst van het Bandjermasinsche rijk wederom van deze landstreken melding gemaakt. Deze opkomst wordt gesteld in den tijd, dat de Islam zijn intrede deed in het midden der 16e eeuw. De

[1]) Eisenberger, Kroniek der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, 1936, blz. 3.

Bandjareesche vorst Raden Samoedra zou, althans volgens de „Hikajat Bandjar dan Kota Waringin" [1]), met steun van Demaksche hulptroepen aan zijn oom Pangeran Toemanggoeng het gezag hebben ontrukt, waarna invoering van den Islam door den penghoeloe van Demak zou hebben plaats gevonden (± 1550). Het Bandjermasinsche rijk werd daarna schatplichtig aan Demak.

Met het bewind van Raden Samoedra zou de bloeiperiode van Bandjermasin zijn begonnen. Uit dezen tijd wordt gemeld, dat iederen Oostmoesson de lieden van Takisang, Tambangen, Laoet, Kintap, Asem-Asem, Poeloe Laoet, Pamoekan, Pasir, Koetai, Berau en Karasikan hun schatting brachten aan den vorst van Bandjermasin.

In de Europeesche berichten wordt Bandjermasin eerst genoemd in 1596, toen bij Banten een scheepje afkomstig uit Bandjermasin door de Hollanders werd buitgemaakt. [2])

In den loop van de 17e eeuw werd evenwel het contact met de Hollanders veelvuldiger, omdat de uitbreiding van de pepercultuur in deze streken de belangstelling van de Compagnie begon te trekken.

Na de verwoesting van Bandjermasin door de Compagnie als straf voor den op den koopman Gilles Michielszoon gepleegden moord, bracht de Sultan den Rijkszetel van Bandjermasin naar Martapoera over (± 1612).

Met zekerheid is bekend, dat in 1636 de macht van den vorst van Martapoera zich uitstrekte over Landak, Sambas, Soekadana, Kota Waringin, Mendawai, Laoet Poeloe, Bandjermasin en de heele Oostkust. [3])

De band met deze onderhoorigheden was evenwel niet hecht; noch in de Inlandsche berichten, noch in de Europeesche valt iets te bespeuren van daadwerkelijk gezag van de Bandjareesche vorsten in dit gebied. Waarschijnlijk kwam de onderhoorigheid alleen tot uiting in het zenden van eenige schatting.

[1]) Cense, De Kroniek van Bandjermasin. Diss. Leiden 1928, blz. 45 en 109.
[2]) Noorlander, Bandjermasin en de Compagnie in de 2e helft der 18e eeuw. Diss. Leiden 1935, blz. 4.
[3]) Cense blz. 112.

In 1626 reeds werden door de Compagnie opnieuw handelsbetrekkingen aangeknoopt met Bandjermasin, op verzoek van den toenmaligen Sultan, Rachmat Oellah, die bescherming zocht tegen het rijk Mataram. In 1635 kwam het eerste contract tusschen de Compagnie en den vorst van Bandjermasin tot stand. Om den Sultan te vriend te houden rustte de Compagnie een expeditie uit naar Pasir en Koetai om deze beide plaatsen, waarop de Sultan aanspraak maakte, tot rede te brengen. [1])

Omstreeks 1641 zond de Sultan van Bandjermasin voor de laatste maal een huldegezantschap naar Mataram. Sindsdien beschouwde het Bandjermasinsche rijk zich geheel vrij van schatplichtigheid aan dit Javaansche rijk.

Eerst ongeveer een eeuw daarna in 1733 sluit de Coopman Christoffel de Marre een contract met Sultan Dachmat Doelah van Bandjermasin, waarbij de Compagnie wederom peperleveranties bedingt.

Den 18en Mei 1747 wordt dit contract door den Opperkoopman Steven Marcus van den Heyden hernieuwd. De Compagnie belooft thans bijstand aan den Sultan ingeval van een aanval op Bandjermasin, hetzij te land of te water. In ruil hiervoor bedingt de Compagnie evenwel, dat alle peper die het land opbrengt, aan haar geleverd zal worden en geen handelsbetrekkingen door den Sultan met andere naties zullen worden aangeknoopt. Van de naleving dezer contracten kwam niet veel terecht. Toen de Sultan de hulp van de Compagnie inriep voor het herstellen van zijn gezag op Borneo's Oostkust, op welk gebied hij aanspraken meende te kunnen maken, trachtte de Opperkoopman Paravicini handelsvoordeelen te behalen. Hij sloot daartoe op 20 October 1756 een acte van Renovatie met den Sultan, waarvan art. 22 luidde:

„Volgens soo neemt D.E. Compagnie aan, de van zijn Hoogheid afgescheurde Provincien Barou, Koety, Passir, Sanghoe, Tantang en Laway, met dies onderhoorige landen te helpen heroveren en die usurpateurs van daar te verdrijven, sullende D.E. Compagnie op alle de voor-

[1]) Noorlander, blz. 7.

geschrevene plaatsen zoowel te water als te land, dog op Passir alleen te water en zijn Hoogheid te land ageeren."

Na de herovering van de gebieden aan de Oostkust, zou de Compagnie eveneens inkomsten uit deze landen, in den vorm van vogelnesten, goud en was, trekken. Van de naleving van dit contract is evenwel eveneens in de practijk bij beide partijen hoegenaamd niets terecht gekomen.

In het jaar 1785 doen zich in het Bandjermasinsche rijk successiemoeilijkheden voor, waarbij ook het rijkje Pegatan een rol zou spelen. In dit jaar overleed Sultan Tahmid Illah de Eerste van Bandjermasin, nalatende 3 minderjarige zonen: Pangeran Rachmat, Pangeran Abdoellah en Pangeran Amir. Van deze drie zonen was Pangeran Abdoellah door den overleden vorst als troonopvolger aangewezen. Pangeran Nata, zwager van den overleden vorst Tahmid, en door dezen als voogd-regent aangewezen, liet de twee oudste vorstenzonen ombrengen. Pangeran Amir, de jongste zoon, geeft voor ter bedevaart naar Mekka te willen gaan, doch wijkt uit naar Pegatan, alwaar hij de hulp van de Boegineezen inroept om tegen Pangeran Nata op te trekken.

De Compagnie bevond zich hierdoor in een zeer lastig parket, omdat, wanneer zij zich afzijdig zou houden, bij een eventueele overwinning der Boegineezen, haar grootste vijanden, er voor haar geen handelsvoordeelen meer te Bandjermasin te behalen zouden zijn.[1]) Zij besloot derhalve de partij van Pangeran Nata te kiezen. In Maart 1786 werden de Boegineezen nabij Takissoeng verslagen en namen zij met hun geheele vloot de vlucht.[2])

Als direct gevolg van de door de Compagnie verleende hulp tegen de Boegineezen ontstond het contract van 1787, gesloten met Sultan Nata, welk contract ook voor de gebieden in Zuid-Oost Borneo van beteekenis was. Bij dit contract kwam de souvereiniteit over het Bandjermasinsche rijk aan de Compagnie, terwijl bovendien belangrijke gedeelten van dit rijk onder rechtstreeksch bestuur van de Compagnie kwamen te staan.

[1]) Noorlander, blz. 71.
[2]) Ibidem „ 79.

Art. 6 van dit contract luidde:

„Ofschoon de Compagnie, uit hoofde van de gedanen afstand is geworden souverein heer, eygenaar en bezitter van het ganze koningrijk Banjermassing, in alle desselfs uitgestrektheid en grenspalen, so begeerd nogtans de Compagnie haar territoriaal regt en grondgebied niet verder uit te breyden, als tot de plaatsen, die gelegen zijn aan de stranden van het Oosten tot aan het Westen, dus ook Passir met dies onderhoorigheden, Poeloe Laut en wat daaromstreeks gelegen is, Tabanjouw met de daarbij behoorende stranden en bovenlanden, de helft van de dorpen Doesson, benevens de Dayakers en Tatas, — nevens Mandawie, Sampit, Pamboeang, Cottawringen en wat daarbij behoord, terwijl alles wat verder tot het rijk Banjermassing gehoord zal geacht en gerekend worden uit te maken het grondgebied, waar de leenroerige regeering aan den Sultan en zijne nakomelingen is opgedragen" [1]).

Evenmin als de Bandjareesche vorsten voordien, heeft ook de Compagnie in deze gebieden daadwerkelijk gezag uitgeoefend. Wel plaatste de Compagnie in 1789 de sergeant Hartman als posthouder op Poeloe Laoet. Heel spoedig bleek evenwel, dat op Poeloe Laoet voor de Compagnie weinig voordeel te behalen viel, zoodat Hartman na een jaar dit eiland wederom verliet.[2])

In het door F. van Boekholtz in 1797 met Sultan Nata gesloten contract wordt dan ook, en wel in het eerste artikel daarvan, toegegeven, dat het beheer van deze aan de Compagnie afgestane landen een algeheele mislukking is geworden, weshalve men de administratie over deze landen wederom aan den Sultan van Bandjermasin wenscht over te geven.[3])

Kort na 1800 worden de berichten over het Bandjareesche rijk schaarscher. In 1801 overleed Sultan Nata, waarna in 1802 Van Boekholtz wederom naar Bandjermasin komt om het contract van 1797 met diens opvolger te hernieuwen [4]).

Reeds in 1805 vormde het opbreken van de vestiging te Bandjermasin een punt van bespreking bij de Bataviasche Regeering. Men overwoog, dat Bandjermasin behalve peper niets opleverde en deze peperopbrengst kon de lasten niet

[1]) Noorlander, blz. 171.
[2]) Ibidem „ 109.
[3]) Ibidem „ 137.
[4]) Ibidem „ 158.

dekken. Het zou evenwel tot Mei 1809 duren, aleer Daendels besloot de post te Bandjermasin in te trekken. Van 1809 tot 1811 waren Borneo's kusten door alle Europeesche naties verlaten.

In 1811 zond de Luitenant-Gouverneur Raffles, na de inbezitneming van Java door de Engelschen, zijn vriend Alexander Hare als Commissaris en Resident naar Bandjermasin. Raffles zou hiertoe zijn uitgenoodigd door Sultan Soleiman, die bij de Engelschen bescherming zocht tegen de wraak zijner vijanden.

Commissaris Hare sloot op 1 Oct. 1812 een nieuw contract, waarbij niet alleen het contract van 1797 werd vernieuwd, nu uiteraard ten gunste der Engelschen, maar waarin uitdrukkelijk werd vermeld, dat alle landen langs de Zuid-, Zuid-Oost-, Oost- en Noordkust aan het Engelsche Gouvernement werden afgestaan.

Artikel 5 van dit op 1 October 1812 tusschen Alexander Hare en Sultan Soleiman gesloten contract luidde:

„His Highness cedes to the hon. E. I. Comp. in every right of sovereign jurisdiction, the Island, fort, town and batteries of Quën and Tatas; the whole of the Dayac provincies Mandawie, Sampit, Pamboeang and Cottaringin (Kottawaringin) with its dependencies Sintang, Lawi, and Jalai, Becompai and the Doosan country, Barau, Coti, Passer, Pegattan and Poolo Laut with all their respective dependencies."

De tekst van dit artikel is van belang, omdat hier onder de door het Bandjareesche rijk afgestane gebieden voor de eerste maal melding wordt gemaakt van Pegatan. In het door de Ned. O. I. Compagnie in 1787 met den vorst van Bandjermasin gesloten contract was wel sprake van Poeloe Laut en wat daaromstreeks gelegen is, doch het rijkje Pegatan vond nog geen vermelding.

Het is derhalve vrijwel met zekerheid aan te nemen, dat het rijkje Pegatan omstreeks het midden der 18e eeuw ontstond en eerst tegen het einde van die eeuw van eenige beteekenis is geworden.

Na de teruggave van het eiland Borneo door de Engelschen aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement op 1 Januari

1817, werden op 3 Januari daaraanvolgend door den Commissaris J. van Boekholtz, de met den Sultan van Bandjermasin in 1756, 1787 en 1812 gesloten contracten, thans met het Gouvernement, hernieuwd, zij het dan in zooverre gewijzigd, als in verband met de nieuwe regeeringsbeginselen noodzakelijk was geworden.

Artikel 5 van het door Van Boekholtz gesloten contract, waarin de afstand van het grondgebied werd opgenomen, luidde als volgt:

„Zijn Hoogheid de Padoeka Sri Sultan Sleeman Almoh Tamit Alalah regeerend vorst van het gansche rijk Banjermassing staat af in vollen eigendom en souvereiniteit aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden het Eiland, de stad en het fort te Tatas en de Kween, de gezamenlijke Dayaksche provinciën, benevens de provinciën Mandawie, Sampit, Kotta Wringin en onderhoorigheden, voorts Sentang, Lawei en Jelei, Becompai, Tabanjauw, Pagatan en het eiland Laut, Pasir, Kotie, Barrouw en alle hunne onderhoorigheden;"

terwijl artikel 17 het navolgende inhield:

„Ten blijke van de welwillendheid van het Nederlandsche Gouvernement en om aan den Sultan een bewijs te geven van haar vertrouwen neemt het Nederlandsche Gouvernement aan om in eene of meer van de afgestane provinciën het inwendige bestier onder de directe bevelen van den Hollandschen Commissaris-Resident op te dragen aan een of meer Prinsen uit het huis van Zijne Hoogheid in de hoedanigheid van Regent en onder toevoeging van zoodanig een rang en titel als het Nederlandsche Gouvernement nader zal bepalen, aan wier magt het derhalve ook overgelaten blijft om gene Prinsen naar hunne verdiensten te beloonen en te bevorderen of het ongenoegen van het Gouvernement te doen ondervinden."

Veel verbetering kwam er evenwel door dit contract niet in de verhouding met het Bandjareesche rijk. In het jaar 1823 vond de Commissaris J. H. Tobias bij zijn komst te Bandjermasin:

„een groote wanorde in de omliggende landen, despotismus in een hoogen graad en een ouden en zwakken vorst, veelhoofdigheid van gezag in de vele prinsen en grooten en een onjuiste verhouding van den vorst tot het Nederlandsche Gouvernement." [1]).

[1]) Tijdschrift voor N.I. 1861, deel 1 blz. 229.

Op den 13en September sloot Mr. J. H. Tobias naar aanleiding hiervan een nieuw contract met Sultan Soleiman, waarvan art. 2 luidde:

„Het vijfde artikel van het contract van 1817 wordt bij deze verklaard te zijn vervallen, en veranderd in volgender voege: Zijne Hoogheid de Sultan Soleiman staat af in vollen eigendom aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden het geheele eiland Tatas en de Kween, tot aan den linkeroever van de Antassan Ketjiel, Lewai, Jewai, Sintang, Tabanjauw, Pagatan en het eiland Poeloe Laoet, Kotta Ringin, Passir, Koti, Barouw en alle hunne onderhoorigheden. Zijne Hoogheid staat wijders voor de helft af de Landen Pamboean, Mandawi, Sampit, de groote en kleine Dajak, de Becompai en Doeson. Daarentegen staat het Gouvernement voor de helft af de Landen, die het Gouvernement op verzoek van Zijne Hoogheid in bezit heeft genomen en den Heer Hare hebben toebehoord met name Molucco, Laut, de Coeroe, Leanganan, en alle hunne onderhoorigheden tot aan Tanjong Selatan en Beoosten tot de grenzen van Pegatan en Pasir."

Op 3 Juni 1825 overleed Sultan Soleiman. Met zijn opvolger Sultan Adam sloot Halewijn op 4 Mei 1826 een nieuw contract. Bij artikel 4 van dit contract werden aan het Gouvernement afgestaan: Pegatan, Poeloe Laoet, Batoe Litjin, Pasir, Kotty en Baroe met alle derzelver onderhoorigheden.

Inmiddels was ook het aanknoopen van betrekkingen met de rijkjes aan de Oostkust van Borneo niet verwaarloosd. De afstand van deze gebieden door het Bandjareesche Rijk had op zich zelf niet veel te beteekenen, daar zij het oppergezag van dat rijk niet erkenden en het bleef dus noodig met deze vorstjes rechtstreeks te onderhandelen. In Mei 1825 vertrok George Müller met een kanonneerboot van Soerabaja naar de Oostkust van Borneo met opdracht om met de vorsten aldaar, inzonderheid met de machtigsten onder hen, contracten te sluiten [1]). Van den Sultan van Koetei verwierf hij de erkenning van het oppergezag van het Gouvernement. Korten tijd daarna werd Müller, naar alle waarschijnlijkheid op instigatie van den Sultan van Koetei, die van zijn toegeeflijkheid berouw begon te krijgen, vermoord [2]).

[1]) Batoe Litjin 29 Juni 1825 en Tjengal 6 Juli 1825.
[2]) Veth, Borneo's Westerafdeeling, deel I, inleiding blz. LXIII.

Van de uitoefening van daadwerkelijk gezag door het Gouvernement in deze in eigendom afgestane landstreken was echter nog geen sprake. Eerst onder den Minister van Koloniën J. C. Baud (1840—1847), die verlangde, dat ook Borneo binnen den kring van onze bemoeienis zou worden gebracht, kwam hierin verandering [1]). Als gevolg van deze gewijzigde politiek werd de Commissaris-Inspecteur van Borneo, Riouw en Lingga, A. L. Weddik, door den Gouverneur-Generaal Rochussen bij besluit van 28 Februari 1846 tot Gouverneur van Borneo en onderhoorigheden benoemd [2]).

Door de instelling van het Gouvernement Borneo en Onderhoorigheden trachtte men onze positie op dat eiland tegenover de Engelschen te versterken. Het contract van 1826 was door den Commissaris-Inspecteur Weddik al in 1845 hernieuwd en aangevuld. De grenzen van de eigenlijke Sultanslanden werden in het nieuwe contract nauwkeuriger omschreven. De staatkundige verhouding der Tanah Boemboelandschappen tot het Gouvernement, welke in het besluit van 28 Februari 1846 tot uitdrukking kwam, vindt in het volgende hoofdstuk bespreking.

Deze landschapjes werden onder het bestuur hunner eigen hoofden gelaten, die van een acte van aanstelling en een instructie werden voorzien [3]).

Aan verdere uitbreiding van ons gezag in deze streken viel voorshands, om redenen van finantieelen aard, nog niet te denken: de batig-slot politiek beheerschte nog steeds het staatkundig beleid ten aanzien van de gezagsuitbreiding in de Buitengewesten [4]).

Omstreeks het midden der 19e eeuw grepen er in het Bandjermasinsche rijk, na den dood van Sultan Adam, gebeurtenissen plaats, welke door het bloedig karakter, dat zij

[1]) Van Hulstijn, Van Heutsz en de Buitengewesten, diss. Leiden 1926, blz. 13.
[2]) Tollens, Verzameling Wetten en Besluiten II, blz. 154, Besluit 28 Februari 1846 Javasche Courant 7 Maart 1846. No. 19.
[3]) Politiek Beleid en Bestuurszorg in de Buitengewesten, 1909 2e ged. A blz. 89 en en Eisenberger blz. 24.
[4]) Van Hulstijn blz. 14.

droegen, gewoonlijk worden aangeduid met „de Bandjermasinsche Krijg" [1]).

In dezen opstand, die leidde tot de inlijving van het Bandjareesche rijk in Juni 1860 [2]), maakten de Vorst van Pegatan, Radja Aroeng Abdulkarim, zoowel als het hoofd van Batoelitjin, Pangeran Sjerif Hamid, zich meerdere malen zeer verdienstelijk door het verleenen van daadwerkelijke hulp aan het Gouvernement bij de bestrijding der opstandelingen [3]).

Geeft het bovenstaande in algemeene trekken weer de geschiedenis van Zuid-Oost Borneo tot aan de inlijving van het Bandjareesche rijk, hieronder zal getracht worden een korte beschrijving te geven van de voormalige binnen dit Zuid-Oostelijk gedeelte liggende landschapjes.

I. Pegatan en Koesan.

Het rijkje Pegatan werd omstreeks het midden der achttiende eeuw gesticht door een vermogend Boegineesch handelaar uit Wadjo (Zuid-West Celebes), genaamd Poewono Deka, die van den Sultan van Bandjermasin vergunning kreeg zich aldaar tegen betaling van een bepaalde pachtschat te vestigen. Hij werd opgevolgd door zijn kleinzoon Hassan Pangewa, die door den Sultan van Bandjermasin met den vorstelijken titel werd begiftigd. Hassan Pangewa liet een minderjarigen zoon na, Abdul Rachim genaamd. Het bestuur over het landschap werd daarna tijdelijk uitgeoefend door Radja Bolo, tijdens wiens bewindsperiode het landschap door den Sultan van Bandjermasin aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement werd afgestaan.

Abdul Rachim werd bij Gouvernementsbesluit van 19 Juni 1838 No. 8 tot vorst van Pegatan aangesteld, waarna hem bij acte van Verbond van 22 Maart 1842 het landschap Pegatan als erfelijk leen werd afgestaan. Hij nam den titel aan van Aroeng Palewan Abdul Rachim bin Hasan. Zijn zoon en

[1]) W. A. van Rees „De Bandjermasinsche Krijg", 1859—1863, 2 dln, 1865; Meyners, Bijdrage tot de kennis der Geschiedenis van het Bandjermasinsche Rijk, 1863—1866.

[2]) Proclamatie van den Gouvernements-Commissaris T. N. Nieuwenhuizen van 11 Juni 1860, (vgl. St.bld. 1877 No. 31).
Politiek Beleid en Bestuurszorg in de Buitengewesten 2e ged. A. blz. 82.

[3]) Van Rees, deel I blz. 98, 317 en 330; Meyners blz. 47.

opvolger Radja Aroeng Abdulkarim regeerde tot 1871 en werd opgevolgd door diens zoon Radja Aroeng Abduldjabar 1871—1875.

Zooals boven reeds werd vermeld maakte Radja Aroeng Abdulkarim zich zeer verdienstelijk bij de bestrijding der opstandelingen in den Bandjermasinschen krijg. Als belooning voor zijn verdiensten werd hij begiftigd met het Ridderkruis van de Militaire Willemsorde der 4e klasse, terwijl bovendien bij Gouvernementsbesluit d.d. 2 Augustus 1861 No. 8 het landschap Koesan als erfelijk leen aan hem werd afgestaan.

Op 22 November 1861 sloot hij een politiek contract met het Gouvernement, hetwelk bij besluit van 7 Augustus 1862 No. 29 door den Gouverneur-Generaal werd goedgekeurd [1]).

In 1875 kwam aan het bewind de dochter van Aroeng Palewan, Ratoe Aroeng Daeng Mengkaoe, die op 12 November 1875 als zoodanig werd bevestigd [2]). Zij sloot op 13 November 1875 een politiek contract met het Gouvernement. Na haar overlijden in 1883 werd gedurende de minderjarigheid van Radja Abdurachim (tot 1893) het bestuur door een Regent waargenomen. Radja Aroeng Abdurachim zelf regeerde van 1893—1908. Als wettige nakomelingen liet hij na:

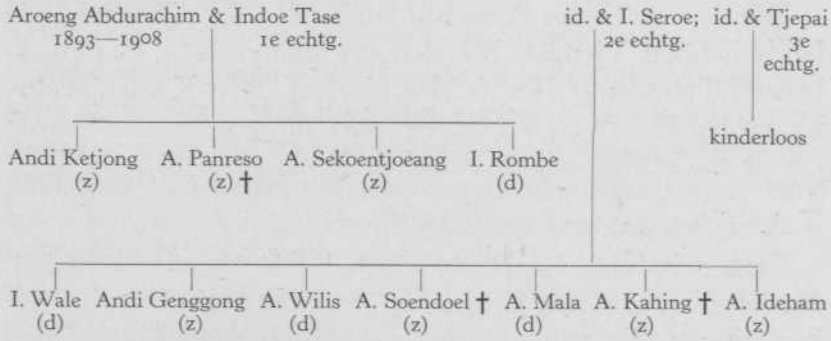

Na zijn dood op 16 Juli 1908 zou hij opgevolgd moeten worden door zijn oudsten zoon, Andi Ketjong. De zuster van den Radja Aroeng Abdurachim, Andi Tangkoeng, een zeer

[1]) Koloniaal Verslag 1862.
[2]) Deze Vorstin trad in het huwelijk met den Vorst van Tjengal Pangeran Moeda Aribillah.

geslepen vrouw, trachtte evenwel met opzijschuiving van den rechtmatigen troonopvolger haar eigen zoon Andi Iwang in het bezit van den troon te stellen. Ruim een jaar voor zijn dood op 20 April 1907 evenwel had Aroeng Abdurachim, die successiemoeilijkheden voorzag, een verklaring afgelegd, dat hij op een nader door het Gouvernement te bepalen datum het landschap Pegatan en Koesan zou overdragen aan het Gouvernement en afstand zou doen van al zijn rechten en bevoegdheden [1]).

Na zijn dood werd van 1908—1912 het bestuur over het landschap gevoerd door een zelfbestuursraad (kerapatan), bestaande uit de Pangerans Kapitan en Daeng Soewidi, waarna het landschap ingevolge Staatsblad 1912: 312 met ingang van 1 Juli 1912 werd ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

II. De Tanah Boemboe Landschappen.

De naam „Tanah Boemboe" heeft volgens de overlevering zijn ontstaan te danken aan de Soengei Boemboe, een rechterzijriviertje van de Sampanahanrivier, welk riviertje even boven den kampong Sampanahan in de rivier van dien naam uitmondt [2]).

Tot de z.g. Tanah Boemboe behoorden feitelijk slechts de landschappen Tjengal, Menoengoel, Bangkalaän, Sampanahan en Tjantoeng. Ten Zuiden hiervan lagen Koesan, Pegatan en Sebamban en ten Oosten, daarvan gescheiden door de Straat Laoet, het eilandlandschap Poeloe Laoet [3]).

A. Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän.

Deze drie landschapjes waren onder één hoofd vereenigd. De hoofden zouden, althans volgens de overleveringen, nakomelingen zijn van de vorstin Ratoe Intan, die door den Sultan van Bandjermasin als heerscheres over deze gebieden was aangesteld. Deze Vorstin zou in het huwelijk getreden

[1]) Bijlagen Handelingen St. G. 1912—1913: 342 No. 22.

[2]) Vgl. voor de geschiedenis der Tanah Boemboe tot pl. min. 1850 Schwaner Tijdschr. Ind. T.L. en V. Jaargang I dl. I blz. 335—371.

[3]) In de officieele bescheiden worden de landschappen Poeloe Laoet, Batoe Litjin en Sebamban t.o. eveneens geacht te behooren tot de „Tanah Boemboe".

zijn met een broeder van den vorst van Goa, die den titel van Sultan Sepoeh verwierf. Daarna zou de opvolging als volgt verloopen zijn:

Ratoe Intan & Sultan Sepoeh

Ratoe Sepoeh & Pangeran Adji Djawi [1]), uit het Koeteische geslacht.

Ratoe Intan II & Pangeran Agoeng Adji Pati, broeder van den vorst van Pasir.

Pangeran Moeda Aribillah & Goesti Taroem, uit het Bandjermasinsche geslacht.

Pangeran Sjerif Hasim 1862—1864 (tusschenbewind).

Pangeran Moeda Aribillah.

Pangeran Arga Kasoema

Pangeran Abdul Madjid Kasoema.

Ratoe Intan II, die door haar verwantschap met de vorstenhuizen op de Oostkust van Borneo aanzien en gezag had, oefende veel invloed uit op de anders hoofden der Tanah Boemboe. Zij werd dan ook beschouwd als de werkelijke vorstin der Tanah Boemboe [2]).

Haar opvolger, Pangeran Moeda Aribillah viel door zijn geringe medewerking gedurende den Bandjermasinschen krijg in ongenade bij Resident Verspijck, die hem verving door Pangeran Sjerif Hasim. De Regeering besliste evenwel, dat Pangeran Moeda in zijn rechten diende te worden hersteld. Voor Resident Verspijck, die zulks opvatte als een desaveu van zijn beleid, was dit de aanleiding tot indiening van zijn verzoek om ontslag [3]).

De landschapjes Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän werden bij Staatsblad 1903 No. 179 met ingang van 1 Januari 1905 daadwerkelijk ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

[1]) Adji Djawi werd in 1825 door Müller als Hoofd van Tjengal aangesteld bij contract van 6 Juli 1825.
[2]) Van Rees II, blz. 338.
[3]) Van Rees II, blz. 399.

B. Sampanahan en Tjantoeng.

Van deze landschapjes zijn slechts weinig historische gegevens bekend. Gedurende den Bandjarmasinschen krijg stonden Pangeran Mangkoe en Pangeran Adji Madoera respectievelijk aan het hoofd van deze beide landschapjes. Beide hoofden toonden zich steeds loyaal jegens het Gouvernement, doch stonden sterk onder den invloed van het hoofd van Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän. Als laatste hoofden over deze beide landschapjes zijn aan het bewind geweest de Pangerans Praboe Kasoema en Kasoema Negara, verwant aan Pangeran Abdul Madjid Kasoema. In Juli 1901 werd Pangeran Kasoema Negara wegens herhaalde tekortkomingen door den Resident geschorst. Bij Gouvernementsbesluit van 30 October 1901 No. 46 werd hij uit zijn waardigheid ontzet en werd hem, als gevaarlijk voor de openbare rust en orde in het gewest, Bondowoso tot verblijfplaats aangewezen. Pangeran Abdul Madjid Kasoema, hoofd van Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän, werd daarop tijdelijk met het bestuur over het gouvernementslandschap Tjantoeng belast [1]).

Bij bovenaangehaald Staatsblad werden ook deze landschapjes ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

C. Batoelitjin.

Het landschap Batoelitjin stond van 1846—1861 tezamen met de landschappen Koesan en Poeloe Laoet onder één hoofd, t.w. Pangeran Abdulkadir. De opvolging verliep daarna als volgt:

Pangeran Abdulkadir 1846—1861
|
Pangeran Moh. Taha 1861—1862
|
Pangeran Sjerif Hamid 1862—1880 definitief aangesteld bij besl. 13-6-1866 No. 59.
|
Pangeran Moestafa 1880—1887 benoemd Gouvern. besl. 8-4-1881 No. 20.
|
Pangeran Sjerif Achmad 1887—1897 benoemd Gouv. besl. 30-10-1887 No. 10.
|
Pangeran Sjerif Abas 1897—1905.

[1]) Koloniaal Verslag 1902 blz. 78.

In 1861 werd Pangeran Abdulkadir, die niet bij machte bleek de landschappen Koesan en Batoelitjin naar behooren te besturen, op verzoek ontheven van het bestuur over deze beide landschappen. Als hoofd van het landschap Poeloe Laoet bleef hij echter, wegens zijn familierelaties met het Bandjareesche vorstengeslacht, gehandhaafd.

Een Gouvernementsbesluit van 2 Augustus 1861 No. 8 geeft dienaangaande de navolgende considerans:

„dat hij, Pangeran Abdulkadir, deze landen (Batoelitjin en Koesan) met behulp van wakils slecht, of in het geheel niet bestuurt, dat het den Resident niet wenschelijk voorkomt Pangeran Abdulkadir ook als hoofd van Poeloe Laoet te ontslaan, vermits hij een uitgebreide familie bezit, welke, indien zij vijandig gezind werd, schade zoude kunnen aanbrengen, en waartoe prinsen van het Bandjermasinsche Rijk behooren;

dat het daarentegen wenschelijk is, dat Koesan en Batoelitjin, welke aan de Gouvernementslanden Riam Kiwa en Kanan grenzen, bestuurd worden door iemand van wien men verwachten kan, dat hij den vijand buiten deze landschappen zal houden en desnoods tegen hem hulp zal verleenen;

dat bij inwilliging van het verzoek van Pangeran Abdulkadir de gelegenheid zich voordoet om dezen van het vaste land van Borneo te verwijderen, den Radja van Pegatan magtiger te maken en tevens te beloonen voor zijne goede diensten in de Tanah Laut, en eindelijk om Sjerif Mohamad Taha, jongere broeder van het hoofd van Sebamban, te bevredigen, die mede in de Tanah Laut uitmuntende diensten heeft bewezen en in leen verzocht heeft het landschap Satoei;

dat de Radja van Pegatan vermoedelijk binnen korten tijd zich om geldelijke tegemoetkoming zal wenden tot het Gouvernement, welke hulp hem moeilijk zou kunnen worden geweigerd en hij zulks niet zal behoeven bij afstand aan hem van het rijke diamant en steenkolen bevattende gebied Koesan;

dat Sjerif Mohamad Taha door afstand in leen van het

landschap Batoelitjin ook aan voldoende inkomsten zoude geholpen zijn enz. enz."

Pangeran Sjerif Moh. Taha kwam in 1862 door verdrinking om het leven, zijn broeder en opvolger Pangeran Sjerif Hamid schaarde zich in den Bandjermasinschen krijg aan de zijde van het Gouvernement en maakte zich zeer verdienstelijk door de gevangenneming van den opstandeling Demang Lehman [1]). Voor deze hulp werd hij beloond met een eeresabel [2]), terwijl zijn schoonvader, Poa Iman, die hem daarbij terzijde had gestaan, werd vereerd met een zilveren schenkblad.

De Pangerans Mohamad Taha, Sjerif Hamid, Sjerif Moestafa en Sjerif Achmad waren allen zoons van Pangeran Sjerif Alie, hoofd van het landschap Sebamban.

Ook het landschap Batoelitjin werd bij Staatsblad 1903 No. 179 met ingang van 1 Januari 1905 ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

D. Poeloe Laoet.

Het landschap Poeloe Laoet zou volgens de overlevering gesticht zijn door de Pangerans Djaja Semitra en Kadir, afkomstig van Martapoera. Deze beide Pangerans zouden, nadat zij eerst Koesan gesticht hadden, overgestoken zijn naar de kampong Selinoe en zich aldaar gevestigd hebben. Na eenigen tijd trokken zij naar het Noordelijk gedeelte van het eiland Poeloe Laoet en troffen daar de kampong Sigam aan, welke plaats zij voor een blijvende vestiging meer geschikt achtten. Zij bouwden aldaar een paleis en Pangeran Kadir liet zich tot vorst van Poeloe Laoet uitroepen. Met dezen Pangeran Kadir zou dan bedoeld zijn Pangeran Abdulkadir, die van 1846—1861 mede over de landschappen Batoelitjin en Koesan geregeerd heeft. Als verdere heerschers over Poeloe Laoet geven de benoemingsbesluiten aan:

[1]) Meyners, blz. 45.
[2]) Deze eeresabel bevindt zich thans nog in handen van Andi Brahim, kamponghoofd van Batoelitjin, achterneef van Pangeran Sjerif Hamid.

Pangeran Abdulkadir 1846—1873.

Pangeran Brangta Kasoema 1873—1881, definitief benoemd bij Gouv. besl. 21-12-1873 No. 37.

Pangeran Amir Hoesin 1881—1900, overleed te Mekka, definitief benoemd bij Gouv. besl. 5-6-1889 No. 27.

Pangeran Aminoellah 1900—1905.

Tijdens het bewind van Pangeran Brangta Kasoema werd de vorstenzetel van Sigam naar Kota Baroe, de hoofdplaats van de tegenwoordige onderafdeeling Poeloe Laoet en Tanah Boemboe overgebracht.

Tot het landschap Poeloe Laoet werden behalve het eiland Poeloe Laoet ook gerekend de daaromheen liggende kleinere eilanden, zooals Seboekoe, Kerasihan, Keroempoetan e.a.

Ook voor dit landschap volgde bij Staatsblad 1903 No. 179 inlijving op 1 Januari 1905.

E. Sebamban.

Van het landschapje Sebamban, gelegen ten Westen van Pegatan, zijn slechts weinig historische gegevens bekend. Het eerste hoofd van dit rijkje, Pangeran Sjerif Alie, werd in 1845 aangesteld door den Commissaris-Inspecteur van Borneo, Riouw en Lingga, A. L. Weddik, waarna nog de volgende hoofden over dit landschapje regeerden.

Pangeran Sjerif Alie 1845—1860, aangesteld bij besl. 10-4-1845.

Pangeran Sjerif Hasan 1860—1894, aangesteld bij besl. 25-6-1860 No. 35.

Pangeran Sjerif Kasim 1894—1904.

Bij besluit van den Resident van Soerakarta, Gouvernements-Commissaris in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, d.d. 25 Juni 1860 No. 35, inhoudende de aanstelling van Pangeran Sjerif Hasan tot hoofd van het landschap Sebamban, werd mede de verhouding van dit landschap tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement nader gestipuleerd[1])

[1]) Vgl. bladz. 64.

Ook dit landschap werd bij Staatsblad 1903 No. 179 op 1 Januari 1905 ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

Hiermede zijn wij thans gekomen aan het einde van dit historisch overzicht, hetwelk, als korte samenvatting van de historische gegevens betrekking hebbende op dit gedeelte van Zuid-Oost Borneo, slechts bedoelde te zijn een inleiding tot de hierna volgende hoofdstukken.

Uit dit overzicht bleek ons, dat de hierboven beschreven rijkjes, vroeger gelijkelijk deel uitmakende van de onderhoorigheden van het Bandjareesche Rijk, in den aanvang der 19e eeuw gelijkelijk in „eigendom" afgestaan aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, niettemin op ongelijke tijdstippen — en zooals later blijken zal ook op ongelijke wijze — werden gevoegd bij dat deel van ons territoir in Nederlandsch-Indië, waar het rechtstreeksch bestuur wordt uitgeoefend.

HOOFDSTUK II.

De Staatkundige verhouding der voormalige Landschappen tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement.

A. De Contracten van 1825 en 1842.

De Oost-Indische Compagnie ontleende hare bevoegdheid tot het aangaan van contracten met Indische vorsten en volken aan artikel 35 van haar Octrooi, hetwelk luidde [1]):

„beoosten de Cape van bonne Espérance, mitsgaders in ende deur de Enghte van Magelhanes, mette Princen ende Potentaten verbintenissen ende contracten te maken op ten naem van de Statengeneraal der Vereenichde Nederlanden, ofte hooge Overicheyt derselver."

Deze bevoegdheid kwam bij artikel 14 en 15 van het Regeeringsreglement 1806 aan den Gouverneur-Generaal in Rade en vond via de artikelen 14 en 15 R.R. 1815, 24 en 25 R.R. 1818, 24 en 25 R.R. 1827, 27 en 28 R.R. 1830, 22 en 23 R.R. 1836, haar plaats in artikel 44 van het Regeeringsreglement 1854 (art. 34 I.S.) vgl. art. 28 R.R. (22 I.S.).

De door de Compagnie met Indische Vorsten gesloten contracten waren, gelijk in het voorgaande hoofdstuk bleek, van zuiver mercantielen aard. Zij mengde zich slechts in de inwendige aangelegenheden dezer rijken of bedong uitbreiding van haar territoir, wanneer haar handelsbelangen haar daartoe noopten.

Haar politiek ten opzichte van de Inheemsche vorsten en volken was er eene van opportuniteit. Zelfs wanneer ingrijpen

[1]) Mr. J. A. van der Chijs, Geschiedenis der Stichting van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie enz. Leiden 1857 blz. 130.

in het belang der bevolking noodzakelijk zou zijn geweest, onthield zij zich daarvan uit onverschilligheid [1]).

De hernieuwing der contracten na het herstel van ons gezag had echter mede tot doel het verzekeren van onze souvereiniteitsrechten.

Niettegenstaande de onderhoorigheden van het Bandjareesche Rijk ter Zuid-Oostkust ons bij de contracten van 1817 en 1823 in vollen eigendom en souvereiniteit waren afgestaan, hadden wij ons aan het bestuur dezer gebieden nog weinig gelegen laten liggen.

Eerst op 29 Juni 1825 sloot de Inspecteur en Zaakgelastigde van het Gouvernement voor de binnenlanden van Borneo, G. Müller, een overeenkomst met het hoofd van het landschap Batoelitjin. Een overeenkomst, schijnbaar een gewoon contract, doch qua inhoud bedoeld als ,,instructie" (vide bijlage I).

Hij verklaart in den aanhef dezer instructie, dat het land en volk van Batoelitjin staan onder de bescherming van het Nederlandsch Gouvernement.

Het hoofd krijgt het land gedurende zijn leven in gebruik (*niet* als erfelijk leen).

Mocht het Gouvernement het noodig oordeelen te Batoelitjin een vestiging aan te leggen, dan zouden onmiddellijk aan het Gouvernement komen: de rechtspraak, de douane rechten, het hoofdgeld der Chineezen en het recht van mijnontginning. Dus niet alleen de rechtspraak t.a.v. de gouvernementsonderhoorigen, maar zoowel over gouvernementsonderhoorigen als landschapsonderhoorigen.

Het hoofd van Batoelitjin zal geen betrekkingen mogen onderhouden met andere naties. Over de vraag, of het landschap behoort tot het Gouvernementsgebied laat deze instructie geen twijfel.

Het wordt evenwel met een klaarblijkelijke reminiscentie aan de onder de Compagnie gebruikelijke leenverhouding aan het eigen hoofd ,,in gebruik" gegeven.

Hier dus het prototype van het gouvernementslandschap. Gouvernementsgebied, feitelijk gelaten in het genot van zelf-

[1]) De Kat Angelino, Staatkundig beleid en bestuurszorg in Ned. Indië deel II blz. 18.

bestuur. De tusschenvorm tusschen direct en indirect bestuurd gebied, waarop in dit hoofdstuk nog zal worden teruggekomen [1]).

Op zijn reis naar het Noorden sloot Müller den 6den Juli 1825 een overeenkomst van volkomen gelijken inhoud met Adjie Djavi, hoofd van Tjengal, en stond hem dit landschap en zijn onderhoorigheden onder gelijke voorwaarden in „gebruik" af.

Het landschap Pegatan was evenwel een gansch ander lot toebedacht. Dit landschap had immer een meer onafhankelijke positie ingenomen tegenover het Bandjareesche Rijk. Hoe lang was het geleden, dat de Compagnie den Sultan van Bandjermasin te hulp moest snellen tegen de Boegineezen? [2]).

De Prinsen van Bandjareeschen bloede vermochten hier nimmer eenigen invloed uit te oefenen. De afstand van dit landschap door den Sultan van Bandjermasin aan het Gouvernement in vollen eigendom en souvereiniteit was dan ook van twijfelachtige waarde.

Het Gouvernement koos in dezen den wijsten weg en stelde bij besluit van 19 Juni 1838 Aroeng Palewan Abdul Rachim bin Hasan tot Vorst van Pegatan aan.

Bij de acte van Verbond van 22 Maart 1842 (vide bijlage II) werd hem het landschap in *erfelijk* leen afgestaan onder de navolgenden voorwaarden:

1. Het Gouvernement behoudt zich het recht voor vrijelijk te beschikken over de binnen het landschap gelegen diamantgronden.
2. De Vorst van Pegatan betaalt een schatting van *f* 500.— 's jaars aan het Gouvernement.
3. Het Gouvernement zal zich niet mengen in de inwendige aangelegenheden van het landschap.
4. De Vorst van Pegatan mag geen betrekkingen onderhouden met vreemde Vorsten of mogendheden.

[1]) Vide blz. 64.
[2]) Vide blz. 6.

5. De onderdanen van het Gouvernement zullen vrijelijk binnen de grenzen van het landschap mogen reizen.
6. De Vorst verbindt zich den zeeroof te bestrijden.
7. De Vorst belooft bij zijn rechtspraak geen verminkende straffen toe te passen.
8. De Vorst belooft bescherming aan alle handelaren.
9. Het Gouvernement behoudt zich het recht voor om te Pegatan een Europeesch ambtenaar en troepen te plaatsen.

Van het jaar 1838 af treedt dus een duidelijk verschil naar voren in de staatkundige verhouding tot het Nederlandsch-Indisch Gouvernement tusschen het landschap Pegatan en de Tanah-Boemboe landschappen. Pegatan verkrijgt den status van zelfbesturend landschap, terwijl de Tanah-Boemboe landschappen behooren tot het Gouvernementsgebied, doch in het genot van zelfbestuur worden gelaten.

Dr. Logemann merkte in zijn zeer belangrijk artikel in den Feestbundel van het Bataviaasch Genootschap[1]) ten aanzien van den oorsprong en geschiedenis der Tanah-Boemboe op: „Zij werden bij meerdere contracten door Bandjermasin in vollen eigendom en souvereiniteit aan Nederland afgestaan; dat hun rechtstoestand niet dáárdoor bepaald werd als te zijn direct gebied, blijkt uit de erkenning van Koetei, Pasir en Pegatan, op denzelfden voet afgestaan als zelfbesturende landschappen. Inspecteur G. Müller sloot dan ook in 1825 een gewoon contract met den toenmaligen Vorst van Tanah Boemboe en, door misleiding, ook met diens leenman van Batoe Litjin. Eerst in 1845 en later werden deze contracten omgezet in instructies en de bestuurders beschouwd als „Gouvernementshoofden", waarbij de Bandjermasinsche cessie als argument dienst deed, maar waarschijnlijk de onbelangrijkheid dezer bestuurders een groote rol speelde". Dit behoeft evenwel in zooverre aanvulling, dat de respectievelijk op 29 Juni 1825 en 6 Juli 1825 door Inspecteur Müller met de hoofden van Batoe Litjin en van Bancalaän, Tjengal en onderhoorigheden afgesloten „con-

[1]) Feestbundel Bataviaasch Genootschap 1929 deel II blz. 118.

tracten" reeds den vorm en inhoud van een „instructie" droegen (vide bijlage I), terwijl het door hem op 8 Augustus 1825 met den Sultan van Koetai gesloten contract den vorm van een politiek contract had. Met Pasir sloot het Gouvernement eerst in 1844 een contract, waarbij de toenmalige Sultan als wettig vorst van Pasir werd erkend.

Het met den Vorst van Pegatan Aroeng Palewan in 1842 aangegaan contract werd in 1844 nog aangevuld met de bepalingen:

1. dat zich binnen het landschap geen Europeanen-niet-Nederlanders mogen vestigen zonder voorkennis en toestemming van den Resident ter Zuid- en Oostkust van Borneo.
2. dat in het rijk Pegatan de Nederlandsche vlag zal waaien.

B. De instelling van het Gouvernement Borneo en onderhoorigheden bij Gouvernementsbesluit van 28 Februari 1846.

Niettegenstaande de bovengenoemde reeds afgesloten contracten, lag Borneo tegen het einde van de eerste helft der vorige eeuw nog allerminst in de sfeer van onze politieke belangstelling.

De Commissaris-Generaal Van den Bosch wenschte op een enkele uitzondering na (Sumatra) voor het geheel der buitenbezittingen zeer beslist een politiek van absolute onthouding te volgen.

Dit beginsel bleef onze gedragslijn bepalen tot omstreeks 1845, toen de omstandigheden en de ministerieele inzichten zich te dien opzichte wijzigden [1]).

Wat heeft tot deze wijziging van politieke inzichten den stoot gegeven? Het antwoord vinden we in het ministerieel schrijven gericht tot den Landvoogd Rochussen van 19 December 1845 [2]), hetwelk o.a. het navolgende inhield:

„De pogingen, welke blijkens de dagbladen, door Engel-

[1]) Nota 1e ged. blz. 4.
[2]) Ibidem blz. 36.

sche onderdanen, met of zonder voorkennis hunner regeering in de laatste tijden zijn gedaan om zich vooral op Borneo te vestigen en de mogelijkheid van het ontstaan van verwikkelingen daaruit tusschen de Nederlandsche en Britsche Gouvernementen, heeft de vraag in overweging doen nemen, of en wat er, in verband tot mijn zeer geheime aanschrijving van 4 November 1843 No. 459/M, nog zou dienen te worden gedaan ter bereiking van het daarbij aangegeven doel, de bevestiging namelijk van ons territoriaal en staatkundig oppergezag in den Indischen Archipel en de verzekering van onze souvereiniteitsrechten over de gedeelten van derzelven, waar die rechten door verzuim van derzelver uitoefening ons door andere natiën betwist kunnen worden.

Wat het zooeven gemeld eiland Borneo betreft, is het den Koning voorgekomen dat de verheffing van hetzelve tot een Gouvernement en de benoeming van den Heer Weddik tot Gouverneur van het eiland en deszelfs onderhoorigheden zou kunnen gelden als een bepaalde verklaring onzerzijds, dat het grootste gedeelte van Borneo is Nederlandsch grondgebied en dat daardoor vooral zou worden ondervangen het argument, vroeg of laat wellicht te ontleenen uit de oneigenaardige ambtstitels van de thans bestaande Residenten, wier officieele benoeming (hoezeer de omschrijving van hun administratief gebied diep ingrijpt in het binnenland) echter niets meer medebrengt, dan om ze te beschouwen als bestuurders van het kustland, hetwelk in strijd zou kunnen worden geacht met onze bewering dat ook het binnenland Nederlandsch grondgebied is, terwijl een bloote verandering dier ambtstitels waarschijnlijk geen doel zou treffen, omdat onze kennis nog niet toereikend is tot het maken van een alles omvattende territoriale verdeeling en het moeilijk zou zijn, benamingen te kiezen geschikt tot aanvulling van het ontbrekende aan de territoriale aanwijzing."

Gouverneur-Generaal Rochussen gaf hieraan uitvoering bij zijn Besluit van 28 Februari 1846, afgekondigd in de Javasche Courant van 7 Maart 1846.

Dat dit besluit voor het gebied aan Borneo's Zuid-Oostkust

eveneens van belang was, zal weldra blijken. Alvorens tot bespreking van het daarop betrekking hebbend gedeelte van het besluit over te gaan, verdient vermelding de door den minister J. C. Baud in zijn semi-officieelen brief van 21 December 1845 gesuggereerde considerans van het uit te vaardigen besluit tot verheffing van Borneo tot een Gouvernement; „eene daad, welke een breede assertie van souvereiniteit in zich sloot":

„Verzoek ik Uwe Excellentie om in het uit te vaardigen officieele stuk, niet karig te zijn met philantropische uitdrukkingen. Het te nemen besluit zou b.v. tot inleiding kunnen hebben een verklaring, dat de pogingen sedert meer dan 25 jaar aangewend om de natuurlijke bewoners van Borneo te verheffen uit den vernederenden toestand, waarin zij leven, en om de zeerooverij op een afdoende wijze te weren, vruchteloos zijn geweest, hoofdzakelijk door gebrek aan eenheid, en omdat de pogingen steeds uitgingen van het kustland, alwaar de Nederlandsche ambtenaren hun verblijf houden en alwaar hun bemoeiingen door tegenstrijdige belangen worden belemmerd, dat men reeds tot aanwakkering van nijverheid, vruchteloos heeft beproefd het opheffen van handelsbelemmeringen, en het daarstellen van vrijhavens, en dat het daarom geraden is geoordeeld, om met handhaving en desnoods uitbreiding van die vrijzinnige bepalingen, de nu bestaande onderling onafhankelijke besturen, te vereenigen door middel van een centrale autoriteit, die in het binnenland gevestigd, zich zal kunnen stellen in onmiddellijke aanraking met de inboorlingen des eilands, wier beschermnig, zedelijke en godsdienstige beschaving het doel der beraamde maatregelen is."

Deze „philantropische uitdrukkingen" werden vrijwel woordelijk in de considerans van het besluit van 28 Februari 1846 opgenomen [1]).

Was deze „breede assertie van Souvereiniteit" in strijd met het tractaat van 1824 (Ind. St. 1825: 19) met Engeland gesloten? Stellig niet! Mocht artikel 6 van dit tractaat hierop van toepassing zijn — de latere Regeeringspractijk beschouw-

[1]) Vgl. Javasche Courant van 7 Maart 1846 No. 19.

de art. 63 R.R. (52 I.S.), hetwelk een uitvloeisel is van artikel 6 van het Sumatra-tractaat, wel van toepassing bij de uitbreiding van het rechtstreeks bestuurd gebied — dan was aan de daarin gestelde voorwaarde ,,voorafgaande machtiging van het Gouvernement in Europa" toch in ieder geval voldaan. Niettemin zagen de Engelschen met leede oogen deze uitbreiding van onze invloedsfeer op Borneo aan.

Welke beteekenis had nu het besluit van 28 Februari 1846 in staatkundigen zin voor de in rechtstreeksch eigendom aan het Gouvernement afgestane onderhoorigheden van het Bandjareesche Rijk ter Zuid-Oostkust?

Bedoeld besluit zegt ten aanzien van deze gebieden:

Onder het gebied van de afdeeling Zuid- en Oostkust ressorteeren de Rijken:

Berou, bestaande uit Boelongan, Goenoeng teboer en Tandjong;
Koetei,
Passir,
Tanah Boemboe, waartoe behooren:
Bangkalaän,
Tjingal,
Menoengoel,
Tjantong,
Sampanahan,
Poentoer laut[1]),
Batoe Litjin,
Koessan,
Pagattan en
Sambanban.
Mendawie,
Sampit,
Pemboeang en
Kottawaringin.

Het gebied der Zuid- en Oostkust bevat overigens de Gouvernementsdistricten:

[1]) Ten rechte Boentar Laut, dit landschapje werd in 1846 bij het Landschap Tjantoeng gevoegd.

Tanah Laut,
Doesson, oeloe en illier,
Bekompei,
Poeloe Peitak (kleine Dajak),
Kahajang (groote Dajak) en
Kapoeas, en alle daaronder ressorteerende landen, ook bewoond door verschillende Dajaksche stammen, waarvan nader het meer omstandige wordt aangewezen.

Onder de Rijken hierboven genoemd ressorteeren immediaat onder Nederland:

Berou,
Tanah Boemboe,
Tanah Laut,
De Doessons,
De groote en kleine Dajak en Kapoeas,
Mendawei,
Sampit,
Pemboeang en Kotta Waringin,

terwijl de overige als mediaat tot het Nederlandsch gezag behooren.

Twee zaken springen in dit slecht geredigeerde besluit in het oog:

1. Pegatan wordt niettegenstaande de acte van Verbond van 1842 geacht te behooren tot de Tanah Boemboe en te staan in gelijke staatkundige verhouding tot het Gouvernement als de overige landschappen.
2. De Tanah Boemboe landschappen staan immediaat ofwel rechtstreeks onder het Nederlandsch gezag en zijn dus Gouvernementsgebied, gelaten in het genot van zelfbestuur (vgl. blz. 62 e.v.).

Voorts blijkt uit het bovenstaande besluit, dat als staatsrechtelijke indeeling van het Nederlandsch-Indisch grondgebied inmiddels was aangenomen de volgende verdeeling:

I. Gouvernementsgebied of direct bestuurd gebied, b.v. Tanah Laut enz.
II. Gouvernementsgebied gelaten onder zelfbestuur, b.v. Berou, Tanah Boemboe.

III. Zelfbestuursgebied, b.v. Koetei, Passir.

De Tanah Boemboe landschappen waren dus uit beginsel gelaten in het genot van zelfbestuur, een beginsel neergelegd in art. 50 R.R. 1836:

„Voor zooveel de omstandigheden dit gedoogen, wordt de Inlandsche bevolking gelaten onder de leiding en het onmiddellijk bestuur van hare eigen Hoofden."

Naast de zucht tot territoriale expansie, niettemin onthouding van inmenging in de inwendige aangelegenheden der landschappen; thans niet uit onverschilligheid, maar uit beginsel [1]).

Deze territoriale expansie mocht evenwel niet worden beschouwd als einddoel van staatkundig streven, doch moest het middel zijn, in de eerste plaats om vreemde aanspraken of indringing te weren en vervolgens om tot meer direct beheer en tot het genot van de voordeelen daarvan te geraken [2]). De exploitatiebelangen werden nog niet uit het oog verloren!

De uitbreiding van ons gezag in de Buitengewesten zou echter na het bewind van den Gouverneur-Generaal Rochussen (1845—1850) wederom tot staan komen.

Het Raadsadvies van 22 Juni 1852 achtte uitbreiding van ons gezag in de Buitengewesten niet mogelijk, zoolang de verplichting van het batig slot bleef bestaan [3]).

Het eerste Gouvernement van Borneo en Onderhoorigheden was dan ook geen lang leven beschoren. Gouverneur Weddik vertrok 21 Juni 1849 met 2 jaar verlof naar Europa en werd niet vervangen.

Bij Gouvernementsbesluit van 27 Augustus 1849 No. 8 (Javasche Courant 1 September 1849 No. 70) werd bepaald, dat 1e, de betrekking van Gouverneur van Borneo en Onderhoorigheden onvervuld zou blijven, tot tijd en wijle de gesteldheid van land en volk, een centrale vestiging van dezen ambtenaar op het eiland Borneo, mogelijk en noodig zal doen zijn, 2e, het Nederlandsch gebied op het eiland Borneo

[1]) Vgl. Prof. Mr. Dr. H. Westra, Dualistisch Staatsrecht, blz. 4 en 5.
[2]) Nota 1e gedeelte blz. 64.
[3]) Ibidem blz. 73.

zal worden verdeeld in twee groote afdeelingen, onder de benaming van Westerafdeeling en Zuid- en Oosterafdeeling. De Tanah Boemboe en Pegatan werden bij laatstgenoemde afdeeling ingedeeld.

C. De Contracten van 1861 en 1875 gesloten met het Zelfbestuur Pegatan en Koesan.

I. Het Contract van 1861.

Dat de onthoudingspolitiek, die na het aftreden van G.G. Rochussen de algemeen geldende was, wederom werd verlaten, blijkt duidelijk uit de bij Koninklijk Besluit van 5 Juni 1855 No. 65 [1]) vastgestelde instructie voor den Gouverneur-Generaal. De artikelen dezer instructie, die de betrekkingen met Indische vorsten en volken aangaven, waren de volgende:

Art. 42.

De Gouverneur-Generaal vestigt zijn bijzondere aandacht op de staatkundige verhouding waarin de vorsten en volken van Nederlandsch-Indië staan tot het Nederlandsch Gouvernement.

Ten aanzien der plichten door Hem te vervullen met betrekking tot vorsten en volken, welke in de volstrekte zin onderdanen zijn der Nederlandsche Regering en onder haar regtstreeksch bestuur zijn geplaatst, regelt hij zich naar het reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië en de in overeenstemming daarmee ontvangene bevelen en aanschrijvingen.

Tenopzigte van vorsten en volken, aan welke geheel of gedeeltelijk het regt van zelfbestuur is gelaten, of die meer als contractueele bondgenooten, dan als eigenlijke onderdanen kunnen worden aangemerkt, worden de beginselen in de vier volgende artikelen vervat, door Hem naar gelang der omstandigheden toegepast.

Art. 43.

Het regt van zelfbestuur bij overeenkomst aan Inlandsche vorsten of volken gelaten, sluit niet uit de verpligting, om het welzijn des volks te bevorderen, om met regtvaardigheid te regeren, om zeeroof en slavenhandel te beletten en om landbouw, nijverheid, handel en scheepvaart te beschermen.

De Gouverneur-Generaal ziet toe, dat aan die verpligting worde voldaan en dat de beletselen, die zich daartegen verzetten, worden uit den weg geruimd.

[1]) Nota 1e gedeelte blz. 76.

Tot dat einde worden de bezittingen, waar dit regt van zelfbestuur den vorsten en volken gelaten is, geregeld bezocht door eenen Commissaris-inspecteur, wiens instructie, door den Gouverneur-Generaal vast te stellen, hem de verpligting moet opleggen om, na nauwkeurige navorschingen en beschrijving der plaatselijke instellingen en vormen van bestuur, door overreding de wijzigingen te verkrijgen, die noodig zijn, om aan personen en eigendommen zekerheid te verschaffen en om in het algemeen het hierboven aangewezen doel te bereiken.

Wanneer het middel van overreding herhaaldelijk doch vruchteloos is beproefd, kan tot een meer afdoende tusschenkomst worden overgegaan.

Zoowel in het eene als in het andere geval wordt de nieuwe orde van zaken beschreven in een acte houdende:

1e. de vooruitzetting van het beginsel van het Nederlandsch oppergezag;

2e. de verklaring, dat het inwendig bestuur zonder de dadelijke tusschenkomst van dat oppergezag zal kunnen worden gevoerd;

3e. de bepaling der voorwaarden, waarop het oppergezag van zijne tusschenkomst afziet;

4e. de aanwijzing der middelen het meest geschikt, om aan die voorwaarden leven en uitvoering te geven.

In de verhouding tot de vorsten van Soerakarta, Djokjakarta en Madura wordt door de bepalingen van dit artikel geene verandering gemaakt.

Art. 44.

De overeenkomsten met de contractueele bondgenooten der Nederlandsche Regering worden door den Gouverneur-Generaal met zorg gehandhaafd.

Voor zoover dit nog niet of niet genoegzaam heeft plaatsgehad, tracht hij daarin, bij voorkomende gelegenheid te doen opnemen:

1e. de erkenning van het Nederlandsch oppergezag;

2e. de verpligting tot opheffing van al wat in den weg staat aan de uitbreiding van welvaart en beschaving en in het bijzonder tot het te keer gaan of afschaffen van zeeroof, slavernij, pandelingschap en willekeurige beschikking over personen en goederen;

3e. de onthouding van staatkundige betrekkingen met andere Europeesche volken.

Art. 45.

De Gouverneur-Generaal zorgt:

1e. dat in geene overeenkomsten met of bevelschriften aan Inlandsche vorsten en volken eenige bepalingen voorkomen, strekkende tot

verkrachting of ontduiking van artikel 3, van het op den 17den Maart 1824, tusschen de Nederlanden en Groot-Brittannië gesloten tractaat;

2e. dat, wanneer eenige overeenkomst met eenen Inlandschen staat mogt leiden tot nieuwe Gouvernements vestigingen, aan dat gedeelte dier overeenkomst niet worde voldaan, zonder dat, overeenkomstig artikel 6 van voormeld tractaat, vooraf de magtiging des Konings verkregen zij.

Art. 46.

De staatkundige betrekkingen van het Nederlandsch Gouvernement tot de Inlandsche vorsten en volken zullen zich kenmerken door de meest ondubbelzinnige goede trouw.

Elke poging, om van de zwakheid dier vorsten en volken gebruik te maken tot uitbreiding van de Nederlandsche magt, wordt zorgvuldig door den Gouverneur-Generaal geweerd en vermeden, zoolang hunnerzijds de bestaande overeenkomsten met nauwgezetheid worden nagekomen.

Hieruit blijkt, dat, alhoewel de Inlandsche vorsten en volken in het genot van zelfbestuur zijn gelaten, niettemin op hen de plicht rust, om met rechtvaardigheid te regeeren en het welzijn des volks te bevorderen. En niet alleen dat zulks tot hun plichten behoort, maar dat de Gouverneur-Generaal er op zal toezien, dat aan die plichten wordt voldaan, hetzij door overreding, hetzij door meer afdoende tusschenkomst.

Het op 22 November 1861 met Aroeng Abdulkarim, leenvorst van Pegatan en Koesan, gesloten contract ademt dan ook geheel den geest van bovenstaande instructie.

Hoewel in art. 44 lid 2 R.R. werd voorgeschreven, dat de Koning den inhoud der met Indische vorsten en volken gesloten verdragen mededeelt aan de beide Kamers der Staten-Generaal, zoodra hij oordeelt, dat het belang en de zekerheid van het Rijk en van Nederlandsch-Indië zulks toelaten (art. 34 lid 3 I.S. schrijft thans gelijke mededeeling door den Gouverneur-Generaal aan den Volksraad voor), werd van deze politieke overeenkomst geen mededeeling gedaan aan de Staten-Generaal, noch aan de Britsche Regeering.

Alvorens tot bespreking van enkele artikelen van deze overeenkomst over te gaan, verdient allereerst nog vermelding

het Gouvernementsbesluit van 2 Augustus 1861 No. 8, waarbij het landschap Koesan als erfelijk leen aan den Radja van Pegatan, Aroeng Abdulkarim, werd afgestaan [1]).

Omzetting dus van Gouvernementsgebied in landschapsgebied, in feite afstand van grondgebied, in strijd niet alleen met artikel 39 van de instructie voor den Gouverneur-Generaal van 1855, doch ook met art. 62 R.R. (art. 51 I.S.).

Thans moge bespreking volgen van enkele artikelen uit het contract van 1861 (vide bijlage III), waaruit de gewijzigde politieke inzichten met betrekking tot de zelfbesturende landschappen, tot uitdrukking gekomen in de bovenaangehaalde instructie voor den Gouverneur-Generaal van 1855 [2]), duidelijk blijken:

Art. 1.

De Radja van Pegatan-Koesan en zijn rijksgrooten verklaren voor zich en hunne opvolgers:

dat het rijk van Pegatan-Koesan een gedeelte uitmaakt van Nederlandsch-Indië en gevolgelijk staat onder de opperheerschappij van Nederland;

dat hij, de Radja, dat rijk alleen bezit in leen en zich steeds als een getrouw leenman eerbiedig en gehoorzaam zal gedragen jegens het Gouvernement van Nederlandsch-Indië.

In dit artikel komt dus tot uitdrukking de erkenning van het Nederlandsch oppergezag (vgl. art. 43 der instructie). De verklaring, dat het inwendig bestuur zonder de dadelijke tusschenkomst van het Nederlandsch oppergezag zal kunnen worden gevoerd, vond haar plaats in art. 33. De bepaling der voorwaarden, waarop het oppergezag van zijn tusschenkomst afziet en de middelen om aan die voorwaarden uitvoering te geven, vindt men in de art. 3 t/m 9, 11, 12, 15 t/m 32 (vide bijlage III).

In de artikelen 10, 13 en 14 verplicht de vorst zich om het welzijn des volks te bevorderen, met rechtvaardigheid te regeeren, landbouw, nijverheid, scheepvaart en handel te beschermen en te bevorderen, zeeroof te weren en den menschenroof en slavenhandel in zijn rijk te verbieden.

[1]) Vgl. blz. 13 en 17.
[2]) Deze instructie werd eerst bij Ind. St. 1925: 577 ingetrokken.

Den 30sten September 1863 werd het contract van 1861 met enkele punten aangevuld, w.o. de bepaling, dat bijaldien de Resident bezwaren had tegen de voltrekking van de doodstraf opgelegd door den vorst, tenuitvoerlegging niet zou plaats hebben alvorens de beslissing van den Gouverneur-Generaal was ingeroepen, alsmede dat onderdanen van den vorst, die zich schuldig maakten aan misdrijven tegen het Gouvernement of zijne ambtenaren voor den gouvernementsrechter zouden terechtstaan.

II. Het Contract van 13 November 1875 gesloten met Ratoe Aroeng Daeng Makaoe.

Aangezien de door de Hoofden van Gewestelijk Bestuur in de Buitengewesten ter goedkeuring aangeboden conceptpolitieke overeenkomsten, aan te gaan met Inlandsche vorsten, meermalen leemten en gebreken vertoonden, werd bij besluit van 23 November 1875 No. 126 vastgesteld een modelcontract, hetwelk in den vervolge als leidraad zou dienen bij het sluiten van dergelijke verdragen met Inlandsche vorsten, aan wie het recht van zelfbestuur was gelaten [1]).

Het lag natuurlijk niet in de bedoeling, dat alle bestaande politieke overeenkomsten al dadelijk in dien vorm zouden worden gegoten, doch dat de noodige wijzigingen zouden worden aangebracht, zoodra zich daartoe een gunstige gelegenheid voordeed.

Voor het zelfbestuur Pegatan en Koesan nu deed zich deze gelegenheid voor na het overlijden van Aroeng Abdulkarim en zijn troonopvolger Abdoel Djabar, respectievelijk op 10 Augustus 1871 en 5 April 1875, waarna de moeder van den laatstgenoemde, Ratoe Aroeng Daeng Makaoe, eenparig door de rijksgrooten tot vorstin werd verkozen.

Het met Ratoe Aroeng Daeng Makaoe en de rijksgrooten op den 13den November 1875 gesloten politiek contract, is dan ook geheel geschoeid op de leest van het model-contract. Bedoeld contract werd op den 30sten April 1876 goedgekeurd en bekrachtigd door den Gouverneur-Generaal en opgenomen

[1]) Nota, 2e ged. B, blz. 13 en 17.

in de bijlagen van de handelingen der Staten-Generaal zittingsjaar 1876—1877, Ond. 101 (vide bijlage IV).

Waar dit contract niet alleen de eenige aan de Staten-Generaal overgelegde politieke overeenkomst met het zelfbestuur Pegatan en Koesan behelst, doch tevens de staatkundige verhouding, zooals die was vóór de inlijving, weergeeft, volgt hieronder een meer uitvoerige behandeling van dit politiek contract.

1. De staatkundige verhouding met het Nederlandsch - Indisch Gouvernement in algemeene trekken.

Art. 1.

Evenals de vorige vorsten van Pegatan en Koesan, verklaren ook de tegenwoordige vorstin van dien staat, RATOE AROENG DAENG MAKAOE, benevens de rijksgrooten, dat dit landschap behoort tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië, en dat zij mitsdien Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, als wettig Opperheer erkennen.

Zij beloven derhalve aan het Gouvernement van Nederlandsch-Indië en aan Zijne Vertegenwoordigers trouw, gehoorzaamheid en onderwerping.

Hiermede erkende het zelfbestuur dus:

1e. dat het grondgebied van het landschap deel uitmaakt van Ned.-Indië, en

2e. de Opperheerschappij [1]) of Souvereiniteit van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het landschapsgebied behoorde dus indirect tot ons grondgebied en de landschapsonderdanen waren indirect onze onderdanen [2]). Dit is het principieele verschil tusschen de zelfbesturen van Nederlandsch-Indië en die van Malakka en Britsch-Indië. Emerson zegt dienaangaande [3]):

„Another major point of difference which may receive brief mention, although it is the principal topic under dis-

[1]) Vgl. Kleintjes, Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, deel I, blz. 58 en Ind.St. 1916: 268.

[2]) Spit, De Indische zelfbesturende landschappen, diss. Leiden 1911, blz. 23.

[3]) Rupert Emerson: Malaysia, a study in direct and indirect rule; New-York 1937, blz. 53 e.v.

cussion in the succeeding pages, is the variation in the application of the principle of indirect rule in Malaya and the Netherlands Indies. In the former indirect rule is substantially an offshoot of the fact that the Malay states on the mainland of the Peninsula have remained protected states and have not been absorbed into the British territories. The Sovereignty of these states has remained intact in the sense that they do not fall within the jurisdiction of the Imperial Parliament, that persons residing within their territories are subject only to the jurisdiction of the State within which they reside, and that persons born within them are subjects of the State within which they are born."

Voorts betoogt hij [1]):

„The basic difference between these states (Indische Zelfbesturen) and those of Malaya or India is that they are a part of the Dutch territories, endowed in a peculiar fashion with a degree of autonomy, and their inhabitants are Dutch subjects."

Van Vollenhoven zegt ten aanzien van die staatkundige verhouding nog [2]):

„Deze landschappen toch, eerst internationaal onze gelijken, in den Compagniestijd vaak bondgenootschappelijke landen der Compagnie, werden gaandeweg „leenroerig", d.w.z.: komen onder opperheerschappij van de Republiek, straks het Koninkrijk. Een opperheerschappij over Indonesische staten (native states, Indian states) kan slechts gevestigd wezen bij een hoogeren staat: dus noch bij Nederlandsch-Indië, dat geen staat is, noch bij het rijk in Europa, dat geen geen staat is."

De zelfbesturende landschappen staan dus onder de opperheerschappij van het Koninkrijk der Nederlanden.

Art. 2.

Het gebied van het rijk Pegatan en Koesan wordt verstaan te zijn

[1]) Ibidem blz. 55.

[2]) Koloniaal Tijdschrift 1930, blz. 488—489. Vide ook Roskott, De lagere Nederlandsch-Indische rechtsgemeenschappen en haar verhouding tot de centrale rechtsgemeenschap, blz. 126.

zamengesteld uit de landen en eilanden, voorkomende op de aan dit contract gehechte beschrijving.

De omschrijving van de grenzen van het rijk Pegatan en Koesan was dus een deel van het contract, omdat in een artikel van het contract van die opgave melding werd gemaakt [1]).

Onder het gebied van het landschap was niet begrepen eenig zeegebied. In 1902 werd beslist, dat het recht op de territoriale zee, die het gebied der Inlandsche zelfbesturen in Nederlandsch-Indië bespoelt, eenig en alleen bij het Gouvernement berust.

Men vindt dus in politieke contracten nimmer bepalingen, die eenig territoriaal zeegebied aan zelfbesturende landschappen toekennen [2]). Niettemin werd er in Staatsblad 1902 : 4 (Parelvisscherij-ordonnantie) rekening mede gehouden, dat aan door het Gouvernement erkende Inlandsche vorsten of bestuurders rechten toekomen over inkomsten uit de visscherij binnen de territoriale wateren [3]).

Art. 3.

Het rijk Pegatan en Koesan wordt als erfelijk leen afgestaan aan RATOE AROENG DAENG MAKAOE, dochter van wijlen den voormaligen vorst van dat rijk, AROENG PALEWAN, en moeder van den overleden troonsopvolger, ABDOEL DJABAR, onder deze uitdrukkelijke voorwaarden, dat zij noch hare rijksgrooten het rijk ooit aan eenige andere natie dan de Nederlandsche zullen overgeven, noch met eenige andere mogendheid, hetzij Oostersche of Westersche, noch met eenigen onderdaan van zoodanige natie eenig verbond of eenige overeenkomst aangaan, briefwisseling houden met — of geschenken of zendelingen ontvangen van — of zenden aan zoodanige mogendheid of zoodanigen onderdaan, noch zullen toelaten dat zulks door of namens hunne kinderen of andere bloedverwanten plaats vinde.

De vorstin van Pegatan en Koesan verklaart dit leen op de boven omschreven voorwaarden te aanvaarden.

[1]) Nota 2e ged. B. blz. 27.

[2]) Vgl. Van Asbeck, Onderzoek naar den Juridischen Wereldbouw, diss. Leiden 1916, blz. 61. De adatrechtelijke begrenzing der territoriale wateren hangt samen met de diepte tot waar de bevolking nog zeeproducten kan inzamelen.

Vgl. Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling ,2e druk 1934, blz. 180, waar men onderscheid tusschen adatrechtelijke en territoriale begrenzing van het zeegebied duidelijk uiteengezet vindt.

[3]) Nota 2e ged. B. blz. 26.

Wij zien hier de artikelen 3 en 4 van het model-contract in één artikel opgenomen.

Uit dit artikel blijkt duidelijk, hoe het rijkje zijn internationaal karakter verloren had en dus zelve geen diplomatieke betrekkingen met andere mogendheden, hetzij Oostersche of Westersche kon of mocht onderhouden [1]). Deze aanrakingen met vreemde mogendheden zouden alleen en uitsluitend door het Gouvernement tot stand gebracht kunnen worden. Hield dit artikel ook het verbod in om betrekkingen te onderhouden met andere zelfbesturen binnen Nederlandsch-Indië? O.i. niet; zulks heeft in de practijk evenwel nimmer moeilijkheden opgeleverd en vinden onderhandelingen met andere zelfbesturen immer door tusschenkomst van het Gouvernement plaats [2]).

De Engelsche koloniale staatkunde achtte evenwel uitdrukkelijke vastlegging van deze beperking noodzakelijk [3]):

„The Sovereigns of the principalities enclosed within the frontiers of the Empire do not exercise individually any independent action in negotiations either with foreign powers or with each other."

Uitdrukkelijk werd zulks nog eens bepaald ten aanzien van Mysore [4]):

„The obligation imposed on Mysore in 1881 explains the existing position of all the states: „The Maharadja shall abstain from interference in the affairs of any other state or power, and shall have no communication or correspondence with any other state or power, except with the previous sanction and through the medium of the Governor-General in Council."

In verschillende andere contracten werd het woordje „erfelijk" in den aanhef van dit artikel weggelaten, waardoor het Gouvernement minder uitdrukkelijk gebonden was t.a.v. de erfopvolging.

[1]) Vgl. Ind.St. 1938: 529: Zelfbestuursregelen 1938, art. 9 lid 1.
[2]) Van Asbeck, blz. 70.
[3]) Lee Warner, The Native States of India, Londen 1910, blz. 254.
[4]) Ibidem blz. 258 en 259.

Art. 6.

De vorstin van Pegatan en Koesan en hare rijksgrooten zullen den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, als den vertegenwoordiger van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement eerbiedigen en gehoorzamen en mitsdien alleen met hem in overleg treden omtrent alle aangelegenheden, de wederzijdsche belangen betreffende.

Zij zullen zonder zijn medeweten of voorafgaand overleg met hem aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement geen brieven, noch gezantschappen afzenden.

Wordt in sommige contracten overleg voorgeschreven met den plaatselijken ambtenaar, in het onderhavige geval was zulks niet mogelijk, daar eerst bij Staatsblad 1884 : 35 de afdeeling Pasir en Tanah-Boemboelanden werd ingesteld onder het bestuur van een Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met standplaats Kota Baroe (Poeloe Laoet).

Bijblad 3403 (gew. Bijbl. 5601) gaf het Reglement voor het ceremonieel bij bepaalde gelegenheden in acht te nemen tegenover en door de Inlandsche vorsten in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Bijblad 5802 gaf naar aanleiding van een geval, dat gezanten van zelfbestuurders zich eigenmachtig naar Batavia hadden begeven, hetgeen hooge kosten voor huisvesting en onderhoud met zich mede bracht, nogmaals uitdrukkelijk aan, dat Inlandsche zelfbestuurders of hunne gezanten slechts hun opwachting te Batavia kunnen maken na verkregen toestemming van de Regeering.

Art. 7.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement steeds vrede en opregte vriendschap onderhouden, en dat Gouvernement, waar noodig, op eerste aanvraag, met alle in hun bereik zijnde middelen hulp verleenen door het leveren van menschen, wapenen en vaartuigen, en zulks tegen zoodanige vergoeding als het Gouvernement zal billijk achten. Zij verbinden zich evenzeer vrede en vriendschap te onderhouden met de vorsten der naburige of van andere tot het grondgebied van Nederlandsch-Indië behoorende rijken, en zullen mitsdien, zonder voorkennis en toestemming van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië tegen zoodanige vorsten geene vijandelijkheden plegen, noch daartoe uitrustingen of voorbereidselen maken, noch versterkingen binnen het rijk Pegatan en Koesan opwerpen.

Versterkingen, die met voorkennis van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement binnen het rijk mogten bestaan of nader opgerigt worden, zullen op eerste aanzegging van dat Gouvernement geslecht worden.

Het artikel spreekt voor zich zelf; ook hier het algemeen geldend beginsel, dat het rijkje in tijden van nood het Gouvernement bijstaat met materiaal en menschen. Vgl. Lee Warner blz. 217:

„There is nothing unfair in holding that, in the event of war, all the states of India are under an obligation to „furnish troops according to their means at the requisition of the British Government," as the treaties negotiated by Lord Hastings expressed it, and at all times to render such assistance to the Imperial army as may be necessary.

Art. 8.

Aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement blijft het regt voorbehouden, om, zulks nuttig en of noodig oordeelend, ten allen tijde een of meer Europeesche of Inlandsche gezaghebbers en het noodige overige personeel in het rijk Pegatan en Koesan te vestigen; belovende de vorstin en hare rijksgrooten ook die ambtenaren te eerbiedigen en te doen eerbiedigen.

Een artikel, dat schoone beloften zou hebben kunnen inhouden voor het geven van leiding aan de zelfbestuurders van dit rijkje. Hoe terecht zegt De Kat Angelino[1]):

„Opvoeding behoort ook hier niet alleen de leuze, maar ook de practijk te zijn; men behoudt zoodoende het Oostersch eigene, doch deelt daaraan een anderen geest mede, die, meer dan vroeger het geval kon zijn, de bevolkingsbelangen zal weten te behartigen. Dat, en dát alleen is synthese-politiek. Die opvoeding kan geschieden door van hooger hand te geven zelfbestuursregelen — voor zoover de verdragsverhouding zulks toelaat — en door den persoonlijken invloed der bestuursambtenaren, wier ambtelijk ressort dergelijke enclaves omvat of daarmede samenvalt."

Helaas werd tot schade van dit rijkje nimmer een Europeesch ambtenaar binnen het landschap geplaatst. Zulks geschiedde eerst . . . . nà de inlijving bij het rechtstreeksch gebied.

[1]) De Kat Angelino, deel I, blz. 1040.

Art. 9.

Op welke plaatsen ook in het rijk Pegatan en Koesan het Gouvernement in het vervolg mogt wenschen bezetting te leggen, versterkingen op te werpen of établissementen op te rigten, zullen de vorstin en de rijksgrooten niet alleen zulks toestaan, maar ook daartoe tegen billijke betaling en vergoeding voor eventueel daaruit voort te vloeijen derving van inkomsten, alle mogelijke hulp en bijstand verleenen; terwijl zij voor elk van zoodanige bezettingen, versterkingen of établissementen kosteloos ter beschikking van het Gouvernement zullen stellen eene uitgestrektheid gronds ter grootte van één vierkante paal, ter plaatse naar de keuze van het Gouvernement, behoudens billijke schadeloosstelling aan regthebbenden.

De ter beschikking van het Gouvernement gestelde terreinen zullen behoorlijk afgebakend en in kaart gebracht worden en het Gouvernement belooft dergelijke gronden niet te vervreemden of te verkoopen, maar die, wanneer ze niet meer voor het beoogde doel noodig mogten zijn weder aan het leen toe te voegen.

Evenzeer verbinden zij zich om, wanneer zij daartoe worden aangezocht, tegen betaling mede te werken tot den bouw van vaartuigen ten behoeve van het Gouvernement.

Het Gouvernement behoudt zich dus het recht voor een bezetting te leggen binnen het rijkje, op welke plaats dan ook, waartoe de zelfbestuurder en de rijksgrooten desgewenscht hun volle medewerking zullen verleenen, tegen vergoeding van onkosten of derving van inkomsten.

De benoodigde grond voor elke bezetting ter grootte van een vierkante paal, wordt kosteloos in gebruik afgestaan, doch mag niet verkocht of verhuurd worden en zal na het gebruik wederom teruggegeven worden.

Bovendien moeten de zelfbestuurder en de rijksgrooten desgewenscht medewerken aan den bouw van vaartuigen ten behoeve van het Gouvernement. De vraag of deze gronden door afstand aan het Gouvernement gouvernementsgronden worden, moet ontkennend beantwoord worden. Zulks blijkt uit de mogelijkheid tot teruggave aan het landschap. Art. 62 R.R. (51 I.S.) verbiedt vervreemding van Gouvernementsdomein [1]).

Welk gevolg had deze afstand van grond voor de op-

[1]) Spit blz. 85.

wonenden ? Art. 15 van het contract geeft hierop het antwoord:

Alle personen, zonder onderscheid, gevestigd binnen het gebied der in dat rijk bestaande of eventueel op te richten Gouvernementsétablissementen, worden beschouwd als onderdanen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement.

2. De staatkundige verhoudingen in bijzonderheden.

Bij de behandeling van dit tweede punt werd eenvoudigheidshalve de verdeeling gevolgd, door Mr. Spit gegeven op blz. 21 en 22 van zijn proefschrift, waarbij wordt aangeteekend, dat „de inwendige regeering van het zelfbestuur" eerst in het volgende hoofdstuk bespreking vindt.

De niet-inmenging in de huishouding van het landschap.

Art. 25.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan erkennen, dat door dit contract alle vroegere overeenkomsten door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement met de vorsten van Pegatan en Koesan gesloten, voor zooverre die in strijd zijn met het tegenwoordige contract, zijn vervallen en verbinden zich tot gewillige toetreding tot — en naleving van alle zoodanige nieuwe voorwaarden, als later door het Gouvernement mogten worden noodig geoordeeld.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement belooft van zijne zijde de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan en hunne opvolgers, zoolang zij de hun in dit contract opgelegde verplichtingen trouw en stipt nakomen, in hunne waardigheden en rechten te handhaven en zich niet met de inwendige huishouding des Rijks in te laten.

Zeer terecht merkt Mr. Spit op[1]): „De kracht van de zinsnede, dat het Gouvernement zich niet met de inwendige huishouding des rijks zal inlaten, wordt door den verderen inhoud van het contract danig verzwakt.

Men kan vooropstellen, dat de bemoeiing van het Gouvernement met de interne aangelegenheden van een zelfbestuur uitzondering is, maar de uitzonderingen zijn talrijk genoeg om den absoluten tekst, die het model geeft m.i. te veroordeelen."

[1]) Spit blz. 27.

Juister acht hij het om deze heele zinsnede weg te laten.

Het Engelsch-koloniaal staatsrecht kent eveneens een aantal gevallen, waarin het Gouvernement zich mengt in de interne aangelegenheden van de Britsch-Indische zelfbesturen. Gevallen, die deels overeenstemmen met onze politieke inzichten dienaangaande, als voortvloeiende uit het recht der opperheerschappij, deels een gevolg zijn van plaatselijke afwijkende omstandigheden.

Lee Warner somt terzake een zestal gevallen van onvermijdelijke interventie op [1]):

1e. the right to recognize successions to sovereignties and to regulate disputed successions.
2e. the right of interference to prevent dismemberment of a state.
3e. to suppress rebellion against the lawful sovereign.
4e. to prevent gross misrule.
5e. to check inhuman practises, or offences against natural law or public morality.
6e. to secure religious toleration.

De uitzonderingen op dezen onthoudingsregel, die in het contract zijn opgenomen, betroffen: 1. inmenging op het gebied van wetgeving of regeling, 2. inmenging op justitieel gebied, 3. inmenging op politioneel gebied, 4. inmenging op financieel gebied.

Deze uitzonderingen vinden hieronder achtereenvolgens behandeling.

a. *De inmenging op het gebied van wetgeving of regeling.*

In de eerste plaats heeft het Gouvernement zijn volle regelingsbevoegdheid behouden t.a.v. de gouvernementsonderhoorigen d.w.z. volgens artikel 15 dus t.a.v. alle personen niet behoorende tot de inheemsche bevolking, van welken landaard ook, gevestigd binnen het rijk en t.a.v. alle personen gevestigd op Gouvernementsétablissementen binnen het rijk.

Voorts zegt art. 19, dat alle door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement vastgestelde of nader uit te vaardigen wetten

[1]) Lee-Warner, The native states of India, Londen 1910, blz. 283.

en bepalingen betreffende rechten, verpachtingen, belastingen en in het algemeen betreffende alle inkomsten van het Gouvernement, hoe ook genaamd, ook zullen gelden voor de ingezetenen, zonder onderscheid, van die plaatsen in het rijk Pegatan en Koesan, waar zoodanige inkomsten aan het Gouvernement zijn of eventueel zullen worden afgestaan.

b. *De inmenging op justitieel gebied.*

Art. 15.

Alle personen niet behoorende tot de Inheemsche bevolking, van welken landaard ook, gevestigd binnen het rijk Pegatan en Koesan en voorts alle personen, zonder onderscheid, gevestigd binnen het gebied der in dat rijk bestaande of eventueel op te rigten Gouvernementsétablissementen, worden beschouwd als onderdanen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en staan onder het onmiddellijk gezag van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Sinds de wet op het Ned.-Onderdaanschap (Ind. St. 1910 : 296) onder onderdanen verstaat nationalen of aanhoorigen tot een bepaalden staat, is de term gouvernementsonderdanen en vorstenonderdanen in onbruik geraakt [1]).

De zelfbestuursregelen van 1927 (St. 1927 : 190) spreken in art. 13 lid 4 van landsonderhoorigen en zelfbestuursonderhoorigen [2]).

T.a.v. gouvernementsonderhoorigen spreekt men ook wel als zijnde exterritoriaal, omdat zij niet staan onder het territoriale landschapsgezag [3]).

Gouvernementsonderhoorigen waren dus in Pegatan en Koesan volgens art. 15:

1e. Alle, niet tot de inheemsche bevolking behoorende personen, b.v. Europeanen en vreemde Oosterlingen.

2e. Alle personen van welken landaard ook, gevestigd binnen het gebied der gouvernementsétablissementen.

Welke gevolgen had dit voor beide groepen van onderhoorigen ? Deze, dat de gouvernementsonderhoorigen terecht stonden voor gouvernementsrechtbanken en rechters [4]), ter-

[1]) Kleintjes, Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, deel I, blz. 62.
[2]) Vgl. thans ook Zelfbestuursregelen 1938, Ind.St. 1938: 529, art. 7.
[3]) Kleintjes, deel II, blz. 215.
[4]) In Engelsch-Indië zijn Europeanen, in dienst bij de Zelfbesturen (Native states) onderworpen aan de Zelfbestuursrechtspraak. Vgl. Lee Warner, blz. 372.

wijl de landschapsonderhoorigen terecht stonden voor de rechtbanken en rechters van het zelfbestuur. Bovendien ook, dat de gouvernementsverordeningen zonder uitzondering toepasselijk waren op de gouvernementsonderhoorigen en slechts bij uitzondering op de landschapsonderhoorigen.

De artikelen 17 en 18 van het cóntract gaven dienaangaande echter nader bescheid.

Art. 17.

Behoudens de in het volgend artikel te vermelden uitzonderingen, zijn alle in het rijk Pegatan en Koesan gevestigde personen, behoorende tot de inheemsche bevolking des rijks, onderworpen aan de regtspraak van de vorstin en hare rijksgrooten.

Elk aan die regtspraak onderworpen misdadiger wordt gestraft volgens de in het rijk Pegatan en Koesan bestaande wetten en lands-instellingen.

Martelende of verminkende straffen, onder anderen de straf van rottingslagen, zoo die in het rijk mogt bestaan, mogen niet worden toegepast, verbindende de vorstin en hare rijksgrooten zich om die, in overleg met den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, door meer menschelijke straffen te vervangen.

De doodstraf, noch de straf van bannissement mag worden tenuitvoergelegd, dan nadat de schuldigen, met inachtneming der volgens de wetten en instellingen des rijks voorgeschreven regtspleging, tot die straffen veroordeeld zijn, en nadat de Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, aan wien het vonnis en alle overige tot de zaak betrekking hebbende bescheiden ter inzage moeten worden toegezonden, zijn gevoelen dienaangaande zal hebben bekend gesteld.

Wanneer de resident bedenkingen heeft tegen de voltrekking der doodstraf en niet reeds op grond daarvan terstond van hare toepassing wordt afgezien, wordt de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië ingeroepen, aan welke beslissing de vorstin en hare rijksgrooten zich zullen onderwerpen.

Van Regeringswege wordt de plaats aangewezen, waar een veroordeelde de hem opgelegde straf van verbanning zal ondergaan.

Aan de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan wordt overigens de bevoegdheid gelaten, om personen, behoorende tot de inheemsche bevolking des rijks, wier verder verblijf in dat rijk gevaarlijk wordt geacht voor de openbare rust en orde, of die zich aan misdrijf schuldig gemaakt hebbende om staatkundige redenen niet volgens de wetten en instellingen des lands kunnen worden terechtgesteld, in het belang der openbare rust en orde, uit dat rijk te verbannen.

In die gevallen wordt de verbanning gelast bij een door de vorstin en rijksgrooten uit te vaardigen vormelijk bevelschrift, waaraan nogtans

geen gevolg kan worden gegeven, dan nadat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië de plaats hebbe aangewezen alwaar de banneling verblijf zal houden.

De vorstin is gehouden om aan personen, door dien maatregel getroffen, een onderstand toe te leggen tot zoodanig bedrag, als noodig is voor hun onderhoud, ter beoordeeling van den Gouverneur-Generaal, en zulks tot dat zij een middel hebben gevonden om door eigen arbeid zelf in hun levensonderhoud te voorzien.

In beginsel dus inheemsche rechtspraak voor de zelfbestuursonderhoorigen en gouvernementsrechtspraak voor de gouvernementsonderhoorigen. De rechtspraak berustende bij de vorstin en de rijksgrooten sprak recht volgens de in het rijk Pegatan en Koesan bestaande wetten en landsinstellingen; dus volgens het adatrecht.

Als beperking hierop: 1e. geen martelende of verminkende straffen, 2e. geen doodstraf of verbanning zonder contrôle van het Gouvernement [1]).

Niettemin was de verbanning den zelfbestuurder gelaten om ongewenschte elementen uit het rijk uit te wijzen, zij het onder bepaalde voorwaarden.

De exorbitante rechten, den landvoogd geschonken bij het R.R. van 1854 (vgl. art. 45—48, en 105 lid 3 R.R. en 35—38 en 160 lid 3 I.S.), werden dus ook aan het zelfbestuur toegekend, met dit onderscheid, dat de plaats buiten het rijk, alwaar de banneling verblijf zou houden (dus de interneering) door den Gouverneur-Generaal werd aangewezen. De externeering berustte dus bij het zelfbestuur, de interneering bij den Gouverneur-Generaal.

Hoe stond het met het recht van gratie, den Gouverneur-Generaal toegekend bij art. 52 R.R. (42 I.S.), ten aanzien van straffen opgelegd door den zelfbestuurder?

Art. 52 R.R. spreekt van regterlijke vonnissen in Nederlandsch-Indië opgelegd. Artikel 27 lid 2 R.R. (21 lid 2 I.S.) stelt evenwel ook het Regeeringsreglement voor het zelfbestuursgebied buiten werking.

Het gratierecht van den Gouverneur-Generaal bestaat dus

[1]) Vgl. Ind.St. 1905: 43 en Roskott blz. 129.

t.a.v. zelfbestuursvonnissen slechts indien bij politiek-contract bedongen [1]). In Pegatan en Koesan was dit gratierecht dus niet van toepassing. Hier berustte het gratierecht bij den zelfbestuurder [2]).

Art. 18.

Alle in het rijk Pegatan en Koesan gevestigde personen, die ingevolge artikel vijftien van dit contract, zijn onderdanen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, zijn onderworpen aan de regtspraak der regtbanken en regters van dat Gouvernement, zullen de in die kategorie vallende personen, die, verdacht van eenig misdrijf of van eenige overtreding, binnen het rijk zijn opgevat, door de vorstin en hare rijksgrooten aan den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo worden uitgeleverd.

Aan de regtspraak der regtbanken en regters van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement zijn mede onderworpen onderdanen van de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan, die zich tezamen met onderdanen van dat Gouvernement aan misdrijven of overtredingen schuldig maken, die misdrijven plegen tegen dat Gouvernement, zijne ambtenaren, militairen of andere onderdanen, of wel ten aanzien zijner eigendommen of die zijner onderdanen, die procederen in zaken van handel en nijverheid, of in andere civiele gedingen, waarin onderdanen van het Gouvernement betrokken zijn, en zij, die zich schuldig maken aan misdrijven en overtredingen ten aanzien der aan het Gouvernement in genoemd rijk afgestane of eventueel af te stane inkomsten.

De ambtenaren van het Gouvernement zijn volkomen bevoegd tot de opsporing van de bovenbedoelde misdrijven en overtredingen in het Rijk Pegatan en Koesan begaan, en zullen daarin door de vorstin en hare rijksgrooten steeds zooveel mogelijk worden bijgestaan.

De vorstin en hare rijksgrooten zullen de vonnissen, door de Nederlandsch-Indische regters en regtbanken in de bovenbedoelde gevallen over hun onderdanen uitgesproken, steeds eerbiedigen en binnen hun gebied naar behooren doen uitvoeren.

Justiciabel voor den gouvernementsrechter waren dus:

1e. Alle gouvernementsonderhoorigen,

2e. De zelfbestuursonderhoorigen, die zich tezamen met gouvernementsonderhoorigen aan misdrijven of overtredingen schuldig maakten.

[1]) Vgl. Zelfbestuursregelen 1938, Ind. St. 1938: 529, art. 13 lid 15, waarin den Gouverneur-Generaal uitdrukkelijk het gratierecht wordt toegekend t.a.v. alle door vonnissen van zelfbestuursrechters opgelegde straffen. Vgl. ook Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 2e dr. 1934, blz. 16.

[2]) Vgl. Spit blz. 55.

3e. De zelfbestuursonderhoorigen, die

a. misdrijven pleegden tegen het Gouvernement, zijne ambtenaren, militairen of andere onderdanen van het Gouvernement, of wel ten aanzien zijner eigendommen of die zijner onderdanen.

b. procedeerden in zaken van handel en nijverheid of andere civiele gedingen, waarin onderdanen van het Gouvernement betrokken waren.

c. zich schuldig maakten aan misdrijven en overtredingen ten aanzien der aan het Gouvernement in genoemd rijk afgestane of eventueel af te stane inkomsten.

Voorts diende het zelfbestuur alle medewerking te verleenen aan de politieambtenaren, belast met de opsporing van deze misdrijven en overtredingen. Mede diende het zelfbestuur zorg te dragen voor een behoorlijke executie der tegen de zelfbestuursonderhoorigen, door de gouvernementsrechtbanken of rechters, uitgesproken vonnissen. Vergelijkenderwijze zij opgemerkt, dat ook het Engelsch-Koloniaal staatsrecht gouvernementsrechtspraak binnen zelfbesturend gebied kent[1]):

„The British Government also exercises a considerable jurisdiction in some of the Native States over the subjects, or a class of the subjects of such states. Sometimes this power is reserved to the Indian Government by treaty, as in the case of Kutch over the Jareja nobles, or in the case of Kolhapur over the feudatory states. More frequently it rests upon long usage and restrictions of Sovereignty which date back from the first contact of the Company with certain states."

De zinsnede in art. 18 „ten aanzien van de aan het Gouvernement in genoemd rijk afgestane of eventueel af te stane inkomsten" kreeg meer directe beteekenis, toen bij suppletoir contract van 24 Juli 1900 door den vorst van Pegatan en Koesan:
1e. het recht tot heffing van in- en uitvoerrechten en accijnzen,
2e. het recht van invoer, bereiding en verkoop van opium,
3e. het recht tot aanmaak of invoer en tot verkoop van zout

[1]) Lee Warner blz. 342.

in het landschap Pegatan en Koesan aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement werden overgedragen.

c. *De inmenging op politioneel gebied.*

Art. 11.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan verbinden zich om aan Europeanen en andere Oostersche of Westersche vreemdelingen geene gronden af te staan en hunne toelating of vestiging buiten de havens van hun rijk niet te vergunnen zonder voorkennis en vooraf verkregen toestemming van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo of van diens vertegenwoordiger te Koetei (Oostkust van Borneo) [1]).

Handelaren echter zullen in de havens van het rijk Pegatan en Koesan worden toegelaten en aldaar verblijf mogen houden zonder die voorkennis en toestemming, zoolang zij de orde en rust niet verstoren; zullende van hun meer dan drie maanden voortgezet verblijf in die havens, door de vorstin en de rijksgrooten kennis moeten worden gegeven aan den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, of aan diens vertegenwoordiger te Koetei (Oostkust van Borneo).

Het Gouvernement van Nederlandsch-Indië behoudt zich de bevoegdheid voor, om ten aanzien van de toelating en vestiging van Chineezen en andere Oostersche vreemdelingen in het rijk Pegatan en Koesan, te allen tijde zoodanige verordeningen uit te vaardigen, als het in het algemeen belang van Nederlandsch-Indië of het bijzonder belang van dat rijk zal noodig achten.

Personen, die zich zonder verlof hebben verwijderd uit 's Gouvernements militaire of maritieme dienst, voortvlugtige veroordeelden of misdadigers en dergelijken, zullen door de vorstin en hare rijksgrooten van Pegatan en Koesan in geen geval binnen dat rijk geduld, maar onverwijld aan het Gouvernement uitgeleverd worden, indien zij zich daar vertoonen en zulks ook zonder dat hunne uitlevering in elk voorkomend geval geëischt wordt.

Hierbij werd dus de vestiging en toelating van vreemdelingen gebracht onder de contrôle van het Gouvernement. Artikel 11 had de bedoeling uitvoering te geven aan de bepalingen van het Londensch tractaat van 17 Maart 1824 (Ind. St. 1825 : 19). Waren vroeger terecht bezwaren naar voren gebracht tegen bepalingen opgenomen in door het

[1]) Te Koetei was een Assistent-Resident gevestigd, wiens ressort omvatte Koetei en de Oostkust van Borneo. Vgl. bijlagen Staten Generaal 1849—1850, 406 : 8, en Ind. St. 1877 : 31.

Gouvernement met Inlandsche zelfbestuurders gesloten contracten, welke voor den handel belemmerend werkten, thans was hieraan een einde gemaakt. Handelaren mochten zich vrijelijk vestigen in het rijkje, mits zij orde en rust niet verstoorden en na drie maanden van hun verblijf kennis werd gegeven aan den Resident.

Vestiging buiten de havens alleen met voorafgaande toestemming van het Gouvernement.

Voorts hield het Gouvernement de bevoegdheid aan zich om in uitvoering van art. 105 lid 1 R.R. (160 lid 1 I.S.) de vestiging en toelating van Chineezen en andere vreemde Oosterlingen te regelen.

Tenslotte de verplichting van het zelfbestuur om deserteurs automatisch op te vatten en uit te leveren.

Art. 16.

De zorg voor de politie binnen het rijk Pegatan en Koesan berust bij de vorstin en hare rijksgrooten, die dientengevolge aansprakelijk zijn voor de orde en rust binnen dat rijk en zorg dragen voor de opsporing der misdrijven en overtredingen.

Voor zooveel betreft de Chineezen of andere Oostersche vreemdelingen binnen dat rijk gevestigd onder hun eigene door of van wege het Gouvernement aangestelde of eventueel aan te stellen hoofden, zijn de vorstin en hare rijksgrooten bevoegd, met opzigt tot die politiezorg, de hulp en tusschenkomst van die hoofden in te roepen.

De politioneele taak berustte dus bij het zelfbestuur. Uitzondering hierop vormde art. 18 lid 3, hetwelk de ambtenaren van het Gouvernement bevoegd verklaarde tot opsporing van bepaalde in dat artikel genoemde misdrijven en overtredingen.

Art. 20.

In het rijk van Pegatan en Koesan zijn menschenroof, slavenhandel en in- en uitvoer van slaven en van pandelingen verboden, en zullen die misdadige bedrijven door de vorstin en hare rijksgrooten binnen hun rijk niet geduld, maar met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengegaan worden.

Onder handel in menschen wordt nogtans niet verstaan, het koopen van slaven met het doel om hen in vrijheid te stellen, en daardoor eene daad van menschlievendheid te plegen, mits die daad tot uitvoering kome, waaromtrent de resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo zich te allen tijde zal mogen vergewissen.

Ter verzekering van de regten van zoodanige personen, die zich tot waarborg van schuld als pandelingen mogten hebben gesteld, beloven de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan te zullen waken, dat zooveel mogelijk in hun rijk worden nageleefd de bepalingen, door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement met opzigt tot het pandelingschap, vastgesteld bij de ordonnantiën van 7 Juli 1859 (Staatsblad No. 43) en 22 Juni 1872 (Staatsblad No. 114), waarvan Maleische vertalingen aan dit contract zijn gehecht; te zullen tegengaan en doen tegengaan, alle onwettige en onbillijke aanhouding van pandelingen door de pandhouders en voorts krachtig te zullen medewerken tot de trapsgewijze afschaffing van het pandelingschap, voor zoover dat binnen hun rijk nog mogt bestaan.

Dit artikel hield dus in het uitdrukkelijk verbod van:

1e. menschenroof,

2e. slavenhandel,

3e. in- en uitvoer van slaven en van pandelingen;

en gaf tevens de opdracht, dat de vorstin en rijksgrooten aan dit verbod krachtdadig de hand dienden te houden.

Voorts beloofde het zelfbestuur zooveel mogelijk te zullen naleven de ordonnanties van 7 Juli 1859 en 22 Juni 1872 (resp. Staatsbladen 43 en 114) betreffende het pandelingschap. Slavernij werd dus binnen het landschap niet afgeschaft, niettegenstaande bij artikel 115 R.R. (merkwaardigerwijze werd dit artikel in de I.S. klakkeloos overgenomen als art. 169, waarbij de datum van 1 Januari 1860 niettemin bleef gehandhaafd) afschaffing in geheel Nederlandsch-Indië werd voorgeschreven.

Uiteraard gold dit artikel 115 R.R. naar den letter niet voor het zelfbestuursgebied (vgl. art. 27 lid 2 R.R., 21 lid 2 I.S.). Niettemin gebood de geest van dit artikel 115 R.R. onderhandeling t.a.v. de afschaffing met de Inlandsche Vorsten van die landschappen, binnen welker grenzen de slavernij nog voorkwam.

T.a.v. het pandelingschap werd zooveel mogelijk dus de naleving bedongen van de uitvoeringsvoorschriften van artikel 118 R.R. (172 I.S.).

Bij de Kroonordonnantie in Staatsblad 1859 : 43 werd naast het verbod tot het nemen van pandelingen, behalve voor

Java en Madoera ook voor enkele gewesten daarbuiten, vastgesteld een Reglement op het Pandelingschap, welk reglement de trapsgewijze afschaffing van het pandelingschap ten doel had. Voor de registratie der pandelingen werd een termijn van 3 maanden gesteld, afloopende 1 April 1860, terwijl bij St. 1872 : 114 werd bepaald, dat het nemen van pandelingen tot zekerheid van schuld verboden is in geheel Nederlandsch-Indië.

Art. 22.

De vorstin en de rijksgrooten verbinden zich om alle schepen en vaartuigen, welke langs de kusten of langs de boorden der rivieren binnen de grenzen van Pegatan en Koesan in nood mogten vervallen, allen bijstand te verleenen, de schipbreukelingen te verzorgen en zich geen hunner goederen toe te eigenen, noch te gedoogen, dat iemand, wie ook, zich die toeëigene.

Zij verbinden zich om schepen en vaartuigen of goederen, welke aan het strand of langs de rivieren binnen de grenzen van hun rijk mogten stranden of komen aandrijven of worden aangebracht, en welker eigenaren onbekend zijn, te bergen dan wel ten voordele van belanghebbenden in het openbaar te verkoopen indien die niet kunnen worden bewaard.

Van het stranden van schepen en vaartuigen of aanbrengen van aan het strand of uit de rivieren opgevischte goederen zullen de vorstin en hare rijksgrooten onverwijld kennis geven aan den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

De vorstin en de rijksgrooten kunnen hulp- en bergloonen vorderen, die, naarmate van de moeite, door hen zelven worden begroot. Van die begrooting geven zij onverwijld kennis aan den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Belanghebbenden, die zich met deze begrooting bezwaard mogten achten, kunnen de beslissing van den Gouverneur-Generaal inroepen, door tusschenkomst van den resident.

Dit artikel legde het zelfbestuur de plicht op het zgn. „kliprecht" [1]) tegen te gaan. Schipbreukelingen dienden behoorlijk verzorgd te worden. Aangespoelde schepen of goederen dienden geborgen te worden, terwijl onverwijld kennis diende te worden gegeven aan den Resident. Naar redelijkheid

[1]) Kleintjes, deel I blz. 61: Onder het kliprecht verstaat men het recht, om alles wat bij een schipbreuk aan de zee ontkomen is, tot zich te nemen. Dit recht steunt op de overtuiging, dat een schipbreuk de wraak van een hooger wezen is.

begroot bergloon werd vergoed, zullende, indien ter zake geen overeenstemming werd verkregen, in laatste instantie de Gouverneur-Generaal beslissen.

Art. 21.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen den zeeroof en rivierroof met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengaan en doen tegengaan, en geen schuilplaats noch eenige andere hulp of medewerking hoegenaamd verleenen, noch toelaten dat die verleend wordt aan zee- of rivierroovers, noch aan personen, die hun bekend zijn of aangewezen worden als zoodanig bedrijf uit te oefenen of daarin betrokken te zijn; zullende zij, die daaraan schuldig of medepligtig bevonden worden, aan den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo uitgeleverd, dan wel door de vorstin en hare rijksgrooten, volgens de wetten en instellingen des rijks teregt gesteld worden, naar gelang zij onderdanen van het Gouvernement of van de vorstin en de rijksgrooten zijn.

Artikel 5 van het Londensch tractaat van 17 Maart 1824 [1]) legde ons de plicht op de zeerooverij in den Indischen Archipel krachtdadig te beteugelen. Bij art. 21 van het politiek contract werd dientengevolge den zelfbestuurder van Pegatan opdracht gegeven den zee- en rivierroof te bestrijden, alsmede degenen, die zich daaraan schuldig maakten uit te leveren aan den Resident, of zelf terecht te stellen naar gelang zij gouvernementsonderhoorigen dan wel landschapsonderhoorigen waren. Het slot van artikel 21 is in strijd met artikel 18 van het contract, omdat volgens eerstgenoemd artikel zeeroof door landschapsonderhoorigen gepleegd tegen gouvernementsonderhoorigen berecht zou moeten worden volgens de wetten en instellingen des rijks, hetgeen strijdig is met art. 18, waarin werd bepaald, dat misdrijven gepleegd tegen gouvernementsonderhoorigen worden berecht door den gouvernementsrechter. Het slot van dit artikel had dan ook moeten luiden: naar gelang zij ingevolge artikel 18 van dit contract al dan niet justiciabel zijn voor den gouvernementsrechter.

[1]) Dit artikel luidt: Hunne Nederlandsche en Groot-Brittannische Majesteiten verbinden zich, in gelijker voege, om krachtdadig bij te dragen tot het beteugelen der zeerooverijen in die zeeën. Zij zullen geene schuilplaats of bescherming verleenen aan vaartuigen, met welke zeeroof bedreven wordt, en zullen in geen geval veroorloven, dat schepen of goederen, door zulke vaartuigen buit gemaakt, in eenige van hunne bezittingen ingevoerd, bewaard of verkocht worden.

d. *De inmenging op financieel gebied.*

De inmenging op financieel gebied kwam tot uitdrukking in de artikelen 12 en 14 van het contract.

Art. 12.

De vorstin en de rijksgrooten zullen aan personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking van het rijk Pegatan en Koesan, geene concessiën tot ondernemingen van landbouw of mijnontginning verleenen, noch aan zoodanige personen gronden verhuren of verkoopen, dan na verkregen toestemming van het Gouvernement.

Zullende zoodanige concessie in het meeste voordeel van de vorstin en de rijksgrooten — zonder dat het Gouvernement in dat voordeel voor zich zelven eenig aandeel beoogt — doch met inachtneming der algemeene belangen van Nederlandsch-Indië, waartoe het rijk Pegatan en Koesan behoort, steeds zooveel mogelijk worden geregeld in overeenstemming met de algemeene verordeningen vervat in het Koninklijk Besluit van 2 September 1873, No. 13 en de ordonnantie van 9 November 1873, en in de wet van 9 April 1870, de Koninklijke besluiten van 20 Juli 1870; No. 15, 16 April 1872, No. 28 en 3 December 1873, No. 19, de ordonnantie van 27 December 1872, en het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van dien datum No. 28, en met die bepalingen, welke later door Zijne Majesteit den Koning tot wijziging of aanvulling dier algemeene verordeningen mogten worden vastgesteld.

Van zoodanige wijzigingen zal eventueel aan de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan onverwijld kennis worden gegeven, terwijl van de voormelde algemeene verordeningen, zooals die in de Indische Staatsbladen van 1873 No. 217a en 217 b en van 1870 No. 55 en 118; 1872 No. 116, 237a en 237b, en 1874 No. 128, zijn opgenomen, gedrukte Maleische vertalingen aan dit contract gehecht zijn.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement behoudt zich wijders het regt voor, om voor zijne rekening ondernemingen van landbouw en mijnontginning in het rijk Pegatan en Koesan te doen aanvangen en voortzetten, of wel het regt daartoe aan particulieren af te staan, een en ander behoudens billijke schadeloosstelling aan den betrokkene, wanneer daartoe grond bestaat; belovende de vorstin en hare rijksgrooten dusdanige ondernemingen steeds zooveel mogelijk te bevorderen.

Ook blijft aan het Gouvernement het regt voorbehouden om in de bosschen van het rijk Pegatan en Koesan te allen tijde zooveel mast-, timmer- en brandhout te doen aankappen, dan wel op te koopen en uit te voeren, als het noodig zal achten en zulks zonder dat deswege door de vorstin en de rijksgrooten, onder welke benaming ook, eenige opbrengst

of betaling zal worden gevorderd, zullende evenwel geene aankappingen plaats hebben zonder overleg met hen.

Dit artikel behelst dus het verbod om 1e vergunningen voor landbouwondernemingen, 2e mijnbouwconcessies uit te geven aan niet tot de inheemsche bevolking behoorende personen, zonder toestemming van het Gouvernement.

Worden zij uitgegeven met die toestemming, dan zal dit geschieden volgens de daarop betrekking hebbende algemeene verordeningen.

1. *Landbouwconcessies.*

Bij de wet van 9 April 1870[1]). (Ind. St. 1870 : 55) werd artikel 62 R.R. aangevuld met 5 leden. Deze aanvulling beoogde eenerzijds een behartiging van de belangen der particuliere nijverheid door de mogelijkheid tot uitgifte van gronden in erfpacht voor niet langer dan 75 jaar (lid 1 der aanvulling) en door de toelating van verhuur van gronden door Inlanders aan niet-Inlanders (lid 5 der aanvulling), anderzijds een bescherming van de rechten op den grond door Inlanders uitgeoefend door de instelling van het zgn. agrarisch eigendomsrecht (lid 2, 3 en 4 der aanvulling).

Bij het agrarisch besluit (Ind. St. 1870 : 118) werden de beginselen, neergelegd in de agrarische wet, nader uitgewerkt. In artikel 1 van dit besluit treft men aan een verklaring van algemeene strekking ten aanzien van het eigendomsrecht van het Gouvernement, de zgn. Domeinverklaring: dat alle grond waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen domein van den staat is[2]).

2. *Mijnbouwconcessies.*

Bij algemeene maatregel van Bestuur van 24 October 1850 (Ind. St. 1851 : 6) werd aan Nederlanders gevestigd in Nederland of Nederlandsch-Indië, die ten genoege van het Gouvernement konden bewijzen daartoe de middelen te bezitten, toegestaan de ontginning van delfstoffen bevattende gronden in Nederlandsch-Indië. Bij St. 1858 : 41 werd deze bepaling

[1]) Vgl. voor de voorgeschiedenis dezer wet Kleintjes II, blz. 423—428.
[2]) Vgl. Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 2e druk 1934, blz. 149 e.v.

mede van toepassing verklaard op alle Europeanen of daarmede gelijk gestelde personen. Herziening vond deze regeling bij St. 1873 : 217a en 217b. Volgens laatstbedoelde regeling werden concessies tot mijnontginning slechts verleend aan: 1e. Nederlanders, 2e. ingezetenen van Nederland, 3e. ingezetenen van Nederlandsch-Indië, 4e. vennootschappen, gevestigd in Nederland of Nederlandsch-Indië. In deze regeling werd reeds onderscheid tusschen opsporing en ontginning gemaakt. Wijzigingen vonden plaats bij St. 1889 : 242 en St. 1892 : 154.

Bij de Acte van verband[1]) afgelegd door Aroeng Abdurachim op 7 Juni 1893 werd er door hem in toegestemd, dat:

het verleenen van vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en van concessies tot mijnontginning in het gebied van Pegatan en Koesan geheel bij het Gouvernement berust; van de voor concessies tot mijnontginning door het Gouvernement te heffen cijns en vast recht de helft aan het zelfbestuur zal worden afgestaan, en het Gouvernement zich voorts het recht voorbehoudt om voor eigen rekening mijnbouwkundige opsporingen en mijnontginningen in het gebied van Pegatan en Koesan te doen aanvangen en voortzetten, behoudens billijke schadeloosstelling wanneer daartoe aanleiding bestaat.

Hiermede was dus de bevoegdheid tot het verleenen van vergunningen voor mijnbouwkundige opsporingen of ontginningen aan het zelfbestuur onttrokken.

Voorts behield bij bovenstaand art. 12 van het contract het Gouvernement zich het recht voor om in Pegatan en Koesan voor eigen rekening landbouw- of mijnontginning aan te vangen, en mast-, timmer- en brandhout aan te kappen.

Art. 14.

Al de door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in omloop gebrachte muntsoorten zullen ook in het rijk Pegatan en Koesan tegen den wettigen koers gangbaar zijn.

Reeds in vroegere contracten waren bepalingen opgenomen, dat de geldsoorten, gangbaar in Gouvernements-

[1]) Bijlagen St. Gen. zitting 1894—1895 : 110, No. 9. Vgl. blz. 58.

gebied, ook in de zelfbesturen gangbaar zouden zijn, zulks uiteraard ter bevordering van handel en verkeer.

In de artikelen 23 en 24 van het contract verbonden de vorstin en rijksgrooten zich ten slotte om zoowel het volksonderwijs als de vaccine te bevorderen.

De artikelen 4, 5, 10 en 13 van het contract van 1875, die hier geen behandeling vonden, worden besproken in hoofdstuk III (Vide, blz. 80 t/m 83).

D. De acte van verband van 1893.

Alvorens de politieke overeenkomst tusschen het Gouvernement en den zelfbestuurder wordt aangegaan, legt deze zelfbestuurder onder eede een verklaring af, waarin beloofd wordt: getrouwheid aan den Koning der Nederlanden en den Gouverneur-Generaal, ijver, oplettendheid en toewijding in het bestuur van het landschap, getrouwe naleving van de tusschen het Gouvernement en zelfbestuur bestaande overeenkomsten, alsmede bereidheid zich ten aanzien van duistere punten in deze overeenkomsten met het Gouvernement nader te verstaan.

Deze verklaring wordt aangeduid met den naam „Acte van Verband".

Na het afleggen van deze verklaring wordt vervolgens de zelfbestuurder bij een „acte van bevestiging" als bestuurder (vorst of vorstin) van het betrokken landschap bevestigd.

Somtijds worden de noodzakelijke aanvullingen op de bestaande politieke overeenkomsten bij het optreden van een nieuwen zelfbestuurder in de acte van verband opgenomen. Zulks was o.a. het geval bij het optreden van Aroeng Abdurachim op 7 Juni 1893.

In deze acte van verband, opgenomen in de bijlagen van het zittingsjaar 1894—1895 : 110, 9, verklaarde hij mede te zullen werken tot het sluiten van een nieuwe overeenkomst, overeenkomstig de eischen des tijds en stemde hij er al dadelijk in toe, dat 1e. aan het Gouvernement kwam de bevoegdheid tot het verleenen van vergunningen voor mijnontginning, 2e. overtredingen en misdrijven met betrekking tot telegraaflijnen

en -kabels door den gouvernementsrechter zouden worden berecht, 3e. de in- en uitvoer van vuurwapenen, buskruit en ammunitie, niet gedekt door een schriftelijke vergunning van den Resident verboden zou zijn, 4e. het recht om personen, die gevaarlijk geacht werden voor de openbare rust en orde, buiten het gebied van de landschappen Pegatan en Koesan te verwijderen, uitsluitend bij den Gouverneur-Generaal berusten zou, 5e. door het Gouvernement de in- en uitvoerrechten desverkiezende zouden worden overgenomen tegen schadevergoeding.

Deze acte van verband had de zelfde rechtskracht als een politieke overeenkomst.

E. Suppletoire contracten van 1897 en 1900.

Als gevolg van de bij acte van verband in 1893 afgelegde verklaring, dat er in werd toegestemd, dat de bevoegdheid tot het verleenen van mijnontginning-vergunningen aan het Gouvernement kwam, werd op 13 October 1897 [1]) een suppletoire overeenkomst gesloten, waarbij werd bepaald, dat:

„de door den Wetgever van Nederlandsch-Indië vastgestelde of nader uit te vaardigen verordeningen en bepalingen betreffende opsporing en ontginning van delfstoffen mede van kracht zijn voor de landschappen Pegatan en Koesan en deszelfs ingezetenen."

In de nota van toelichting op dit suppletoir contract werd medegedeeld, dat hierdoor alle twijfel opgeheven werd omtrent de vraag of de Nederlandsch-Indische mijnverordeningen op die landschappen en hunne ingezetenen toepasselijk zouden zijn.

Op den 24sten Juli 1900, werd wederom een suppletoir contract [2]) gesloten, bestaande uit 6 artikelen;

Bij dit contract werd overeengekomen:

a. Aan het Gouvernement wordt door het zelfbestuur overgedragen:

1e. het recht tot heffing van in- en uitvoerrechten en accijnzen in het gebied van Pegatan en Koesan.

[1]) Bijlage St. Gen. 1898—1899 : 166, 7.
[2]) Bijlage St. Gen. 1901—1902 : 169, 7.

2e. het recht tot uitvoer, bereiding en verkoop van opium in het genoemd gebied en

3e. het recht tot aanmaak of invoer en tot verkoop van zout in genoemd gebied.

b. Het Gouvernement keert als schadeloosstelling voor de derving der uit bovengenoemde middelen genoten inkomsten een bedrag van *f* 6000.— (zesduizend gulden) 's jaars uit.

c. Van deze *f* 6000.— 's jaars wordt *f* 4000.— uitgekeerd aan den vorst en *f* 2000.— aan de gezamenlijke landsgrooten.

d. Het Gouvernement behoudt zich het recht voor om ten aanzien van de onder a. bedoelde middelen van inkomst alle zoodanige regelingen en bepalingen in te voeren als het oirbaar en wenschelijk zal achten.

e. Aan die regelingen en bepalingen zal ook de inheemsche bevolking van Pegatan en Koesan onderworpen zijn en bij overtreding daarvan terechtstaan voor den gouvernementsrechter. De vorst en de rijksgrooten beloven hulp t.a.v. de naleving dezer voorschriften.

f. De vorst en de rijksgrooten waken er voor, dat geen beletsel in den weg wordt gelegd aan den vrijen binnenlandschen handel in zout uit de gouvernementspakhuizen afkomstig.

Uitvoering werd aan deze overeenkomst gegeven bij de Ind. St. 1901 : 411, t/m 416 [1]).

F. De nota's van toelichting op de politieke contracten.

Door de Kamercommissies, in welker handen de politieke contracten worden gesteld ten einde van rapport te dienen, was reeds herhaalde malen de wensch geuit bij de verdragen toelichtingen te mogen ontvangen. Voor het eerst in het zittingsjaar 1864—1865 door minister Fransen van de Putte gegeven, werden die nota's van toelichting sindsdien bij de politieke contracten gevoegd [2]).

Evenwel waren deze nota's vertrouwelijk en konden de

[1]) Bij deze Staatsbladen vond gelijktijdig uitvoering plaats voor de „in genot van zelfbestuur gelaten" Tanah-Boemboelanden.

[2]) Spit, blz. 14.

Kamerleden er slechts op de Griffie inzage van nemen.

Het verslag der Commissie, belast met het onderzoek der overeenkomsten met inlandsche vorsten, uitgebracht in de zitting van den 1sten October 1867 gaf ten aanzien van den vertrouwelijken aard der bij de contracten overgelegde nota's van toelichting den navolgenden commentaar[1]):

„De geschiedenis der uitvoering van het tweede lid van art. 44 van het Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië (art. 34 I.S.) leert, dat het vrij wat moeite heeft gekost de overlegging van toelichtende nota's van de Regering te verkrijgen. Nadat eindelijk de minister Uhlenbeck bij eene nota van 24 Juli 1862 (gedrukte stukken 1862—1863, XV, No. 2) zich bereid verklaard had aan het herhaaldelijk uitgedrukt verlangen der Kamer te voldoen, heeft zijn opvolger voor het eerst bij de inzending der overeenkomsten, waarvan het onderzoek, gelijk hierboven herinnerd is, door de ontbinding der Kamer is vervallen, nota's van toelichting medegedeeld. Die mededeeling ging bij den geleibrief van 24 Juli 1864 gepaard met het bericht, dat de vertrouwelijke aard der nota's ze in het algemeen voor openbaarmaking of verspreiding minder geschikt maakt, en den Voorzitter der Kamer daarom verzocht werd die nota's „nu en voortaan" te willen deponeeren ter Griffie en dienaangaande de noodige geheimhouding te willen opleggen. In den geleibrief van 24 April 1866 werd het verzoek eenvoudig herhaald. En zoo is het ook in den geleibrief der in handen Uwer Commissie gestelde stukken.

Niet zonder bevreemding intusschen hebben de ondergeteekenden, bij de kennisneming van de nota's tot toelichting van deze overeenkomsten en acten, het verzoek tot geheimhouding herhaald gezien. Zij kunnen over de vorige nota's niet oordeelen; zij hebben die niet te onderzoeken, als buiten hun mandaat gelegen, en daarenboven niet meer aanhangig. Zij willen gaarne toegeven de mogelijkheid, dat de inhoud van nota's van dezen aard zoodanig kan zijn, dat openbaarmaking en verspreiding der stukken ongeraden is, gelijk zelfs

[1]) Bijl. hand. 1867—1868, blz. 164.

art. 44 van het Indische Regeringsreglement de mogelijkheid veronderstelt, dat het belang en de zekerheid van het Rijk en van Nederlandsch-Indië de mededeeling aan de Staten-Generaal *zelve* niet toelaat. Maar zij hebben in den inhoud der *nu* overgelegde nota's niet ééne enkele reden gevonden, die de geheimhouding dier stukken rechtvaardigt."

Met betrekking tot de met het zelfbestuur Pegatan en Koesan gesloten politieke contracten werden nota's van toelichting overgelegd in de:

Bijlagen handelingen 1876—1877 : 101, 4.
Idem 1894—1895 : 110, 11.
Idem 1898—1899 : 166, 9.
Idem 1901—1902 : 169, 9.
Idem 1912—1913 : 342, 23.

Dat deze nota's van toelichting niet immer met de vereischte nauwgezetheid werden opgesteld, blijkt uit de toelichting op het contract van 1875 (bijl. hand. 1876—1877 : 101, 4).

Niettegenstaande bij Gouvernementsbesluit van 2 Aug. 1861 No. 8, het landschap Koesan aan den vorst van Pegatan in erfelijk leen was afgestaan en Sjarif Mohamed Taha als gouvernementshoofd van Batoe Litjin was aangesteld, terwijl Poeloe Laoet onder het bewind van Pangeran Abdulkadir werd gelaten [1]), wordt in bedoelde nota zonder meer opgemerkt, dat zoowel Koesan, Batoe Litjin als Poeloe Laoet aan den vorst van Pegatan in leen werden gegeven.

Nadere instructies betreffende punten in acht te nemen bij de samenstelling dezer nota's werden gegeven in Bb. 6917.

G. De instructies voor de gouvernementshoofden der Tanah-Boemboe en de verhouding dezer landschappen tot het Nederlandsch-Indisch gouvernement.

Wij zagen hierboven, dat de Tanah-Boemboe landschappen een destijds uit onbekendheid verguisde, doch thans veel geprezen tusschenvorm waren tusschen het direct en indirect bestuurd gebied. Een tusschenvorm, die later bij de Balische

[1]) Vgl. blz. 17.

landschappen Karangasem (1895—1922), Gianjar (1900—1917) en Bangli (1908—1917) den naam zou dragen van „gouvernementslandschap" [1]).

De hoofden der Tanah-Boemboe landschappen werden eerst aangesteld, later benoemd, hetzij door de Gouvernements-Commissarissen of Residenten onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal (Besluit Resident van Soerakarta, Gouvernements Commissaris Z.O. Borneo, ddo. 25 Juni 1860 No. 35), hetzij bij Gouvernementsbesluit (vgl. Gouvernementsbesluit d.d. 2 Augustus 1861, No. 8).

Bij hunne aanstelling werd hun uitgereikt een „instructie", inhoudende de uitdrukkelijke voorwaarden, waaronder zij tot hoofd van het landschap waren aangesteld dan wel benoemd.

Wij zullen thans de instructie voor het hoofd van Poeloe Laoet, Pangeran Amir Hoesin, vastgesteld bij Gouvernementsbesluit van 5 Juni 1889 No. 27 (vide bijlage V), aan een nadere beschouwing onderwerpen.

In artikel 1 dezer instructie wordt aangegeven de begrenzing van het grondgebied, in dit geval het eiland Poeloe Laoet en de daaromheen gelegen kleinere eilanden.

Art. 2 draagt het hoofd van Poeloe Laoet op, de bevelen van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, als vertegenwoordiger van het Gouvernement, op te volgen.

De verplichting om op het eiland Poeloe Laoet de Nederlandsche vlag te doen waaien, wordt gestipuleerd in art. 3. In de vroegere door Gouverneur Weddik in 1846 uitgegeven instructies was deze verplichting tot het voeren van de Nederlandsche vlag niet opgenomen.

Bij de aanstelling van het hoofd van Sebamban in 1860 [2]), werden door den toenmaligen Gouvernements-Commissaris de oude instructies aangevuld. Hij achtte het noodzakelijk, dat nieuwe bepalingen werden opgenomen t.a.v.:

1e. het voeren van de Nederlandsche vlag, hetgeen een gebiedende verplichting diende te zijn.

[1]) Westra: De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 2e druk 1934, blz. 16.
[2]) Besluit Gouvernements-Commissaris Z.O. Borneo d.do. 25 Juni 1860 No. 35 (niet gepubliceerd).

2e. de vestiging van Europeanen binnen de landschappen; zoowel voor Nederlanders als voor andere Europeanen diende de vestiging afhankelijk te worden gesteld van de voorafgaande toestemming van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.
3e. de bevordering van het welzijn des volks.
4e. de bevordering van scheepvaart en nijverheid.
5e. het tegengaan van den slavenhandel.
6e. het waarborgen van de rechten van schipbreukelingen.
7e. het afstaan van gronden voor ondernemingen van land- en mijnbouw.

De invloed van de instructie voor den Gouverneur-Generaal van 1855 is ook hierin duidelijk merkbaar.

Artikel 4 hield de verplichting in de circulatie van Nederlandsch-Indische muntstukken zooveel mogelijk te bevorderen, terwijl in artikel 5 het verbod werd neergelegd, betrekkingen met vreemde mogendheden te onderhouden. In de art. 6, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 kwamen de bovengenoemde noodzakelijk gebleken aanvullingen tot uitdrukking.

Het laatste artikel geeft de staatkundige verhouding weer tusschen landschap en Gouvernement. Het gouvernementshoofd heeft de in de instructie opgenomen bepalingen trouw en nauwgezet na te komen; doet hij zulks niet, dan zal dat leiden tot ontzetting uit het hem opgedragen ambt.

Eerlijk gezegd wist men eigenlijk niet goed raad met dezen tusschentoestand tusschen rechtstreeks en indirect bestuurd gebied. Men kende direct bestuurd gebied en zelfbesturende landschappen, maar de Tanah-Boemboe landschappen waren noch het een noch het ander.

Het besluit van 25 Juni 1860 No. 35[1]) overweegt, dat, „hoezeer het hoofd van Sebamban is een dienaar van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en geenszins een zelfbesturend vorst, hem niettemin door aandrang der omstandigheden de uitoefening der regten, gewoonlijk aan laatstgenoemde hoedanigheid toegekend, opgedragen moet worden."

Een historische nota van 1873 huldigt de opvatting, dat:

[1]) Zie boven blz. 63.

„de hoofden der Tanah Boemboe niet werden aangemerkt als zelfstandige vorsten; men noemde ze Gouvernementshoofden. Op grond van de door het Bandjarsche hof gedane cessie, een cessie van twijfelachtige waarde, werden de Tanah Boemboe beschouwd als Gouvernementsgrond, regtstreeks aan het Europeesch bestuur onderworpen. Pegatan, Pasir en Koetei daarentegen, ofschoon evenzeer in naam door Bandjar afgestaan, werden als leenrijken behandeld.

In hunne hoedanigheid van Gouvernementshoofden, zijn met de bestuurders der Tanah Boemboe geen contracten gesloten. Men heeft zich bepaald tot het uitreiken van beknopte instructiën."

De Raad van Nederlandsch-Indië, zich met deze nota in hoofdzaak kunnende vereenigen, overweegt in zijn vergadering van 14 November 1873, dat:

„Poeloe Laoet met de omliggende kleine eilanden dus geacht moet worden tot het regtstreeksch gebied van het Gouvernement te behooren; het wordt niet in leen uitgegeven aan Pangeran Branta Koesoema en deze treedt aldaar niet op als een zelfbesturend vorstje, maar hij wordt slechts aangesteld als hoofd van Poeloe Laoet, een soort van plaatselijk besturend inlandsch ambtenaar.

Regtens kan dientengevolge het hoofd van Poeloe Laoet aldaar uit eigen hoofde geen souvereine regten uitoefenen en speciaal niet het regt bedeelen of belastingen heffen.

Feitelijk is dit echter wèl het geval, immers uit den aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur gerichten brief van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo van 23 April 1873 No. 1491/10 en de daarbij overgelegde concept instructie blijkt, dat het hoofd van Poeloe Laoet eenige regtsmagt uitoefent en ook enkele heffingen doet.

Strikt genomen zou de bevoegdheid om regtsmagt uit te oefenen en belastingen te heffen alsnog bij een algemeene verordening aan genoemd hoofd moeten worden verleend" [1])

De Raad acht het echter verkieslijk, deze onderwerpen voor-

[1]) Duidelijk blijkt hieruit, dat men van den waren rechtstoestand dezer landschappen destijds geen begrip had.

alsnog niet aan te roeren en dus vooreerst niet tot een wettelijke regeling daarvan over te gaan.

Welke is toch de werkelijke toestand?

„In Staatkundigen zin mag Poeloe Laoet tot ons regtstreeksch gebied behooren, — daadwerkelijk oefenen wij aldaar geen gezag uit en wordt het bestuur geheel en uitsluitend gevoerd door een door ons aangesteld inlandsch hoofd.

De Raad vermeent derhalve, dat men zich moet bepalen tot het geven van een eenvoudige instructie aan het hoofd van Poeloe Laoet, waarbij de politieke regten en belangen van het Gouvernement genoegzaam verzekerd zijn en eenige algemeene voorschriften in het belang van land en volk vastgesteld worden."

In het Raadsadvies van 28 Augustus 1891 No. XXIII wordt de opvatting gehuldigd, dat het hoofd van het eiland Poeloe Laoet bevoegd was gronden in huur af te staan, gelijk in zijne instructie is aangeteekend, omdat dat eiland moest geacht worden in zekere mate in het genot van zelfbestuur te zijn gelaten.

Toen de Raad in de vergadering van 26 Augustus 1892 (Raadsadvies No. XLI) van advies had te dienen nopens de vraag: „of niet behoorden te worden ingetrokken de artikelen voorkomende in de instructiën der hoofden van de zoogenaamde Tanah Boemboe, met inbegrip van Poeloe Laoet, waarbij is bepaald, dat zonder vergunning van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo door hen geene gronden zullen worden afgestaan aan Europeanen of andere Oostersche en Westersche vreemdelingen, gaf de Raad als zijn meening te kennen, dat, niettegenstaande de Regeering zich niet met het Raadsadvies van 28 Augustus 1891 kon vereenigen en de bevoegdheid van het Hoofd van Poeloe Laoet om gronden uit te geven onwettig achtte, niettemin werd vastgehouden aan de meening neergelegd in het advies van Augustus 1891."

's Raads Vice-President Kroesen kon zich met dit advies slechts ten deele vereenigen. Zijn belangrijk aanvullend advies, waarin de werkelijke staatkundige verhouding der Tanah

Boemboelandschappen duidelijk tot uitdrukking werd gebracht, moge hieronder in extenso volgen:

ADVIES van den Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indie, overgelegd bij dat van den Raad dd. 26 Augustus 1892 No. XLI op het commissoriaal van den 22en Juli te voren No. 14034.

Met 's Raads advies kan ik mij in zoover niet vereenigen, dat daarin een qaestie ontweken wordt, die naar mijn inzien belangrijk genoeg is om grondig besproken te worden.

Op grond van een nota[1]*), die overgelegd werd bij den Indischen brief van 8 December 1891 No. 2114 (besluit van dien dag No. 13) kwam de Regeering, in afwijking van het betoog in 's Raads advies van 28 Augustus 1891 No. XXIII tot de slotsom, dat de zoogenaamde Tanah Boemboelanden en Poelau Laut geheel zijn te beschouwen als te staan onder ons rechtstreeksch bestuur en de voorgenomen intrekking van artikel VII der z.g. Instructie van het Hoofd van Poelau Laut derhalve door Haar kan plaats hebben zonder overleg met belanghebbenden, van welk overleg dan ook niet wordt gesproken in de missive van den Eersten Gouvernements Secretaris van 8 December 1891 No. 3033, waarin het gevoelen van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo alsnog over dien maatregel werd ingewonnen.*

Hoewel daarvan in het onderhavige geval wellicht geen gevaar te duchten is, heb ik in beginsel bezwaar tegen het volgen van een dergelijke gedragslijn omdat hetgeen in de bovenvermelde nota wordt aangevoerd mij geenszins de overtuiging heeft kunnen schenken, dat de Tanah Boemboe landen en Poelau Laut in den vollen zin des woords beschouwd moeten worden onder ons rechtstreeks bestuur te staan, in dien zin dat het Gouvernement daar als onbeperkt heerscher zou mogen optreden.

Tegen de argumentatie in de bovenbedoelde Nota die ten doel

[1]) In de hierbedoelde nota wordt de rechtstoestand der Tanah-Boemboe landschappen uitsluitend afgemeten naar de Bandjareesche cessie in „vollen eigendom en souvereiniteit".

heeft dit laatste aan te toonen en in verband daarmede te bewijzen dat de Hoofden daar hoegenaamd geen eigen rechten hebben en eigenlijk niets anders zijn dan ambtenaren, geheel van ons afhankelijke dienaren, acht ik mij verplicht een woord in het midden te brengen, omdat verreweg de meeste argumenten daarvoor zijn ontleend aan opvattingen, verklaringen en handelingen onzerzijds, m.a.w. de Gouvernementspartij alleen aan het woord is, maar aan Hoofden en bevolking geen stem wordt toegekend.

Vooraf zij opgemerkt, dat het den Inlandschen Radja's of Hoofden tamelijk onverschillig is hoe van Gouvernementswege de verhouding tot hen genoemd of beschouwd wordt, zoolang er maar niet gehandeld wordt in dien zin, dat zij er hunne rechten feitelijk door zien aangetast.

Daarom hechte men, zooals in de nota gedaan is, niet te zeer aan groote woorden als „afstand in vollen eigendom" en aan daaruit afgeleide gevolgtrekkingen „dat het Gouvernement het bestuur in zulk een afgestaan land geheel naar believen kan inrichten". De vorst van Lombok bijv. maakte geen bezwaar dat in het contract (althans in den Nederlandschen tekst staat het zoo) gezegd werd, dat zijn land het eigendom was van het Gouvernement maar hij zorgde wel dat er tevens in gestipuleerd werd, dat wij ons met de inwendige aangelegenheden niet zouden inlaten en dat wij er ons zelfs niet zouden mogen vestigen!

Ook ontleene men (zie de nota) geen argumenten aan de omstandigheid, dat tegen onze gezagsuitoefening van de zijde der Hoofden en bevolking geen protest heeft plaats gehad, dat de verplichtingen der Hoofden in latere jaren werden vastgesteld in een vorm, waaraan wij den naam van „Instructie" hebben gegeven, dat daarin na 1873 niet meer werd gesproken van aanstellen maar van benoemen; dat alles liet die Hoofden koud, zoolang men maar hunne rechten eerbiedigde, zooals tot dusver geschiedde.

De zeer aannemelijke twijfel of de Sultan van B a n d j e r m a s i n tijdens den afstand der bedoelde landschappen, zoo ooit, daarover zoo onbeperkt te beschikken had als men wilde doen voorkomen, wordt in de nota eenvoudig te niet gedaan op grond

van een conclusie van den Gouvernements ambtenaar A. L W e d d i k, die niettemin aan de rechten der Hoofden niet tornde, zooals ook later de Commissaris Nieuwenhuijzen wel degelijk daarmede rekening hield.

Zelfs vindt men in de nota betoogd, dat het recht van beschikking over den grond den Hoofden niet is gelaten, maar speciaal aan dat van P o e l o e L a u t in 1873 geschonken is, en zulks op grond dat er in vroegere Instructien niet van gerept is. Kan dit in ernst als een argument gelden? Wanneer men de redenen nagaat die er in 1845 en later toe geleid hebben om in de akten van bevestiging en instructien van die Hoofden een clausule op te nemen betreffende de beschikking over en de uitgifte van gronden, dan kan men er wel zeker van zijn, dat het niemand in de gedachte zou zijn gekomen om die Hoofden het recht daartoe uitdrukkelijk toe te kennen, wanneer niet had vastgestaan dat zij dat recht bezaten, het Gouvernement zou zich dat dan buiten twijfel wel zelf hebben voorbehouden.

Ik acht mij verplicht om tegen dergelijke eenzijdige betoogen op te komen, omdat er weer zoo geredeneerd is en wordt en zulks leiden moet tot onbillijkheden en tot noodelooze ontstemming van Hoofden en bevolking.

Als een bewijs hoezeer men langs dien weg de billijkheid dreigt uit het oog te verliezen, wijs ik op het advies van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 8 Juli jl. No. 4043, waarin de intrekking van artikel VII der boven besproken Instructie wordt voorgesteld zonder dat eenige tegemoetkoming aan de Hoofden wordt noodig geacht.

Ik geef toe dat, naar mate de Regeering meer aandacht is gaan schenken aan de Buitenbezittingen en vooral bij de regeling van het rechtswezen, de behoefte zich meer dan tot dusver deed gevoelen aan een juiste afpaling van de verhoudingen en als gevolg daarvan aan het toepasselijk verklaren van algemeene theorieen, voortvloeiende uit onze begrippen van Souvereiniteit.

Het algemeen belang vordert zulk een basis en het is alleen jammer dat daarbij geen middenweg schijnt open te zijn tusschen Vorstenbestuur op contractueelen voet en direct bestuur van het Gouvernement, terwijl er feitelijk zooveel verhoudingen gevonden

worden die daar tusschenin liggen; maar het komt mij voor dat in de toepassing met deze laatsten toch wel rekening had kunnen gehouden zijn en nog kan worden.

Had men bijvoorbeeld bij de domeinverklaring der woeste gronden in Menado de Hoofden in den een of anderen vorm tegemoet gekomen voor het verlies van rechten, die zij tot dusverfeitelijk uitoefenden en naar hunne opvatting ook ontwijfelbaar bezaten, de aanneming van dat beginsel zelf, waarnaar zij zich ook nu nog maar noode weten te schikken, zou niet geleid hebben tot zooveel ontstemming als daar is waargenomen en die ons niet onmogelijk ook elders, bijvoorbeeld in P a l e m b a n g en S u m a t r a ' s W e s t k u s t is te wachten, wanneer de praktische gevolgen van de ordonnantie in Staatsblad 1875 No. 199a zich maar wat duidelijker zullen gaan openbaren.

Vooral in zake de rechten op den grond moet men zeer voorzichtig zijn. Zelfs de minste Battaksche dorpsradja waakt nauwlettend dat hem elk jaar de eenvoudige cijns (een gantang rijst en een kip) wordt aangeboden, waarop hij volgens de adat recht heeft, wanneer een vreemdeling op het gebied van zijn dorp een stuk grond in gebruik heeft gekregen en het zou zeer zeker een hoogst ongunstige stemming te weeg brengen, wanneer wij bijv. in T o b a en S i l i n d o e n g (ook onder ons direct bestuur) daarop, zonder meer, inbreuk kwamen maken op grond van een rechtsfictie.

De neiging daartoe bestaat nagenoeg algemeen en wanneer ik daartegen meen te moeten waarschuwen, dan is dat niet alleen in het belang van de billijkheid, maar omdat zulk een driest doorvoeren eener theorie in onbewolkte tijden ook weinig in overeenstemming is met de bedruktheid, die zich al spoedig van de gemoederen pleegt meester te maken, zoodra zich ergens de kiemen van ontevredenheid of verzet openbaren en waartoe in verband met de betrekkelijke beperktheid onzer middelen van repressie soms ook wel eenige aanleiding is.

Daarom houde de Regeering bij al Hare maatregelen van dien aard rekening met de w e r k e l ij k h e i d en die is in het thans behandelde geval, dat de Hoofden steeds zoo niet beschouwd dan toch behandeld zijn — en zeker niet zonder grond — als tot

zekere hoogte in het genot van zelfbestuur te zijn; zelfs het genot der Landsinkomsten is hun gelaten en zulks niettegenstaande sedert 1887 *(zie nota) een clausule betreffende dat recht uit hunne Instructie is weggelaten. De feitelijke toestand is dus een geheel andere dan in de nota wordt betoogd.*

Ik heb er geen bezwaar tegen dat het Gouvernement de uitgifte van land- en mijnconcessien in de bedoelde landschappen aan zich trekt, maar het geschiede in overleg met de Hoofden en overigens op de wijze als door den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo is aangegeven.

Ik heb de eer te adviseeren:

Den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo hiertoe de opdracht te doen.

Batavia, 26 Augustus 1892.

De Vice-President van den
Raad van Nederl. Indie.
(w.g.) KROESEN

Voor eensluidend afschrift:
De Gouvernements-Secretaris,
(get.) COHEN STUART

Niettemin stelt de Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in Februari 1893 aan den Landvoogd voor om artikel VII der instructie, betreffende de uitgifte van gronden, in te trekken, alhoewel hij toegeeft, dat deze landschappen steeds in een exceptioneelen toestand hebben verkeerd:

„Behoorende tot de onder rechtstreeksch bestuur staande Gouvernementslanden, zijn op hen nimmer toegepast de bepalingen op de verschillende landsmiddelen, hoewel die toch heeten te gelden voor al de deelen van dit gewest staande onder het rechtstreeksch gezag van het Gouvernement.

Nergens is bepaald, dat de hoofdelijke belasting, de opiumpacht, het zoutmonopolie, de in- en uitvoerrechten in de Tanah Boemboe niet van kracht zijn, doch evenmin is ergens deze bevoegdheid tot belastingheffing aan de hoofden uitdrukkelijk toegekend."

De Resident betoogt verder, dat: „het volstrekte gebrek aan elke regeling ten deze en het weinige toezicht op de inlandsche toestanden ten gevolge hebben gehad, dat de hoofden dier onbeduidende landschappen hun eigen beteekenis zeer overschatten, zich om gegeven bevelen weinig bekommeren en het begrip van ondergeschiktheid weinig bij hen ontwikkeld is. De drang der omstandigheden eischt thans niet meer, dat aan de hoofden der Tanah Boemboe de rechten toegekend blijven, die slechts aan zelfbesturende vorsten toekomen.

De instructiën der bedoelde hoofden, niet anders zijnde als lastbrieven, kunnen door den lastgever zonder nadere raadpleging van den lasthebber worden gewijzigd."

De Directeur van Binnenlandsch Bestuur kan zich met deze zienswijze geheel vereenigen en dringt aan op het terugbrengen der hoofden tot gewoon inlandsch ambtenaar, want met het denkbeeld, dat de Tanah Boemboe tot ons rechtstreeksch bestuur behooren, verdraagt zich toch niet, dat die hoofden tegenover het Gouvernement een zelfstandige positie innemen en dat zij op eigen gezag verschillende belastingen heffen, waardoor een ongeregelde staat van zaken in het leven is geroepen. Hieraan dient zijns inziens een einde te worden gemaakt, zoodat het aanbeveling verdient den Resident te doen uitnoodigen ter zake nadere voorstellen te doen.

De Raad meent echter in zijn advies van 8 December 1893 No. VIII 's Residents voorstel niet voor opvolging te mogen aanbevelen, hiertoe geleid door de volgende overwegingen:

„Het Gouvernement moge op historischen grondslag gerechtigd zijn of zich gevoelen om de Tanah Boemboe te beschouwen als onder zijn rechtstreeksch gezag staande, het blijft niettemin waar, dat rechtstreeksch bestuur aldaar nimmer is uitgeoefend. Hetzij omdat ons gezag er nog niet genoeg was doorgedrongen en gevestigd, hetzij om andere redenen; aan de hoofden was het overgelaten het eigenlijk bestuur te voeren op den voet van de hun uitgereikte instructiën, waarin hun verplichtingen op zeer summierlijke wijze waren vermeld. Een en ander doet het den Raad onraadzaam en zelfs onvoorzichtig achten om op bedoeld punt in de bevoegdheden

der hoofden plotseling verandering te brengen en beter komt het hem derhalve voor daartoe niet over te gaan, indien niet tegelijkertijd, — mits de toestand zulks veroorlooft, en indien dit niet het geval mocht zijn zoude het zeker niet raadzaam wezen den hierbedoelden maatregel door te zetten — kan worden overgegaan tot een betere regeling van de positie der hoofden, meer in overeenstemming met het standpunt, dat zij ook volgens den Resident behooren in te nemen, zoomede tot vaststelling hunner inkomsten."

Wanneer de Resident in zijn nota van Maart 1894 voorstelt om de hoofden van betere instructies te voorzien, waarin hun het recht van belastingheffing wordt toegekend, alsmede om bij ordonnantie te bepalen, dat alle verordeningen betrekking hebbende op de belastingen, voor zooverre op Inlanders toepasselijk, niet zullen gelden voor de landschappen der Tanah Boemboe, kan de Raad zich hiermede niet vereenigen.

In het Raadsadvies van 2 November 1894 No. XV wordt tenslotte het pleit beslecht ten nadeele van deze zoo bruikbare rechtsfiguur der gouvernementslandschappen. Onbekendheid met de beteekenis van art. 27 lid 2 R.R. [1]), leidt bij den Raad tot de navolgende overwegingen:

„Met het feit, dat de Tanah Boemboe, met uitzondering van het zelfbesturend rijkje Pegatan en Koesan, onder ons rechtstreeksch gezag staan en dat de hoofden Gouvernementsdienaren zijn, is niet vereenigbaar, dat zou worden voortgegaan met het heffen van belastingen, welke niet bij algemeene verordening geregeld zijn, en met het delegeeren van het souvereine recht van belastingheffing aan de hoofden. Een en ander is een overblijfsel van vroegere tijden en slechts daardoor in stand gebleven, dat omtrent de staatsrechtelijke verhouding van de Tanah Boemboe met hare hoofden tot het Gouvernement geen formeele beslissing was genomen, terwijl ook allerminst zekerheid bestond, dat de invoering van rechtstreeksch beheer en het brengen van de hoofden in het aspect van Gouvernementsambtenaren geen tegenkanting bij dezen

[1]) Vgl. Dr. Logemann, Feestbundel Bataviaasch Genootschap 1929, deel II, blz. 118 e.v. en Ind. Tijdschr. v.h. Recht, deel 136, blz. 21 e.v.

en de bevolking zouden ondervinden en ook overigens mogelijk zouden zijn. Thans schijnt hiervoor geen beduchtheid meer te behoeven bestaan.

Op grond van het voorafgaande meent de Raad de gevolgtrekking te mogen maken, dat uit politiek oogpunt geen bezwaren zouden bestaan om de Tanah Boemboe inderdaad onder rechtstreeksch bestuur te brengen."

Een bruikbare staatsrechtelijke constructie wordt onttakeld [1]) en men weet, door onbekendheid met de beteekenis van artikel 27 lid 2 R.R. ook voor dit gebied, geen betere oplossing dan de al-unificeerende inlijving bij het rechtstreeks bestuurd gebied. Zoo ziet men dus de Tanah-Boemboe dan weer geschoven bij het zelfbesturend, dan weer bij het rechtstreeksch gebied. Met den tusschenvorm wist men geen weg. Zelfs niet, toen Snouck Hurgronje en Van Heutsz in hunne missive van 12 Nov. 1898 [2]) den Landvoogd, met betrekking tot het verbeteren van den formeelen grondslag der politieke verhouding van de hoofden der Onderhoorigheden van Atjeh tot het Gouvernement, voorstelden: 1e. óf de Onderhoorigheden van Atjeh tot rechtstreeksch gebied met zelfbestuur te verklaren en de zelfbesturende hoofden door den Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden te laten voorzien van instructies, die in verband met de toestanden der verschillende landschappen opgesteld en in verband met de verdere ontwikkeling der omstandigheden gewijzigd moeten worden, terwijl de bedoelde hoofden gehouden zullen zijn om bij de aanvaarding der hun uit te reiken nieuwe aanstellingen te beloven, dat zij hun landschap zullen besturen overeenkomstig de hun gegeven instructie en volgens de verdere bevelen hun door of namens den Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden te geven, óf 2e. zelfbestuur onder „korte verklaring".

Men vreesde echter, doordat men de geldigheid van art. 27 lid 2 R.R. (21 lid 2 I.S.) ook voor dit gebied der gouvernementslandschappen niet kende, dat men binnenkort bij

[1]) Logemann, Feestbundel Bataviaasch Genootschap 1929 II, blz. 121.
[2]) Nota 1e ged., Hoofdstuk II, blz. 187.

rechtstreeksch gebied zou zijn beland, en zich voor een absoluut onvervulbare taak zou zien gesteld, omdat deze vernietiging van autonomie tevens de gelegenheid zou ontnemen, om een groot deel der bestuurstaak, onder onze leiding, in handen te laten van de bestaande Inlandsche organisatie [1]).

Inderdaad, dit waren de gevolgen voor de Tanah-Boemboe landschappen!

Werd nu tenslotte de naam ,,gouvernementslandschap'' voor het betrokken gebied algemeen aanvaard?

Van Vollenhoven neemt voor de Tanah-Boemboe landschappen niet den naam ,,gouvernementslandschap'' aan, doch acht de aanduiding ,,Inheemsch bestel binnen rechtstreeksch gebied'' juister [2]). ,,Het zichtbaar verschil tusschen een gouvernementslandschap eenerzijds, zoo zegt hij, en een in haar inheemsch bestel gelaten landstreek binnen rechtstreeksch gebied, die nooit landschap geweest is of althans geen landschap meer is, anderzijds, bestaat hierin, dat na ommekomst van den eersten toestand noodig is een vormelijke invoering — krachtens koninklijke machtiging (naar de gangbare opvatting van art. 52, Staatsregeling) — van rechtstreeksch bestuur, d.i. een inlijving bij het rechtstreeks geregeerde gebied van Nederlandsch-Indië.''

Wanneer men de ,,inlijving'' der Tanah-Boemboe, plaats vindende bij Staatsblad 1903 : 179 niet als zoodanig mag opvatten, dan komt men daar m.i. toch zeker niet mee uit, immers in St. 1916 : 162, wordt eveneens gesproken van: ,,het brengen onder het daadwerkelijk rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië van het gebied van de landschappen Gianjar en Bangli.'' Niet alleen Dr. Logemann, doch ook Dr. F. H. Visman, komt — o.i. terecht — tot de benaming van ,,gouvernementslandschap'' voor de Tanah-Boemboe [3]).

Volgens laatstgenoemde dient men dan ook onderscheid te maken tusschen Gouvernementsgebied en (daadwerkelijk) rechtstreeks bestuurd gebied. De gouvernementslandschap-

[1]) Nota ibidem, blz. 197.
[2]) Van Vollenhoven, Het adatrecht van Ned. Indië, deel II, blz. 443.
[3]) Vgl. Koloniale Studiën 1928, deel II, blz. 124.

pen behoorden wel tot het Gouvernementsgebied, maar niet tot het rechtstreeks bestuurde gebied.

Hoe men evenwel deze benaming ook wil kiezen, ontwijfelbaar staat vast, dat artikel 27 lid 2 R.R. (21 lid 2 I.S.) ook op deze gebieden van toepassing is[1]).

H. De staatkundige verhouding blijkende uit de koloniale verslagen.

Na hierboven de staatkundige verhouding tusschen het zelfbesturend gebied Pegatan en Koesan en de Tanah-Boemboe landschappen eenerzijds en het Gouvernement anderzijds te hebben besproken aan de hand van de contracten en instructies, willen wij hieronder nagaan, wat van deze verhouding blijkt uit de koloniale verslagen.

Koloniaal Verslag 1850: „Enkele vorsten op de Oostkust, vroeger als vazallen van Bandjermasin hun landen besturende, zijn bij speciale overeenkomsten in een soortgelijke verhouding tot het Gouvernement gelaten."

Koloniaal Verslag 1874: „Op het eiland Poeloe Laut, evenals andere gedeelten der zoogenaamde Tanah-Boemboe landen (Pegatan, Koesan, Batoe Litjin, Bangkalaän, Tjingal, Menoengoel, Tjantoeng, Sampanahan, Boentoer Laut, Sambanban), tot het regtstreeksch gebied van het Gouvernement behoorende, wordt het gezag uitgeoefend door een van Regeeringswege aangesteld hoofd, welk hoofd ook eenige regtsmagt uitoefent en enkele heffingen doet. In December 1873 werd door de Regeering voor dien plaatselijken bestuurder eene instructie vastgesteld, waarbij de politieke regten en belangen van het Gouvernement naar eisch verzekerd en eenige algemeene voorschriften in het belang van land en volk opgenomen zijn. Het voornemen bestaat, om bij aanstelling van nieuwe hoofden in andere districten der Tanah-Boemboe deze insgelijks van zoodanige instructie te voorzien."

Opmerkelijk is hier de onjuiste rangschikking van het landschap Pegatan en Koesan onder de Tanah-Boemboe landschappen.

[1]) Vgl. Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 2e druk, 1934 blz. 20.

Koloniaal Verslag 1879: „Omtrent de aan Inlandsche hoofden ter besturing gegeven Gouvernementslandschappen, de zoogenaamde Tanah-Boemboe [1]), zijn geen bijzonderheden gemeld. Over de wijze, waarop deze hoofden zich van hunne taak kweten, viel doorgaans niet te klagen, gelet op de geringe middelen welke hun ten dienste staan."

Koloniaal Verslag 1894: „Betreffende het uitgeven van gronden op Poeloe Laut (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) heeft de Indische Regeering besloten vooralsnog niet over te gaan tot de in overweging genomen intrekking van art. 7 der „instructie" voor de hoofden in de Tanah-Boemboe landen (waartoe ook Poeloe Laut behoort), krachtens welk artikel die hoofden bevoegd zijn om, aan niet-inlanders gronden af te staan. Het is namelijk niet raadzaam geacht op bedoeld punt in de bevoegdheden der hoofden van de Tanah-Boemboe in te grijpen, alvorens uit een in te stellen nauwgezet onderzoek zal zijn gebleken welke rechten die hoofden krachtens de adat op de onbebouwde gronden uitoefenen, en eene betere regeling van hunne positie, zoomede van hunne wettige inkomsten zal zijn getroffen. Daar het nochtans geen aanbeveling scheen te verdienen intusschen goedkeuring te verleenen op de door het hoofd van Poeloe Laut gedane cessie van 202 bouws aan twee Europeesche belanghebbenden, werd aan deze laatsten te kennen gegeven, dat tegen de gevraagde goedkeuring bij de Indische Regeering bezwaar bestond (Gouvernementsbesluit d.d. 9 Januari 1894 No. 1)."

Koloniaal Verslag 1895: „De aan Inlandsche hoofden, krachtens eene Gouvernementsinstructie, ter besturing gegeven weinig beduidende landschappen, gezamenlijk met het zelfbesturend landschap Pegatan-Koesan, bekend onder de gemeenschappelijke naam van Tanah-Boemboe, worden niettemin gerekend te behooren tot het rechtstreeksch gebied. Toch werken er onze belastingen niet, maar wordt door de bedoelde hoofden, niettegenstaande zij slechts lasthebbers

[1]) Ten onrechte is in het verslag van 1874 onder de landschappen der hierbedoelde kategorie ook genoemd het leenrijk Pegatan, waartoe sedert 1861 ook Koesan behoort (noot K.V.).

zijn van het Gouvernement, het recht van belastingheffing zelfstandig uitgeoefend. De vraag of in de positie dier hoofden geene verandering dient te worden gebracht, is in Indië aan de orde gesteld."

Hier dus weer het overhellen naar de meening, dat de Tanah-Boemboe landschappen rechtstreeksch gebied zijn.

Koloniaal Verslag 1899: „Eene andere belangrijke aangelegenheid, welke nog in voorbereiding is, betreft het plan, 1e. het Gouvernements tol- en pachtgebied uit te strekken tot de niet onder rechtstreeksch Europeesch bestuur staande gedeelten van het gewest, namelijk zoowel tot de Tanah-Boemboe landen (de aan inlandsche bestuurders krachtens een instructie in beheer gegeven Gouvernementslanden) als tot de landschappen, welke eigenlijk zelfbestuur bezitten, en 2e. in beide categorieën van landschappen ook het zoutmiddel in te voeren of over te nemen."

Wanneer wij nu tot slot van dit hoofdstuk een korte samenvatting geven van de staatkundige verhouding der voormalige zelfbesturende- en Gouvernementslandschappen in Z.O. Borneo tot het Gouvernement, dan is dus gebleken, dat:

I. Pegatan sinds 1838 en later ook Koesan (na 1861) waren zelfbesturende landschappen, waarvan de staatkundige verhouding tot het gouvernement werd bepaald door het bilaterale politieke contract (wederzijdsche wilsovereenstemming).

II. De Tanah-Boemboe landschappen waren (sinds 1825) gouvernementslandschappen, waarvan de verhouding tot het Gouvernement werd bepaald door de unilaterale instructie (éénzijdige wilsoplegging).

HOOFDSTUK III.

Het inwendig bestuur der landschappen.

A. Pegatan en Koesan.

Onder de gelding van de acte van verbond van 1842 berustte het inwendig bestuur van het landschap Pegatan bij den Vorst en zijn rijksbestierder.

Artikel 6 van het contract liet aan den vorst over om ten aanzien der grooten en mindere hoofden van Pegatan zoodanig te handelen als hij in billijkheid zal vermeenen te behooren, alleen zal hij bij de benoeming van een rijksbestierder tevoren de toestemming van het Gouvernement dienen te verzoeken.

Deze rijksbestierder, Poea Adoe genaamd, genoot geen vast inkomen, doch kreeg zijn deel uit de rechten, die de aankomende en vertrekkende prauwen betalen [1]).

Ten aanzien van de erfopvolging werd in artikel 2 bepaald, dat het leen bij overlijden van den Vorst op zijn wettige nakomelingen zal overgaan.

Het recht tot het heffen van billijke rechten op de in- en uitgevoerde goederen en producten werd den Vorst toegekend bij artikel 11 van het eerste contract (Vgl. bijlage II).

In het contract van 1861 (vgl. bijlage III) wordt gesproken van den Vorst en zijne rijksgrooten.

De erfopvolging vond regeling in de artikelen 29, 30 en 31 van dit contract.

Het recht tot heffing van de volgens de landsinstellingen bestaande belastingen ontleende de Vorst aan artikel 26 van het contract.

[1]) Vgl. Schwaner, Tijdschrift Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde, Jaargang I, blz. 358.

Hoe was nu deze materie geregeld bij het laatst vigeerende contract van November 1875?

Artikel 4 van dit contract luidt:

Bij overlijden van de vorstin, of in gevallen dat de vorstelijke zetel van Pegatan en Koesan door andere omstandigheden onvervuld mogt geraken, treedt de als troonsopvolger aangewezen prins als vorst van het rijk op, na vooraf in geschrifte te hebben afgelegd, geteekend en bezegeld, den eed van trouw aan Zijne Majesteit den koning der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, als 's Konings vertegenwoordiger in die gewesten, zoomede van stipte naleving dezer overeenkomst.

De vorstin en hare rijksgrooten zullen telkens wanneer de waardigheid van troonsopvolger onvervuld mogt zijn, met eerbiediging der landsinstellingen en in overleg met den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, zoodra mogelijk den prins aanwijzen, dien zij tot troonsopvolger wenschen bestemd te zien.

Deze aanwijzing wordt onderworpen aan de goedkeuring en bekrachtiging van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, zonder welke zij van geenerlei gevolg is.

Bij gemis aan eenstemmigheid tusschen de vorstin en hare rijksgrooten onderling of tusschen dezen en den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, wordt de keuze van den tot troonsopvolger aan te wijzen prins onderworpen aan de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, aan welke beslissing de vorstin en hare rijksgrooten zich onvoorwaardelijk zullen onderwerpen [1]).

Uit dit artikel blijkt dus, dat de troonopvolger (radja moeda) in overleg met den Resident wordt aangewezen door den Vorst en zijne rijksgrooten met eerbiediging van de landsinstellingen [2]). Om rechtsgeldigheid te verkrijgen dient de keuze te worden goedgekeurd en bekrachtigd door den Landvoogd.

Mocht geen overeenstemming worden verkregen, dan beslist de Gouverneur-Generaal.

Dat de troonopvolger steeds een wettige nakomeling van den regeerenden Vorst moest zijn, blijkt niet, noch of adoptie bij gebrek aan wettige nakomelingen mogelijk was. In Engelsch-Indië werd hierin uitdrukkelijk voorzien [3]):

[1]) Opvallend is de onlogische volgorde der alinea's; de eerste alinea dient t.r. achteraan te staan.
[2]) Vgl. Haga, Indonesische- en Indische Democratie, blz. 176.
[3]) Lee Warner, blz. 163, „Lord Canning's Sanad of adoption".

„Her Majesty being desirous that the Governments of the several Princes and Chiefs of India, who now govern their own territories, should be perpetuated, and that the representation and dignity of their Houses should be continued, I hereby, in fulfilment of this desire, convey to you the assurance that, on failure of natural heirs, the adoption by yourself and future rulers of your state of a successor according to Hindu law and the customs of your race will be recognized and confirmed. Be assured that nothing shall disturb the engagement just made to you, so long as your house is loyal to the Crown, and faithful to the conditions of the Treaties, grants, and engagements which record its obligations to the British Government."

Bij minderjarigheid van den aangewezen troonopvolger gold een speciale voorziening; art. 5 schrijft voor:

> Bijaldien de aangewezen troonsopvolger gedurende zijne minderjarigheid tot de vorstelijke waardigheid mogt geroepen worden, wordt, tot aan het door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te bepalen tijdstip zijner meerderjarigheid, het vorstelijk gezag en het bestuur van Pegatan en Koesan uitgeoefend door een regentschap van een of meer prinsen van het vorstelijk huis, daartoe door den Gouverneur-Generaal te kiezen en bij eene daarvan uit te reiken acte in die waardigheid te bevestigen.
>
> Geene uitroeping, voorstelling aan het volk of bevestiging van den tot radja verkozen prins is geldig, wanneer die niet geschiedt krachtens een door den Gouverneur-Generaal onderteekende acte, waarbij de keuze van den prins wordt goedgekeurd en bekrachtigd.

Bij minderjarigheid van den rechtmatigen troonopvolger dus een regentschap, aangewezen door den Landvoogd. Geen uitroeping van den vorst zonder dat een door den Gouverneur-Generaal bekrachtigde acte van aanstelling is uitgereikt [1]).

In hoeverre hieraan de hand werd gehouden na het overlijden van Aroeng Abdulrachim op 16 Juli 1908 zal in het volgende hoofdstuk blijken [2]).

[1]) Vgl. Spit, blz. 28.
[2]) Vgl. blz. 100.

Op welke wijze nu werd de bevordering van het volkswelzijn in het landschap gewaarborgd?

Artikel 10 zegt dienaangaande:

De vorstin en de rijksgrooten zullen met regtvaardigheid regeeren, het welzijn des volks bevorderen, den landbouw, de nijverheid, den handel, de scheepvaart en alle overige nuttige en wettige bronnen van volksbestaan beschermen en bevorderen, in bescherming nemen en doen nemen, allen, die zich met vergunning van het Gouvernement binnen het rijk Pegatan en Koesan gevestigd hebben of aldaar tijdelijk verblijf houden, alle handelaren, onderdanen van het Gouvernement, zoomede in het algemeen alle handelaren zonder onderscheid, die in het rijk ten handel komen; en zullen mitsdien afgeschaft en verboden blijven alle den handel belemmerende gebruiken.

Aan de handelaren van Pegatan en Koesan worden, met betrekking tot den handel op Java en op alle andere landen onder het bestuur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, wederkeerig dezelfde regten verzekerd, die onderdanen van dat Gouvernement genieten, mits hunne schepen voorzien zijn van een door de vorstin uit te reiken zeebrief of jaarpas, opgemaakt volgens de betrekkelijke voorschriften; welke stukken echter niet zullen worden uitgereikt dan in overeenstemming met den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, die ze daartoe mede onderteekenen zal.

Door dit artikel werd uitvoering gegeven aan artikel 43 van de Landvoogdsinstructie van 1855 [1]), zoowel als aan artikel 3 van het Londensch tractaat van 1824 (Ind. St. 1825 : 19). Laatstgenoemd artikel toch schreef voor, dat:

„geen tractaat voortaan, met eenigen staat in de Oostersche zeeën te maken, eenig artikel behelzen zal, strekkende, hetzij regtstreeks, hetzij door oplegging van ongelijke regten, om den koophandel der andere partij van de havens van zoodanigen inlandschen staat uit te sluiten."

Opmerkenswaard is, dat geen voorschrift wordt aangetroffen omtrent het voeren van de Nederlandsche vlag door het zelfbestuur. De Regeering achtte een bepaling van dien aard evenwel ongewenscht, omdat het Gouvernement dan te eerder aansprakelijk zou kunnen worden gesteld voor daden van geweld of willekeur, die onder dekking van de Nederlandsche vlag zouden worden gepleegd [2]). Artikel 1 van het

[1]) Zie boven blz. 31.
[2]) Nota 2e ged. B. hoofdstuk IV, blz. 45, en Spit, blz. 38.

Indisch Staatsblad 1874 : 113 (ingetrokken Ind. St. 1934 : 78) schreef voor, dat elk in Nederlandsch-Indië tehuis behoorend zeeschip, dat de Nederlandsche vlag voert, moet voorzien zijn van een zeebrief of van een jaarpas, respectievelijk verleend door den Gouverneur-Generaal en de Hoofden van gewestelijk of plaatselijk bestuur (art. 9 en 20)[1]).

Minister Van Dedem (1891—1893), de beteekenis van artikel 27 lid 2 R.R. voor het zelfbestuursgebied uit het oog verliezende, achtte het noodig te bepalen, dat ook voor de op Inlandsche wijze getuigde vaartuigen, toebehoorende aan zelfbesturende Inlandsche vorsten of hunne onderdanen de jaarpassen overeenkomstig artikel 54 R.R. (art. 44 I.S.) door het Europeesch bestuur dienden te worden afgegeven.

Minister Cremer (1897—1900) gelukkig zag de ontoepasselijkheid zoowel van St. 1874 : 113 als van art. 54 R.R. voor het zelfbestuurgebied in en achtte de door Inlandsche zelfbesturen afgegeven scheepspapieren volkomen bestaanbaar met het Regeeringsreglement, mits bij contract het recht tot het uitgeven van zeebrieven en jaarpassen[2]) was toegekend[3]).

Ten aanzien van de inkomsten van den Vorst en de door dezen aangestelde rijksgrooten bepaalde artikel 13 van het contract:

> De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen zonder toestemming van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement ten hunnen behoeve geene andere belastingen heffen, dan die omschreven in de aan dit contract gehechte opgave en zullen mitsdien, zonder die toestemming, die belastingen, hetzij die in geld, in producten of in arbeid worden opgebracht, in geen geval verhoogd of verzwaard worden.
>
> De vorstin en hare rijksgrooten verbinden zich in het algemeen te zorgen en te doen zorgen, dat in het rijk Pegatan en Koesan geen bovenmatige heffingen, hoe ook genaamd en door wien ook, van de bevolking geëischt worden.

De bestaande belastingen in het rijk Pegatan en Koesan waren volgens de bijlage van het contract:

[1]) Vgl. Westra, De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 2e druk 1934, blz. 15.
[2]) Zeebrieven werden volgens Ind. St. 1874 : 113 verleend aan schepen en vaartuigen op Europeesche wijze getuigd; jaarpassen werden verleend aan op Inlandsche wijze getuigde vaartuigen (vgl. art. 2).
[3]) Nota 2e ged. B. hoofdstuk IV, blz. 50 en 51.

I. *Uitvoerrechten.*
In Pegatan werd bij uitvoer van alle bosch- en andere producten geheven een recht beloopende 4 % van de waarde der uitgevoerde producten.

II. *Invoerrechten.*
Zoowel in Pegatan als Koesan werd op alle ingevoerde artikelen, die daar van de hand werden gezet een invoerrecht geheven van 4 % van de waarde.
Voor opium bedroeg het invoerrecht evenwel *f* 10.— per bol[1]).

III. *Belasting van de opbrengst der rijstvelden.*
Van de padi-oogst werd geheven 1/20 in natura of geld, zoowel in Pegatan als in Koesan.

IV. *Belasting op de diamantmijnen.*
Deze belasting bestond alleen in Koesan en bedroeg *f* 2.— per diamant-licentie, geldig voor één persoon voor één maand; daarbij kwam bovendien de bepaling, dat alle diamanten boven de twee karaat aan den vorst moesten worden ingeleverd tegen *f* 25.— per karaat, benevens één stel kleeren.

V. *Belasting op de goudwinning.*
Dezelfde regeling als onder IV; het goud werd aan den vorst geleverd tegen *f* 62.50 per thail.

VI. *Belasting op de boschproducten.*
Deze vorm van belasting bestond eveneens alleen in Koesan en bedroeg 1/10 in natura of geld.

Behoudens de inkomsten uit bovenstaande heffingen, genoot de vorst nog de baten verbonden aan het zoutverkoopmonopolie. De verkoopprijs hiervan was voor Pegatan en Koesan vastgesteld op *f* 9.— per picol.

Behalve de bovengenoemde in het politiek contract neergelegde wettige heffingen bestonden in het landschap nog enkele andere retributies, t.w.:

[1]) 2½ kati ruwe opium.

1. *Wang menambang*, zijnde een vergoeding van enkele duiten voor de overvaart over de Pegatanrivier.
2. *Wang pas*, zijnde een heffing van *f* 0.25 per reispas.
3. *Wang soerat mengalih*, een heffing van *f* 6.— voor een verhuisbiljet.
4. *Bea kerbau*, bedragende *f* 2.50 per uitgevoerde buffel.
5. *Bea potong*, een slachtbelasting van *f* 0.60 per geit en *f* 3.— per buffel.
6. *Wang benoea*, een heffing op de bruidschat van 2 tot 4 rijksdaalders.

Hoe werden nu deze gelden besteed? Zeker grootendeels niet ten nutte van land en volk, evenmin als zulks tot het begin der twintigste eeuw in de andere zelfbesturende landschappen het geval was. Eerst toen brak het besef door, dat scheiding moest worden gebracht tusschen de landschapsinkomsten in engeren zin en de persoonlijke inkomsten der vorsten.

Bij Regeeringscirculaires van 4 April 1902 No. 1148 en 26 November 1902 No. 4054 (Bijblad 5808) werd de aandacht van de betrokken Hoofden van Gewestelijk Bestuur gevestigd op het bestaan van het instituut der landschapsfondsen in enkele zelfbesturen, met verzoek de oprichting van deze fondsen waar zij nog niet bestaan te willen bevorderen.

De Landvoogd achtte terecht deze landschapskassen van groot belang voor de ontwikkeling der landschappen.

Men had hierdoor een prachtig middel in de hand om de zelfbestuurders op te leiden tot werkelijke bestuurders [1]).

Mede vervatte laatstbedoelde circulaire de opdracht telken jare in het algemeen gewestelijk verslag te rapporteeren omtrent de werking of de voorbereiding tot oprichting der landschapskassen.

Bij besluit van den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo d.d. 28 Maart 1903 No. 149 werd besloten „te

[1]) Nota 2e ged. B, blz. 125 en 146. Loze, De Indische Zelfbesturende Landschappen in het nieuwe Staatsbestel, diss. Leiden 1929, blz. 42 en 43.

constateeren dat in de Zelfbesturende Landschappen Pegatan en Koesan landschapskassen waren opgericht."

In 1906 stelt de Resident voor van de jaarlijks uitgekeerde schadeloosstelling van *f* 4000.— en *f* 2000.—, respectievelijk ten behoeve van den vorst en zijne rijksgrooten wegens overdracht aan het Gouvernement van de douanerechten, den opiumverkoop en den zoutverkoop, een bedrag van *f* 480.— voor het landschapsfonds te reserveeren. Tevens meldt de Resident, dat op „verzoek" van het zelfbestuur iedere maand 10 % van de tjoekai in de landschapskas wordt gestort.

In het Koloniaal Verslag van 1905 wordt opgemerkt:

„In Kota Waringin en Pegatan en Koesan waren de inkomsten der kassen nog onbeduidend."

In Bijblad 6672 werd een leiddraad opgenomen voor de vaststelling van regelen op het beheer en de administratie der landschapskassen in zelfbesturend gebied (Regeeringscirculaire d.d. 18 Juni 1907 No. 1625).

In Februari 1912 schrijft de Directeur van Binnenlandsch Bestuur, dat .... van het bestaan van een landschapskas in het landschap Pegatan en Koesan nimmer iets gebleken is. Een middel bij uitstek geschikt tot het geven van leiding aan den zelfbestuurder werd ongebruikt gelaten.

Verwaarloozing daar, waar opvoeding plicht had behooren te zijn.

B. De Tanah-Boemboe landschappen.

Ook bij de aanstelling van de gouvernementshoofden der Tanah-Boemboe landschappen stond het erfelijkheidsbeginsel op den voorgrond.

Door het Gouvernement niet als vorst erkend, werden deze hoofden niettemin door de bevolking als zoodanig beschouwd en betiteld.

Bedoelde hoofden werden aangesteld (na 1873 benoemd) na overleg met de mantri's en oudsten der landschappen.

Hun positie was onafhankelijk, ja in sommige opzichten onafhankelijker dan die van een leenvorst, omdat deze hoof-

den inzake belastingheffing, politie en rechtsbedeeling aan geen beperkende voorschriften gebonden waren.

De aan hen uitgereikte instructies (vide bijlage V) bewaarden daarover het stilzwijgen.

Het gevolg hiervan was, dat ieder hoofd er een eigen systeem van belastingheffing op na hield.

a. *Tjaboetan.*
Als algemeene langs de geheele Oostkust van Borneo bekende belasting bestond de heffing van 10 % op alle ingezamelde boschproducten[1]), de zgn. „tjaboetan".

b. *Uitvoerrechten.*
Deze bedroegen op Poeloe Laoet 4 % van de waarde der uitgevoerde producten, behalve voor peper, waarvoor dit recht *f* 2.50 per picol en voor steenkool, waarvoor het *f* 2.50 per kojan (± 30 picol) bedroeg.
In de overige landschappen bedroeg het uitvoerrecht 10 % van de waarde der uitgevoerde producten.

c. *Belasting op het Rijstgewas.*
Deze heffing bedroeg 1/10 van de oogst. In Sebamban werd bij een oogst van minder dan 600 gantang geen belasting geheven. Deze belasting kwam niet voor in Batoelitjin.

d. *Hoofdgeld.*
Deze belasting bedroeg voor een jongen man *f* 1.25 en voor een ouderen man *f* 2.50 per jaar en bestond voor zoover bekend alleen in de landschappen Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän.

Ook van deze gelden werd weinig ten algemeenen nutte besteed.

Hoe stond het met de rechtsbedeeling in deze gouvernementslandschappen? In de instructies werd hierover niet gerept. Het stond evenwel vast, dat de rechtspraak bleef uitgeoefend door de hoofden overeenkomstig de instellingen des lands.

[1]) Vgl. ook Adatrechtbundel XIII, blz. 312.

Had het Raadsadvies van 1873 de Tanah-Boemboe landschappen ingedeeld bij het rechtstreeksch gebied [1]), het bepleitte echter onthouding, omdat aldaar geen daadwerkelijk gezag door ons werd uitgeoefend.

Niettemin werden met negatie van dit advies de Tanah-Boemboe landschappen, omdat zij direct gebied waren, gezegend met de gouvernementsrechtspraak.

Ind. Staatsblad 1880 : 50 gaf een „Reglement tot regeling van het regtswezen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo", hetwelk een magistraat te Samarinda (standplaats van den Assistent-Resident der afdeeling Koetei en Oostkust van Borneo) en een landraad te Bandjermasin bracht [2]).

Toen Resident Joekes in 1881, door tusschenkomst van het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, Mr. F. H. der Kinderen, Gouvernements-Commissaris voor de reorganisatie van het rechtswezen in de Buitenbezittingen [3]), een ontwerp-instructie voor de hoofden der Tanah-Boemboe bij de Regeering indiende, teneinde aan bedoeld Reglement de meest mogelijke uitvoering te verzekeren, kreeg hij ten antwoord, dat de Regeering er bij nader inzien maar van afzag een dergelijke instructie vast te stellen:

„De beste staatkunde in deze is, naar het inzien der Regeering, den plaatselijk besturende ambtenaren in de toepassing der wettelijke bepalingen de vrije hand te laten."

Halfslachtigheid dus in alle opzichten!

De staatsrechtelijke geschiedenis der Tanah-Boemboe landschappen was inderdaad een trieste aaneenschakeling van onkunde en wanbegrip.

Laten wij tot slot van dit hoofdstuk nagaan, wat de Koloniale Verslagen aangaande deze materie te vermelden hadden:

Koloniaal Verslag 1881: „In de aan Inlandsche hoofden ter besturing gegeven gouvernementslandschappen, de zoogenaamde Tanah-Boemboe-districten uitmakende, laat de gang

[1]) Vgl. boven blz. 65.
[2]) Vgl. Dr. Logemann, Feestbundel II, blz. 119.
[3]) Haga, blz. 242 en 243.

van zaken over het algemeen veel te wenschen over, daar de meeste der bedoelde hoofden zich om de naleving hunner instructie weinig of niet bekommeren.

Het bewind der Vorstin van Pegatan-Koesan is meer op eigen voordeel dan op het welzijn harer onderdanen gericht. De handel wordt gezegd er grootendeels het monopolie der vorstelijke familie te zijn."

Koloniaal Verslag 1888: „In twee der Tanah-Boemboe-districten, namelijk in Tjingal-Menoengoel-Bangkalaän en in Batoe Litjin, werd in October 1887 door het Gouvernement voorzien in de sedert Juni 1883 en Januari 1887 nog niet definitief vervulde plaatsen van bestuurshoofd. Voor de drie eerstgenoemde onder één bestuur staande landschappen viel de keuze op den oudsten wettigen zoon van den overleden bestuurder, terwijl in de plaats van het overleden hoofd van Batoe Litjin gekozen werd diens broeder. Beiden waren door de mantris, hoofden en oudsten aanbevolen en hadden het bestuur reeds waargenomen. De voorwaarden, waaronder zij het bestuur hadden te voeren, werden omschreven in een hun uitgereikte instructie."

Koloniaal Verslag 1893: „In Pegatan en Koesan is de toestand doorloopend zeer bevredigend, dank zij het krachtig bestuur van den zwager van den aangewezen opvolger des vorigen radja's, in 1885 met diens voogdij en met de waarneming van het bestuur over de beide landschappen belast. Daar de waarnemende radja verzocht had van zijn taak ontheven te worden, en de rechthebbende op het bewind reeds sedert eenigen tijd meerderjarig was geworden, is in April j.l. de resident gemachtigd om dezen, onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal, tot radja te verheffen, terwijl de goede diensten van den waarnemenden bestuurder erkend werden door hem te begiftigen met de gouden medaille voor burgerlijke verdiensten."

Zoo zagen wij — en dit tot slot van dit hoofdstuk — in het bovenstaande eenerzijds de zoo bruikbare en soepele rechtsfiguur van de gouvernementslandschappen der Tanah-

Boemboe gebrandmerkt als een niet langer te tolereeren uitzonderingstoestand in het rechtstreeks bestuurd gebied, anderzijds het zelfbestuur Pegatan en Koesan verstoken van leiding en toezicht, noodig tot opvoeding van den zelfbestuurder en onontbeerlijk voor de vooruitgang van land en volk.

Dat hier bij miskenning ter eenre zijde en verwaarloozing ter andere de „alleenzaligmakende" inlijving bij het rechtstreeksch gebied niet lang op zich zou laten wachten, zal geen verwondering behoeven te wekken.

HOOFDSTUK IV.

De inlijving bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

Onze zelfbestuurspolitiek kende tot in het begin der twintigste eeuw slechts dit alternatief: onthouding of inlijving.

Den juisten middenweg, het laten in den status van zelfbestuur met gelijktijdig ingrijpen ter verbetering van de inwendige toestanden, waar zulks noodig was, sloeg men eerst later in[1]).

Den indirecten bestuursvorm achtte men van lager orde dan den directen, de laatste diende regel te worden, de eerste uitzondering te blijven.

Onomwonden wordt van deze voorkeur voor den directen bestuursvorm blijk gegeven in een Raadsadvies van 1875[2]):

„Elk Inlandsch bestuur aan zich zelf overgelaten, hetzij het wordt uitgeoefend door Vorsten dan wel door mindere hoofden, die zich als zoodanig opgeworpen hebben of door de bevolking gekozen zijn, is fundamenteel gebrekkig en slecht."

In Ind. Staatsblad 1898 No. 158, artikel 10, spreekt men van „in een gedeelte van Nederlandsch-Indië, waar het Inlandsch zelfbestuur nog bestaat", alsof invoering van rechtstreeksch bestuur een eisch des tijds zou zijn[3]).

In 1913 zelfs nog weigerde de Regeering een halve bouw gouvernementsgebied, geënclaveerd in het Pakoe Alamsche gebied, aan dit landschap af te staan, omdat de opwonenden daardoor in een slechtere positie zouden komen[4]).

[1]) Thans Ind. St. 1938 : 529, art. 3 lid 5.
[2]) Nota deel I, blz. 142.
[3]) Westra, Dualistisch Staatsrecht, blz. 7.
[4]) Loze, blz. 12.

Dat deze beginselen ook op het lot der Tanah-Boemboe landschappen hun invloed hebben uitgeoefend, behoeft geen nader betoog.

A. De Tanah-Boemboe landschappen.

In het Raadsadvies van 2 November 1894 No. XV, was in principe de inlijving der Tanah-Boemboe landschappen in overweging genomen en aanbevolen.

De Resident, ter zake om advies gevraagd, zette zijn denkbeelden in een uitvoerige nota uiteen:

„De Tanah-Boemboe landschappen, zoo schrijft hij, zijn Gouvernementslanden, doch ter besturing afgestaan aan hoofden, die *in naam* Gouvernementsdienaren zijn, doch *feitelijk* zijn gelijk te stellen met Zelfbestuurders en, steeds op eigen voordeel bedacht, de inwoners der hun te besturen gegeven landschappen beschouwen als „gent taillable et corvéable à merci".

De gevolgen daarvan zijn dan ook niet uitgebleven, zoo gaat hij voort, goede verkeerswegen, goede justitie en politie — het heet dat ten aanzien hiervan de op de districtshoofden in dit gewest betrekking hebbende bepalingen van Staatsblad 1880 No. 55 op de hoofden der Tanah-Boemboelanden van toepassing zijn — en een op een vaste en billijke basis rustend belastingstelsel, essentieele vereischten om een land tot welvaart te brengen, ontbreken er zoo goed als geheel. Men vindt er hoogstens primitieve voetpaden, uiterst moeilijk te begaan, de bevolking is er overgeleverd aan de willekeur harer hoofden, onderworpen aan belastingen in alle vormen en verkeert dientengevolge in een rechtstoestand die alles behalve benijdenswaardig is.

Het is daarom niet te verwonderen, dat die landschappen in alle opzichten achterstaan bij de door ons onder geregeld bestuur gebrachte gebieden, zoodat de invoering van dat bestuur daar zonder twijfel niet alleen gewenscht is in 's Lands belang, maar ook door de bevolking ten zeerste zal worden toegejuicht."

De Raad van Nederlandsch-Indië, zich met bedoelde nota

kunnende vereenigen, overwoog in zijn advies van 18 October 1901 No. I:

„Werd een tiental jaren geleden nog gemeend, dat verbetering in de bestuursregeling in de Tanah-Boemboe verkregen zou kunnen worden door wijziging en aanvulling van de instructie der door het Gouvernement benoemde Inlandsche hoofden, aan wie het bestuur over dat Gouvernementsgebied was overgelaten, sedert de plaatsing van een Controleur te Kota-Baroe is er wat meer van den toestand in die streken bekend geworden en heeft zich de overtuiging gevestigd, dat die gewenschte verbetering alleen zou kunnen worden aangebracht door de toepassing van maatregelen van meer ingrijpenden aard, door eene reorganisatie van het Inlandsch Bestuur, tengevolge waarvan de thans bestaande halfslachtige verhouding van die streken tot het Gouvernementsbestuur zal worden vervangen door rechtstreeksch bestuur gelijk aan dat, hetwelk in de aangrenzende Gouvernementslanden bestaat."

Hierbij moge worden opgemerkt, dat, hadde men de beteekenis van art. 27 lid 2 R.R. ook voor deze gebieden reeds toen beseft, de gewenschte verbeteringen hadden kunnen worden aangebracht door betere „instructies", betere „leiding" en instelling van „landschapskassen." De toekomst zou dan, althans hier, geen problemen hebben gebracht voor Borneo's staatkundige ontwikkeling.

's Landvoogds voorstellen ten Departemente ontvangen, stelden den Minister ten aanzien van één punt weinig gerust, t.w. den werkelijken rechtstoestand der Tanah-Boemboe landschappen.

Bij de begrootingsdebatten zou toch de vraag opgeworpen kunnen worden, of, nu Pegatan-Koesan een zelfbesturend landschap is, wel voldoende vaststaat, dat de Tanah-Boemboe landschappen *niet* zelfbesturend zijn?

Voorts achtte de Minister het wenschelijk — en hier treedt de unificatie-gedachte weer sterk op den voorgrond — nu in de Tanah-Boemboe rechtstreeksch „gezag" wordt ingevoerd, dat ook getracht wordt Pegatan-Koesan onder ons recht-

streeksch bestuur te brengen. Te midden van de andere landschappen er één te hebben, dat zelfbesturend blijft, kan aanleiding geven tot moeilijkheden. De inlijving van dit landschap diene dan ook wel in overweging te worden genomen.

Zoo werd dan op de Begrooting der Uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1903, Hoofdstuk II, Afdeeling IV, onderafdeeling 40 een post opgebracht: „Reorganisatie van het inlandsch bestuur in de Tanah-Boemboelanden" ten bedrage van *f* 217.081.—.

De Memorie van Toelichting [1]) gaf, na herhaling van het Raadsadvies van 18 October 1901, den navolgenden commentaar op bovenbedoelden begrootingspost:

„Deze reorganisatie, waartegen uit een politiek oogpunt geen bezwaar bestaat, beoogt in de eerste plaats een nieuwe administratieve indeeling van de Tanah-Boemboe, met uitzondering van Sebamban, in drie districten, te weten:

1e. Poeloe Laoet en Batoe Litjin, bestaande uit het eiland Poeloe Laoet met de daaromheen gelegen kleinere eilanden en het eiland Seboekoet, alsmede het landschap Batoe Litjin; 2e. Tjantoeng en Bangkalaän, bestaande uit de landschappen van dien naam, en 3e. Sampanahan, Menoengoel en Tjengal, bestaande uit de landschappen van dien naam.

Aan het hoofd van elk dezer districten komen te staan districtshoofden, waarvan twee zullen zijn districtshoofden der 3e klasse op *f* 1500 's jaars en een districtshoofd der 2e klasse op *f* 1800 's jaars. Het landschap Sebamban wordt gevoegd bij het district Satoei der onderafdeeling Tanah Laoet, afdeeling Martapoera. Voor dit aldus vergroote district, dat zeer lastig te bereizen zal zijn, wordt op een districtshoofd der 2e klasse gerekend in plaats van het thans daar aanwezige hoofd der 4e klasse op *f* 1200 's jaars. In de tweede plaats is voor elk der nieuwe districten de indienststelling noodig van drie penghoeloes op *f* 25 's maands, terwijl voor uitbreiding van het aantal politie-oppassers te Kota-Baroe en verbetering van hunne traktementen eene som van *f* 1080 's jaars vereischt wordt. Voorts zullen als gevolg van

[1]) Bijl. B., hand. St.-Generaal, 1902—1903, blz. 15 en 16.

de invoering van de nieuwe regeling de hoofden der landschappen in de Tanah-Boemboe hunne tot nog toe genoten inkomsten verliezen en dus daarvoor schadeloos gesteld moeten worden."

Men ziet, de „inlijving" werd behandeld onder het mom van reorganisatie van inlandsch bestuur. Tegen uitbreiding van het rechtstreeksch bestuur zouden in de Kamer zekerlijk bezwaren rijzen, tegen reorganisatie van een bestaanden toestand mogelijk niet.

Uit het Voorloopig Verslag [1]) bleek evenwel, dat bij verscheidene leden tegen de voorgenomen reorganisatie van het inlandsch bestuur in de Tanah-Boemboe-landen niettemin bezwaar bestond [2]). Uit de toelichting toch was niet gebleken of de belanghebbende hoofden zich met dezen voorgenomen maatregel hadden vereenigd.

Bovendien betwijfelde men of de Regeering met deze streken genoeg bekend is om met zekerheid te kunnen zeggen, dat tegen de reorganisatie uit een politiek oogpunt geen bezwaar bestaat. Met het oog op de droevige ervaringen, die elders bij de uitbreiding van ons gezag waren opgedaan, wenschte men den Minister in overweging te geven dezen post terug te nemen. Aangedrongen werd op overlegging van de uit Indië ontvangen adviezen omtrent deze zaak.

In de uitvoerige Memorie van Antwoord [3]) betreffende den onderwerpelijken post wordt echter betoogd:

„De Gouverneur-Generaal is, evenals de directeur van binnenlandsch bestuur en de Raad van Nederlandsch-Indië van meening, dat tegen de voorgenomen reorganisatie van het inlandsch bestuur in de zoogenaamde Tanah-Boemboe uit een politiek oogpunt geen bezwaar bestaat. Of de belang-

[1]) Bijl. B. hand. St.-Generaal 1902—1903. 4. 37. blz. 10.

[2]) De inlijving der Tanah-Boemboe vond ook in de Nederlandsche Pers geen onverdeelde instemming. In een artikel „De Indische begrooting 1903" in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 27 September 1902 wordt eveneens critiek uitgeoefend op het Regeeringsbeleid inzake deze inlijvingskwestie. De motieven, die tot inlijving zouden moeten leiden, achtte dit blad niet voldoende gegrond. Het Algemeen Handelsblad van 3 October 1902 bevatte een artikel „Naar aanleiding van een begrootingspost", waarin volledige instemming werd betuigd met deze uitbreiding van ons gezag in Borneo's Zuid en Oostkust.

[3]) Bijl. B. hand. St.-Generaal 1902—1903. 4. 39. blz. 35 en 36.

hebbende hoofden zich met den voorgenomen maatregel vereenigen, is niet bekend. Ten aanzien van die hoofden, welke bestemd zijn om als districtshoofden een plaats in de nieuwe organisatie in te nemen, mag worden aangenomen, dat dit wel het geval is. En al zou wat de anderen betreft niet op onverdeelde instemming van hen en hun aanverwanten gerekend mogen worden, dan zou dit ons toch er niet van mogen weerhouden om eindelijk te doen wat onze rechtstreeksche verantwoordelijkheid ten aanzien van deze streken ons gebiedend voorschrijft, namelijk de invoering van een geregeld bestuur op den voet zooals thans wordt voorgesteld. Het pad daartoe is in den loop der jaren reeds voor het grootste gedeelte door verschillende maatregelen geëffend, zoo door de invoering van de nieuwe regeling op het rechtswezen in de Residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (Indisch Staatsblad 1880 No. 55), waarbij o.a. de Tanah Boemboe zijn gebracht tot het rechtsgebied van de gouvernementsrechtbanken en rechters, door de plaatsing van een controleur in die streken (Indisch Staatsblad 1884 : 35), waardoor het bestuur in staat is geweest om op de hoogte te komen van de toestanden, en onlangs door de verordeningen in Indisch Staatsblad 1901 Nos. 410/417, betreffende de inlijving van de Tanah-Boemboe bij het gouvernements-tol- en pachtgebied. En daar nu de betrokken Indische autoriteiten zoo eenstemmig en met zooveel klem den maatregel hebben aanbevolen, kan de Minister in hetgeen daartegen in het Voorloopig Verslag is aangevoerd geen aanleiding vinden om deze post terug te nemen of de zaak tot een volgende begrooting te verdagen. Aan het verzoek om de uit Indië ontvangen adviezen betreffende deze zaak over te leggen, meent de Minister niet te mogen voldoen."

Bij de behandeling der Indische begrooting in de Tweede Kamer brengt de afgevaardigde uit Utrecht, Van Karnebeek, nogmaals zijne bezwaren tegen het reorganisatievoorstel naar voren [1]), hij geeft onder het motto: „qui trop embrasse, mal étreint", den Minister in overweging, of het wel verstandig, wel verantwoord is deze zaak thans te ondernemen en of

[1]) Hand. St.-Generaal II Kamer 1902—1903 blz. 191.

het niet beter en wijzer zou zijn haar voorloopig te laten rusten:

„Zijn de toestanden — zoo vraagt de heer Van Karnebeek — in Tanah-Boemboe van dien aard, dat deze reorganisatie een onafwijsbaar deel is van onze bestuurstaak in Indië? Ik beken, dat ik daaromtrent een zeer sterken twijfel koester, en ik wensch van deze gelegenheid gebruik te maken, om de waarschuwing te uiten, dat men in Indië voorzichtig moet zijn met het uitzetten van de bestuurstaak daar, waar wij reeds zooveel hooi op onze vork genomen hebben."

De Minister stelt hem evenwel gerust:

„Gold het hier uitbreiding van ons direct bestuur, dan zou ik mij ernstig beraden hebben of het niet noodig was gevolg te geven aan den drang in het Voorloopig Verslag uitgeoefend, om op het voorstel tot betere regeling van het bestuur in de Tanah-Boemboelanden terug te komen. Zooals in de Memorie van Beantwoording is aangeteekend, staan wij hier echter niet voor een uitbreiding van ons direct bestuur, maar hebben wij te doen met landen, waar algemeen ook bij de hoofden, het besef bestaat, dat zij behooren tot gouvernementsgrond en dat zij — hoofden — gouvernementsambtenaren en geen zelfbestuurders zijn, want zij ontvangen hun instructiën van de Indische Regeering."

In stemming gebracht wordt de betrokken begrootingspost met 50 tegen 10 stemmen aangenomen.

Bij het lezen van bovenstaand Ministerieel antwoord dringt zich onmiddellijk de vraag op: wanneer het hier geen uitbreiding van ons direct bestuurd gebied betrof, doch zuiver en alleen een reorganisatie van het inlandsch bestuur, waarom werd dan Koninklijke machtiging verzocht?

Was deze Koninklijke machtiging ook vereischt voor deze bestuursreorganisatie of krachtens de gangbare, zij het historisch onjuiste, uitleg van artikel 63 R.R. alleen bij inlijving van indirect gebied bij rechtstreeks bestuurd gebied?

Nadat deze Koninklijke machtiging bij Kabinetsrescript d.d. 15 Januari 1903 No. 11 was verkregen, werd de inlijving der Tanah-Boemboelandschappen bij Gouvernementsbesluit

van 3 April 1903 No. 10 (Ind. St. 1903 : 179) een voldongen feit[1]).

Bedoeld Staatsblad, sprekende van de invoering van daadwerkelijk rechtstreeksch bestuur in de Tanah-Boemboe, bepaalt:

1e. „dat de Tanah-Boemboe, deel uitmakende van de Afdeeling Pasir en de Tanah Boemboe, residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, bestaande uit de tot dusver aan Inlandsche hoofden ter besturing gegeven landschappen Tjingal, Menoenggoel, Bangkalaän, Sampanahan, Tjantoeng, Batoe Litjin, Sebamban en Poeloe Laoet met de daaromheen gelegen kleinere eilanden en het eiland Seboekoe, voortaan op dezelfde wijze als het overige tot het rechtstreeksch Gouvernementsgebied behoorende gedeelte der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo door Gouvernements ambtenaren zullen worden bestuurd.

2e. Met nadere wijziging in zoover van artikel 2 van het besluit van 30 Mei 1898 No. 3 (Staatsblad No. 178), zooals dit artikel is gewijzigd bij artikel 1 der besluiten van 13 April en 30 October 1900 Nos. 2 en 26 (Staatsblad Nos. 130 en 289), dat het landschap Sebamban wordt ingedeeld bij het district Satoei, onderafdeeling Tanah Laoet, afdeeling Martapoera, en dat de overige landschappen der Tanah Boemboe 3 districten zullen vormen, als:

1e. Poeloe Laoet en Batoe Litjin, bestaande uit het eiland Poeloe Laoet met de daaromheen gelegen kleinere eilanden en het eiland Seboekoe, zoomede het landschap Batoe Litjin;

2e. Tjantoeng en Bangkalaän, bestaande uit de landschappen van dien naam;

3e. Sampanahan, Menoenggoel en Tjingal, bestaande uit de landschappen van dien naam;"

Bij Staatsblad 1905 : 335 werd het landschap Batoelitjin bij Tjantoeng en Bangkalaän gevoegd, zoodat Poeloe Laoet een zelfstandig district uitmaakte.

[1]) Bij Ind. St. 1904 : 491, werd de inwerkingtreding van Ind. St. 1903 : 179 vastgesteld op 1 Januari 1905.

Voorts werden bij evengenoemd Gouvernementsbesluit de hoofden ontheven verklaard van het bestuur over de landschappen en hunne instructies ingetrokken, terwijl een som van *f* 20792,90 werd beschikbaar gesteld tot uitkeering van schadeloosstelling voor het gemis van de door hen genoten inkomsten, waardoor het verlies der vermeende mijnrechten van bedoelde hoofden mede geacht moest worden te zijn vergoed.

Na hun defungeeren vertrokken de hoofden voor het grootste deel naar elders.

Het hoofd van Poeloe Laoet vestigde zich te Soerabaja, het hoofd van Tjengal, Menoengoel en Bangkalaän te Martapoera. Contact tusschen hoofden en bevolking ging verloren.

De inlijving had ook hier tot gevolg destructie van het Inlandsch hoofdengezag.

B. Pegatan en Koesan.

In den loop van het eerste decennium der twintigste eeuw begon zich in de beginselen onzer zelfbestuurspolitiek een verandering te voltrekken.

Het naar buiten optredend beeld dezer verandering was de „Ontwerp-leiddraad voor het Burgerlijk Bestuur van Nederlandsch-Indië," kortweg genoemd het „Beginselprogramma Van Heutsz 1907 [1]).

Punt 24 t/m 27 van dit Beginselprogramma luiden:

24. Langs vredelievenden weg worde getracht in de Staatkundige verhouding tot de Zelfbesturen zoodanige wijziging te brengen, als noodig mocht blijken om bevredigende waarborgen te erlangen voor eene geleidelijke tenuitvoerlegging van onze beginselen van bestuur en rechtspraak.

25. Inzonderheid worde, waar zulks noodig mocht blijken, het financieel beheer op doelmatige wijze onder bestuurscontrôle gesteld, opdat de landsinkomsten in ruime mate ten bate kunnen strekken van de ontwikkeling van land en volk.

26. Met vermijding onzerzijds van elke aanleiding tot gewelddadig optreden, worde nochtans met beslistheid het standpunt ingenomen, dat ook in de landschappen, welke in het genot van zelfbestuur gelaten

[1]) Nota, 3e ged., blz. 2 en 3.

zijn, het streven der Bestuurders gericht zal moeten zijn op het ontwikkelen van de natuurlijke bronnen van welvaart des lands en het verbeteren van den economischen en socialen toestand der inheemsche bevolking.

27. Inlijving van in het genot van zelfbestuur gelaten landschappen bij het Gouvernements gebied geschiedt niet anders dan op verzoek van de betrokken hoofden en bevolking, dan wel na gepleegd gewapend verzet en ontzetting van het daaraan schuldig Zelfbestuur, in het laatste geval tenzij voldoende waarborgen bestaan, dat ook met behoud van den indirecten bestuursvorm in de sub 26 aangegeven richting kan worden gewerkt.

Behoud van zelfbestuur was dus beginsel geworden, afwijking van dien regel was slechts mogelijk in het belang der bevolking.

Niettemin moest in het Voorloopig Verslag Begrooting Ned.-Indië 1908 opgemerkt worden:

„In plaats van het zelfbestuur te ontwikkelen, vertoont zich meer en meer de neiging om rechtstreeksch bestuur in te voeren."

De practische uitvoering der nieuwe beginselen liet dan ook veel te wenschen over en het zou tot 1920 duren alvorens er een einde kwam aan het oude régime en eindelijk de politiek van opvoeding der zelfbesturen tot krachtige gemeenschappen tot erkenning kwam[1]).

Keeren wij na deze korte inleiding terug tot de inlijvingsgeschiedenis van het landschap Pegatan en Koesan.

Den 16den Juli 1908 overleed de Vorst Aroeng Abdurachim.

Een wettige troonopvolger was in strijd met artikel 4 van het vigeerend contract niet aangewezen door het Gouvernement.

De Resident stelde voor de rijksgrooten Pangeran Daeng Soewidi en Pangeran Kapitan als bestuurders aan te wijzen, welk voorstel bij Gouvernementsbesluit van 7 September 1908 No. 15 werd bekrachtigd.

Zooals hierboven reeds werd medegedeeld (vgl. blz. 14) legde de Vorst van Pegatan en Koesan reeds op 20 April 1907

[1]) Loze, blz. 16.

een verklaring af, dat hij genegen was het landschap over te dragen aan het Gouvernement.

Wij zagen echter eveneens, dat de Minister in 1902 de inlijving van Pegatan en Koesan reeds in overweging had genomen.

In Januari 1910 verzocht de bevolking van Pegatan in een collectief rekest aan den Landvoogd, hetzij aanstelling van Andi Ketjong tot vorst, hetzij inlijving bij het rechtstreeksch gebied [1]).

Wekt het na het voorgaande verbazing, dat tot het laatste werd besloten?

De toestanden binnen het Rijkje waren langzamerhand onhoudbaar geworden. Vexaties en knevelarijen waren aan de orde van den dag. Wanneer wij in het Koloniaal Verslag 1910 lezen: „De plaatsing van een civielen gezaghebber in Kota-Waringin had tot gevolg dat rust en orde in het landschap terugkeerden. Aan het verzoek om inlijving werd geen gevolg gegeven," dan dringt zich de vraag op waarom deze maatregel in Pegatan en Koesan niet kon worden toegepast?

De Raad had evenwel in zijn advies van 15 Februari 1907 No. XXVII reeds overwogen: „dat tegen inlijving geen bezwaar bestond, temeer waar de leenvorst en de rijksgrooten vrijwillig hebben aangeboden hun gebied onder rechtstreeksch bestuur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te brengen, welke overgang wenschelijk is te achten met het oog op de omstandigheid, dat het landschap geheel geënclaveerd ligt in Gouvernementsgebied en de tegenwoordige bestuurstoestand aldaar een belemmering in den weg stelt aan de bestrijding van den opiumsmokkel."

Niet het belang der bevolking, doch het Gouvernementsbelang gaf hier den doorslag.

Den 18den April 1911 deed de Landvoogd den Minister het voorstel:

[1]) In Juli 1908, na het overlijden van den Vorst, berichtte de Resident den Landvoogd, dat Andi Ketjong wel een zoon van den overleden vorst was, doch niet diens wettige opvolger, daarmede bedoelende, dat hij als zoodanig door de Regeering niet was aangewezen (vgl. art. 4, contract 1875). Dit wekte bij de verdere behandeling der inlijvingsvoorstellen den indruk, dat er in het geheel geen troonopvolger was.

1e. Een Koninklijk Besluit te willen uitlokken, waarbij machtiging wordt verleend om, nadat op de daaraan verbonden uitgaven bij de begrooting van 1912 zal zijn gerekend, het landschap Pegatan en Koesan te brengen onder het rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement.

2e. Op die begrooting uit te trekken een som van *f* 152.490, zijnde 1e *f* 58650, het gekapitaliseerd bedrag van de aan de erfgenamen van den op 16 Juli 1908 overleden Radja en aan de landsgrooten van Pegatan en Koesan toekomende inkomsten ad *f* 2500 's jaars uit de door het zelfbestuur geheven vertieningsbelasting op rijst en 2e *f* 93840, als afkoop ineens aan de erfgenamen van den overleden Radja van diens aandeel ad *f* 4000 van de Gouvernementsschadeloosstelling van *f* 6000 's jaars, bedoeld in de met het Zelfbestuur op 24 Juli 1900 gesloten en bij het besluit van 27 November d.a.v. No. 29 goedgekeurde en bekrachtigde suppletoire overeenkomst."

Bij Koninklijk Besluit van 15 Juli 1911 no. 58[1]) werd ingevolge art. 63 R.R. de Gouverneur-Generaal gemachtigd om, nadat op de daaraan verbonden uitgaven bij de begrooting van Nederlandsch-Indië zal zijn gerekend, het landschap Pegatan en Koesan te brengen onder rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië.

Op de begrooting 1912, Hoofdstuk II, Afd. IV, onderafdeeling 72, wordt het bedrag verbonden aan de inlijving ad *f* 152490 uitgetrokken. De Memorie van Toelichting[2]) geeft de reeds bovenaangehaalde overwegingen van den Raad van Indië weer en zonder hoofdelijke stemming wordt de begrootingspost goedgekeurd.

Bij Staatsblad 1912 : 312 werd bepaald:

[1]) Bij het verzoeken van deze Koninklijke machtiging, instede van bij Kabinetsrescript thans bij Koninklijk Besluit te verleenen, deed zich de vraag voor of deze machtiging diende verleend te worden vóór of ná de goedkeuring van de betrekkelijke uitgaven, verbonden aan de inlijving, door den begrootingswetgever. Een Koninklijk Besluit toch was in tegenstelling met een Kabinetsrescript bestemd om naar buiten te werken. Evenwel was nu de mogelijkheid niet uitgesloten, dat maatregelen, waartoe bij Koninklijk Besluit machtiging was verleend, niet ten uitvoer gelegd zouden kunnen worden, doordat de gelden voor deze tenuitvoerlegging niet worden toegestaan bij begrooting. Men vond de oplossing door in het Koninklijk Machtigingsbesluit de restrictie op te nemen: „nadat op de daaraan verbonden uitgaven bij de begrooting van Nederlandsch-Indië zal zijn gerekend".

[2]) Bijl. B. hand. St.-Generaal 1911—1912 blz. 35.

I. het bij de afdeeling Tanah-Boemboe der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ingedeelde landschap Pegatan en Koesan te brengen onder het rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië met ingang van 1 Juli 1912.

II. ten behoeve van de erfgenamen van den op 16 Juli 1908 overleden Bestuurder van evengenoemd landschap, Aroeng Abdurachim, beschikbaar te stellen:

a. een bedrag van *f* 58650 (acht en vijftig duizend zeshonderd vijftig gulden) als schadeloosstelling in eens voor het gemis van de inkomsten uit de door het Zelfbestuur geheven belasting van de opbrengst der padivelden;

b. eene som van *f* 93840 (drie en negentig duizend acht honderd veertig gulden) als afkoop in eens van het hun toekomend aandeel in de schadeloosstelling voor de overdracht van eenige middelen van inkomst aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, bedoeld in de met het Zelfbestuur op 24 Juni 1900 gesloten en bij het besluit van 27 November d.a.v. No. 29 goedgekeurde en bekrachtigde overeenkomst;

zullende hierdoor niet te kort worden gedaan aan de aanspraken van de gezamenlijke landsgrooten van meergemeld landschap op de uitkeering van een bedrag van *f* 2000 (twee duizend gulden) 's jaars uit de sub *b* bedoelde schadeloosstelling.

Voorts worden bij evengenoemd Staatsblad de afdeelingen Pasir en Tanah-Boemboe vereenigd tot een nieuwe afdeeling Zuid-Oostkust van Borneo, onder een Assistent-Resident met standplaats Kota-Baroe, en verdeeld in drie onderafdeelingen:

a. Poeloe Laoet, bestaande uit het district van dien naam; gevormd door het eiland Poeloe Laoet met de daaromheen gelegen eilanden, waaronder het eiland Seboekoe, onder den Assistent-Resident, Chef der afdeeling;

b. Tanah-Boemboe, bestaande uit de drie districten Sampanahan, Menoenggoel en Tjingal, Bangkalaän en Tjantoeng en Batoe Litjin en Pegatan en Koesan, onder een Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur, met een nader door den

Resident aan te wijzen standplaats; (aangewezen werd Pegatan).

c. Pasir, bestaande uit de districten Beneden Pasir, Boven Pasir en Adang en Telakei, onder een Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur, met een nader door den Resident aan te wijzen standplaats; (aangewezen werd Tanah-Grogot).

Wijzigingen in deze administratieve indeeling werden voorts aangebracht bij St. 1913 : 199, St. 1921 : 767 en St. 1928 : 104, St. 1930 : 276 (B.b. 12488) en St. 1935 : 248.

Hoe stond het nu met den invloed en het gezag van de nakomelingen van den laatsten Vorst van Pegatan en Koesan na de inlijving van het landschap bij het rechtstreeksch bestuurd gebied? Alvorens deze vraag te beantwoorden, dient een beknopte aanteekening over de sociale en economische verhoudingen binnen het voormalig landschap vooraf te gaan.

De bevolking der voormalige landschappen Pegatan en Koesan bestaat in hoofdzaak uit Boegineezen en slechts voor een klein gedeelte uit Bandjareezen, welke laatste bevolkingsgroep men in het Koesansche aantreft.

De Boeginees is bescheiden van aard en heeft een zeer sterk ontwikkeld gevoel voor maatschappelijke standen. Deze standenindeeling beinvloedt in sterke mate het geheele sociale, economische en religieuze leven [1]).

Zijn ook de scherpe onderscheidingen tusschen de standen door Westerschen invloed vervaagd, niettemin genieten de Vorstentelgen bij de bevolking nog immer zeer groot aanzien.

Deze groep van Vorstentelgen, de „Andi-groep," heeft nog steeds zeer grooten invloed (Andi is het best te vertalen met ons woord „Prins").

De Boegineezen zijn landbouwers bij uitnemendheid. Nergens in geheel Borneo treft men een sawah-cultuur aan van een zoo hoogstaanden trap als in het Pegatansche. Deze sawah-cultuur heeft hier — gelijk ook elders — een sterken sociaal-economischen band in deze boegineesche gemeen-

[1]) Vgl. H. J. Friedericy, De Standen bij de Boegineezen en Makassaren, diss. Leiden 1933, blz. 1.

schap gelegd. Bovendien treft men een zeer belangrijke klappercultuur in deze streek aan.

De Andi's hebben in tegenstelling met de Tanah-Boemboehoofden na de inlijving van het landschap hun geboortegrond niet verlaten, doch bleven in Pegatan gevestigd, hetzij als handelaar, hetzij als klappertuin- of sawaheigenaar. Zij verkeeren over het algemeen in goeden doen.

Alhoewel zij hun gezag in bestuursaangelegenheden niet meer konden doen gelden, bleven zij niettemin loyaal en namen nimmer een gezagsvijandige houding aan. Het behoeft geen betoog, dat het inlandsch bestuur bij het doorvoeren van bepaalde maatregelen met hun invloed rekening moet houden en niet alleen omdat zijzelven vele en groote belangen in Pegatan en Koesan hebben, maar mede om dezen invloed, die zij ten goede maar ook ten kwade kunnen aanwenden.

Hoe terecht merkte Moresco op [1]):

„Het zou ongetwijfeld een even dwaze als slechte verspilling van krachten zijn, de ontwikkeling dier streken na te streven zonder de medewerking — dat wil inderdaad zeggen: onder tegenwerking — van de inheemsche aristocratie."

[1]) Moresco, Onze politiek ten aanzien van de Inlandsche Zelfbesturen, Ind. Gen. 1908, blz. 209.

HOOFDSTUK V.

Herstel van zelfbestuur.

Kenmerkten de tweede helft der negentiende eeuw, niettegenstaande 's Landvoogds instructie van 1855, en de eerste decennia van de twintigste eeuw zich, ondanks de beginselverklaring van Van Heutsz, door een inlijvingswoede, de laatste jaren geven duidelijk blijk van koersverandering [1]).

Achtte men destijds de indirecte bestuursvorm inferieur aan het rechtstreeksch bestuur, thans neemt men in sommige gevallen het omgekeerde waar, de zelfbestuursstatus wordt prevalent geacht aan den directen bestuursvorm. Reeds ingelijfde landschappen verkregen wederom hun vroegeren status van zelfbestuur. Onze zelfbestuurspolitiek heeft dus in den loop der jaren wel belangrijke wijzigingen ondergaan.

Wij zullen nu trachten, in de hiervolgende bladzijden uiteen te zetten, wat onder herstel van zelfbestuur dient te worden verstaan, alsmede waarom in bepaalde gevallen aan dezen bestuursvorm de voorkeur dient te worden gegeven boven den directen bestuursvorm, waarna tenslotte zal worden nagegaan of de door ons hierboven besproken ingelijfde landschappen der Tanah-Boemboe, benevens Pegatan en Koesan eveneens de mogelijkheid en wenschelijkheid daartoe bieden.

Voor de eerste maal komt in de geschiedenis van het Indisch staatsrecht herstel van zelfbestuur ter sprake in de door den afgevaardigde uit Arnhem, Van Rees, later Minister

[1]) Deze koersverandering blijkt o.a. uit de geleidelijke opheffing van de exterritorialiteitsrechten van gouvernementsonderhoorigen binnen zelfbestuursgebied. Waren de gouvernementsonderhoorigen eertijds geheel onttrokken aan het gezag van het Zelfbestuur, in de nieuwste politieke contracten, welke vorig jaar zijn gesloten met enkele Zelfbestuurders ter Oostkust van Sumatra, werd een bepaling opgenomen, die de gedeeltelijke opheffing dezer exterritorialiteit mogelijk maakt. Dit zelfde beginsel zal ook worden toegepast in de Vorstenlanden op Java (Telegraaf 21 April 1939, Ochtendblad). Vgl. Emerson, blz. 454 e.v.

van Koloniën en Landvoogd (1879—1880 en 1884—1888), op 25 November 1878 bij de Indische begrootingsdebatten gehouden rede[1]), waarin hij betoogde:

„Ik zou in elk geval wenschen, dat in de deelen, onlangs aan ons gezag onderworpen, het zelfbestuur van Indische vorsten, waar het nog bestaat, zal worden gehandhaafd, en waar het door oorlog of door bijzondere omstandigheden uit zijn verband mocht zijn gerukt, zoo veel mogelijk hersteld. Op de werking van dat zelfbestuur zal noodwendig een gestadig toezicht noodig zijn, maar dit kan door *enkele* geschikte ambtenaren naar behooren worden uitgeoefend."

Het practisch resultaat van dit betoog bleef evenwel uit.

In Engelsch-Indië daarentegen werd op den 1sten Maart 1881 aan Mysore, vanaf 1831 onder rechtstreeksch bestuur, den status van zelfbestuur hergeven.

De door den Britsch-Indischen onderkoning Lord Ripon onderteekende acte van overdracht ving als volgt aan[2]):

„Whereas the British Government has now been for a long period in possession of the territories of Mysore, and has introduced into the said territories an approved system of administration; and whereas, on the death of the late Maharaja, the said Government, being desirous that the said territories should be administered by an Indian dynasty under such restrictions and conditions as might be necessary for ensuring the maintenance of the system of administration so introduced, a.s.o."

Van Vollenhoven zeide over dezen maatregel in 1919 in een rede voor het Indisch Genootschap[3]):

„Er is, geloof ik, niets, wat in Engelsch-Indië zooveel vertrouwen heeft gewekt in den ernstigen wil der Engelsch-Indische Regeering om de zelfbesturende rijken aldaar te handhaven en te schragen als die maatregel van 1881 (Maisoer) en van 1911 (Benares)[4]), waarbij voor een streek, die tevoren

[1]) Handelingen 2e Kamer, zitting 1878—1879, blz. 101.
[2]) Lee Warner, blz. 174.
[3]) Ind. Genootschap 1919, blz. 181.
[4]) Benares, vroeger deel uitmakend van Oudh, werd in 1911 als zelfstandig landschap erkend.

een zelfbesturend landschap was geweest, doch waar dit zelfbestuur door de regeering had moeten worden opgedoekt, omdat de toestanden er niet houdbaar waren, na verloop van tientallen jaren het zelfbestuur opnieuw werd in het leven geroepen, omdat zij meende, dat de toestand gedoogde, die verdwenen organisaties te herstellen."

De Engelsche koloniale staatkunde gaf dus reeds in 1881 blijk van een beginsel, hetwelk wij eerst een halve eeuw later tot het onze zouden maken.

Goa, een door Makassaren bewoond landschap in Zuid-Celebes, oefende in het begin der 17e eeuw de suppremátie uit over een deel van Celebes en verscheidene streken daarbuiten. Later, in contractueele verhouding tot het Gouvernement, liet onder het bestuur van Goa's laatsten vorst Kraeng Lembangparang, de inwendige toestand van het landschap veel te wenschen over.

Had het zelfbestuur in 1894 in een lang politiek contract onze suzereiniteit erkend en allerhande verplichtingen tegenover het Gouvernement aangegaan, de nakoming hiervan liet alles te wenschen over.

Het landschap was de wijkplaats geworden van misdadigers, die misdrijven pleegden op het Gouvernementsgebied zonder dat het zelfbestuur de contractueele verplichting om ze op te vatten, nakwam.

De economische toestand in het landschap, waar de bevolking te lijden had onder de afpersingen van grooten en aanzienlijken, liet eveneens veel te wenschen over.

Toen in het begin van deze eeuw het landschap bovendien een agressieve houding aannam en zelfs weigerde de brieven onzer bestuursambtenaren in ontvangst te nemen, werd de toestand onhoudbaar en kon de inlijving niet lang meer op zich laten wachten.

Staatsblad 1910 : 573 maakte een einde aan het Vorstengezag en bracht het landschap onder ons rechtstreeksch bestuur [1]).

[1]) Vanaf 1905—1911 heeft Goa feitelijk verkeerd in den status van gouvernementslandschap. Nadat de vorst in 1906 den dood vond bij een poging tot ontvluchten, werd

Een kwart eeuw later evenwel werd bij Gouvernementsbesluit van 12 November 1936 No. 8 overwogen:

„dat het wenschelijk is voorgekomen het voormalig zelfbesturend landschap Gowa als zoodanig te herstellen en in verband daarmede een zelfbestuurder voor dat landschap aan te wijzen;

dat de „baté salapanga" van Gowa heeft verklaard mangi-mangi Karaeng Bontonompo te beschouwen als den aangewezen persoon om als zelfbestuurder van Gowa op te treden; enz."

Bij evengenoemd Gouvernementsbesluit (Ind. St. 1936:601) werd het voormalig landschap Gowa dus wederom in den zelfbestuursstatus teruggebracht en op 4 Januari 1937 had, nadat op 30 November 1936 de Korte Verklaring was geteekend, te Tamalate bij Makassar op plechtige wijze de inhuldiging plaats van Mangi-Mangi Karaeng Bontonompo, broeder van den laatsten heerscher, als vorst van het herleefde inheemsche rijk [2]).

Wat zagen wij op Bali?

Karang Asem, tot 1849 een eigen rijkje, dat suprematie over Lombok had, in dat jaar onder Lombok gebracht, gaat in 1894 door debellatie over tot den status van gouverne-

tot 1911 het zelfbestuur uitgeoefend door een Europeeschen bestuursambtenaar met de hadat. (Vgl. ook Visman, Koloniale Studiën, 1928 II, blz. 133).

Bone verkeerde van 1905—1916 in vrijwel denzelfden rechtstoestand daar werd in 1905 de laatste vorst, La Pawawoi Karaeng Segeri, gevangen genomen en naar Bandoeng verbannen. Gedurende de daarop volgende periode werd het landschap Bone practisch bestuurd door Europeesche bestuursambtenaren, terwijl de leden van den Raad van Landsgrooten van Bone (Hadat Aroe Pitoe) daarbij fungeerden als districtshoofden.

In 1916 werd de verhouding tusschen het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en het landschap Bone formeel geregeld; de gezamenlijke leden van den evengenoemden Raad van Landsgrooten teekenden toen de Korte Verklaring (Gedrukte stukken van 2e Kamer der St.-G., zitting 1918—1919, 217, No. 10). In 1925 werden de leden van dien Raad van Landsgrooten te Watampone geconcentreerd en werd hun, door de wederinstelling van het ambt van rijksbestuurder (Tomarilalang) een leider gegeven, die tevens als hun vertegenwoordiger optrad. Inmiddels trad steeds sterker de wensch naar voren om Bone, door de erkenning van een Radja, wederom zijn oude belangrijke plaats te doen innemen in de rij der zelfbesturen op Celebes. In 1931 werd daarop de Korte Verklaring volgens uniform model geteekend door La Mappanjoeki, zoon van den laatsten vorst van Goa en gerechtigd de plaats van zelfbestuurder (Aroempone) in Bone in te nemen (gedr. St., 2e K. St.-G. 1933—1934, 228 Nos. 2 en 3).

Alhoewel dus Bone niet meer bij het rechtstreeks bestuurd gebied werd ingelijfd, vond hier in feite eveneens een soort herstel van zelfbestuur plaats.

[2]) Kleintjes, Herstel van inheemsche rijken in Ned.-Indië, afscheidscollege, Mei 1938, blz. 6.

mentslandschap, werd dus gelaten in het genot van zelfbestuur. Bij Staatsblad 1921 : 756 werd dit gouvernementslandschap met ingang van 1 Januari 1922 ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied.

Waren in 1917 de beide andere gouvernementslandschappen Bangli en Gianjar, na vanaf 1908 en 1900 in dien status te hebben verkeerd, bij St. 1916 : 162 onder ons rechtstreeksch bestuur gebracht, Karang Asem zou vanwege de uniformiteit moeten volgen [1]).

Boeleleng en Djembrana waren reeds bij St. 1882 : 123 ingelijfd; Tabanan en Badoeng volgden bij St. 1908 : 443, Kloenkoeng bij St. 1910 : 638.

Zoo maakte dus vanaf 1 Januari 1922 geheel Bali deel uit van ons direct bestuurd gebied.

Alleen in Karang Asem werd tot behoud van de financieele decentralisatie bij St. 1921 : 758, krachtens art. 68*a* R.R., een raad ingesteld.

Wat vindt echter nog binnen twee decennia na de inlijving van Karang Asem in dit gebied plaats?

St. 1938 : 165 stelt de ordonnantie van 4 Mei 1882 (St. 1882 : 123) buiten werking, voor zoover daarbij de op het eiland Bali gelegen landschappen Boeleleng en Djembrana onder het rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië zijn gebracht en heft het ressort Karang Asem benevens zijn raad op.

Bij Gouvernementsbesluit van 7 Juni 1938 No. 21 (St. 1938 : 281) worden de landschappen Badoeng, Tabanan, Kloengoeng, Gianjar, Bangli en Karang Asem wederom in hun status van zelfbestuur hersteld.

Een renaissance dus van oude inheemsche rijken en vorstenregeeringen op groote schaal.

Welke overwegingen lagen aan dit herstel van zelfbestuur ten grondslag?

De behandeling van de ontwerp-ordonnantie betreffende de herziening van de inlijving der landschappen Boeleleng en Djembrana en de opheffing van het locaal-ressort Karang

[1]) Haga, blz. 189.

Asem [1]) in den Volksraad — de ordonnantie van 4 Mei 1882 kon slechts, zoo meende men, bij ordonnantie buiten werking gesteld worden — biedt de gelegenheid tot nader onderzoek.

In de toelichtende memorie, welke deze ontwerp-ordonnantie vergezelde, vermeldde de Regeering, welke motieven aan deze voorgenomen staatkundige reorganisatie ten grondslag hadden gelegen:

„In het jaar 1929 kregen de Balische Negara's [2]) haar hoofden terug (Staatsblad 1929 No. 226). De in Bijblad No. 12499 vastgestelde instructie gaf dezen hoofden tevens weder den ouden adattitel. Op 1 Januari 1932 werd hun het beheer der onderafdeelingskassen (nu negara-kassen) toevertrouwd, en in datzelfde jaar werd met de nieuwe positie van de negarahoofden voor wat betreft de rechtspraak rekening gehouden (Staatsblad 1932 No. 520).

Deze politiek van versteviging van bestaande oud-inheemsche organisaties en van daarin wortelend hoofdengezag leidde voor Bali al spoedig tot de slotsom, dat door herstel van zelfbestuur, zoowel naar den vorm als naar den inhoud, de historische lijn, welke in 1929 was opgezet, behoorde te worden doorgetrokken.

Naar den vorm omdat dusdoende gemeenschappen zullen worden verkregen, die dadelijk voor Bali's hoofden en bevolking zullen leven.

Naar den inhoud, omdat artikel 21 I.S. allerlei overheidszorg, die adatrechtelijk groot belang heeft, en na aan het hart van hoofden en bevolking ligt, tot de bevoegdheid der zelfbesturende landschappen brengt, terwijl zulks door instelling van raden op den voet van de decentralisatiewet niet of bezwaarlijk bewerkstelligd kan worden."

Deze ontwerp-ordonnantie ondervond in den Volksraad over het algemeen een gunstig onthaal.

Volgens vele leden zou het aanbeveling verdienen dezen

[1]) Volksraadstukken, Zitting 1937—1938, Ond. 144, Stukken 1—3.

[2]) Inheemsche benaming voor de zg. regentschappen, waarin de voormalige zelfbesturen min of meer zijn blijven voortbestaan, met uitzondering van Karang Asem, dat na in 1921 bij het rechtstreeks bestuurd gebied te zijn ingelijfd, in een decentraliseerend ressort is omgezet.

vorm van decentralisatie, die verre te verkiezen is boven decentralisatie op de wijze als vervat in de groepsgemeenschapordonnantie en de daarmede samenhangende regelingen, meer algemeen toe te passen, in het bijzonder voor gebieden waar destijds om een of andere reden aan het bestaan van zoodanige zelfbesturen een eind is gemaakt zooals o.m. in Madoera, Borneo, Atjeh, Bantam, enz.

Andere leden daarentegen hadden bezwaar tegen de voorgenomen staatkundige organiseering van Bali.

Zij achtten zulks een stap terug op den weg naar democratie en medezeggenschap van de bevolking in het landsbestuur. Overigens oordeelden zij de politiek van de Regeering te dezen niet zeer consequent. Deze maatregelen dienen immers mede ter verdere doorvoering van de bestuurshervorming in de buitengewesten. Terwijl de Regeeringin Sumatra en Borneo door instelling van de groepsgemeenschappen een democratisch stelsel invoert, wil zij op Bali juist aan een autocratischen bestuursvorm het aanzijn schenken (Afdeelingsverslag Ond. 144, St. 4 blz. 1). Laatstbedoelde leden vergaten evenwel, dat onze koloniale staatkunde juist haar grootste kracht ontleent aan de verscheidenheid van staatsrechtelijke vormen, waarover zij kan beschikken.

Zal in een bepaald gebied der Buitengewesten instelling van groepsgemeenschappen in de lijn der staatkundige ontwikkeling liggen, zoo zal in een ander gebied slechts herstel van oud-inheemsche bestuursvormen met vrucht ter hand genomen kunnen worden.

Decentralisatie, op Westersche basis, in raden zal in die streken, die daarvoor de politieke rijpheid of den socialen aanleg missen, nimmer tot vooruitgang kunnen leiden.

Staatkundige uniformiteit ten slotte zou leiden tot vernietiging van die elementen in de inheemsche maatschappij, die bij toepassing van een anderen staatsrechtelijken bestuursvorm tot vollen bloei zouden kunnen geraken.

Wij zagen dus — terugkomende op de hierboven gestelde vraag — dat onder herstel van zelfbestuur dient te worden verstaan: het herstellen van een bepaald gebied in den

vroegeren zelfbestuursstatus, waarbij gesteund wordt op het nog bij de bevolking levend hoofdengezag en aangesloten wordt op oud-inheemsche bestuursvormen.

Is nu dit herstel van zelfbestuur wettelijk mogelijk, m.a.w. is herstel van zelfbestuur in Goa en op Bali op wettige wijze tot stand gekomen?

De opvattingen hieromtrent loopen uiteen!

Toen in Juni 1927 bij de behandeling van de begrooting 1928 [1]) enkele leden van den Volksraad vroegen, of de Regeering genegen zou zijn in de daarvoor geëigende streken in de Buitengewesten rechtstreeks bestuurd gebied in zelfbestuursgebied om te zetten, antwoordde de Regeering, dat een dergelijke omzetting met het geldend staatsrecht in strijd is te achten [2]).

Nog in dezelfde zitting verklaart de Regeering bij monde van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, dat, wanneer een goed beleid een dergelijke omzetting van direct in indirect bestuurd gebied eischt, de belemmerende bepalingen en inzichten uit den weg dienen te worden geruimd [3]).

Dat de regeeringsinzichten zich ten aanzien van deze materie in den loop van een decennium geheel en al wijzigden, blijkt uit de Memorie van Antwoord van 16 Maart 1938 [4]), waarin zij verklaart:

„De conclusie dat herstel van zelfbestuur mogelijk is, berust op de volgende overwegingen.

Uiteraard is het niet mogelijk om bij eenig wettelijk voorschrift of bij eenige daad van het uitvoerend gezag rechtstreeks een zelfbesturend landschap in te stellen.

Voor een zoodanige handeling zou — evenals voor instelling van locale ressorten — een basis noodig zijn in de Indische Staatsregeling. Aangezien nu deze basis niet aanwezig is, kan in die gebieden, waar men niet kan terug vallen op vroeger bestaan hebbende zelfbesturen, niet tot instelling van zelfbesturen worden overgegaan.

[1]) Bijl. hand. Volksraad 1927—1928, Ond. 1 Afd. IV, stuk 20, blz. 12.
[2]) Bijl. hand. Volksraad 1927—1928, Ond. 1. Afd. IV, stuk 21, blz. 13 en 14.
[3]) Hand. Volksraad 1927—1928, blz. 1147.
[4]) Bijl. hand. Volksraad 1937—1938, Ond. 144, stuk 6.

Anders staat de zaak echter ten opzichte van gebieden, waar men door het enkele feit van intrekking van den maatregel, waarbij een zelfbesturend gebied werd ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied, de betrokken landstreek in zijn voormaligen zelfbestuursstatus kan doen terugkeeren.

Uiteraard is de autoriteit, die de inlijving tot stand heeft gebracht bevoegd zoodanige inlijving ongedaan te maken. Deze autoriteit is de Gouverneur-Generaal met machtiging van de kroon ingevolge artikel 52 der I.S.

Als aldus de inlijving ongedaan is gemaakt, is de Gouverneur-Generaal bevoegd om met den betrokken vorst of met het betrokken volk een politiek contract te sluiten.

In dit verband moge speciaal onderstreept worden, dat art. 34 I.S. niet spreekt van een contract met een vorst, doch van „verdragen met Indische vorsten en volken". Hieruit blijkt, dat niet gedacht is aan Westersche begrippen, welke de aanwezigheid van een bepaalden rechtspersoon zouden eischen om het contract mee te sluiten. In zoodanigen gedachtengang toch is een contract met „een volk" een juridisch onbestaanbaar begrip.

De wetgever kan hier niet anders gedacht hebben dan hetzij aan een werkelijken vorst, hetzij aan het hoofden-gezag, dat daarvoor in de plaats kan treden. Zou een hoofdengezag als waarvan hier sprake is, ontbreken, dan kan niet tot herstel van zelfbestuur worden overgegaan, vooreerst omdat in dat geval in de betrokken streek geen contracteerende partij aanwezig is en vooral ook, omdat „herstel" van zelfbestuur niet kan plaats hebben in een landstreek waar de daarvoor noodige overblijfselen van organen van den vroegeren zelfbestuursvorm reeds volkomen te loor zijn gegaan.

Uit het voorgaande volgt, dat herstel van zelfbestuur niet in strijd is met het geldend Staatsrecht en zonder medewerking van den ordonnantie-wetgever kan plaats hebben."

Hier dus tenslotte een openlijke verdediging van de gronden, waarop de Regeering herstel van zelfbestuur — zooals dat in Goa plaats vond en op Bali gewenscht werd geacht — staatsrechtelijk mogelijk achtte.

Wij zullen evenwel hieronder zien, dat deze verdediging niet door iedereen als juist en wettig werd aanvaard.

Dr. Visman, in zijn zoo belangrijke artikelen in „Koloniale Studiën" [1]) een krachtig pleidooi houdend voor de instelling van gouvernementslandschappen, voorzag deze o.i. staatsrechtelijk weinig elegante methode — intrekking van een inlijvingsbesluit zonder meer — stellig niet.

Hij achtte het niet mogelijk om op denzelfden voet als de thans bestaande zelfbesturen, nieuwe zelfbesturen in het leven te roepen of opgeheven zelfbesturen weder in te stellen. Met het gouvernementslandschap evenwel, zoo zegt hij, staat de zaak geheel anders. Deze rechtsfiguur toch ontleent haar bestaan aan de eenzijdige wil van het Gouvernement. Instelling of wederinstelling van zoo'n gouvernementslandschap kan dan ook zijns inziens door een eenzijdige wilsuiting van het Gouvernement plaats vinden.

Zeer terecht kent Dr. Visman aan deze rechtsfiguur van het gouvernementslandschap zeer groote waarde toe [2]):

„De rol, welke het gouvernementslandschap in deze decentraliseerende periode zal kunnen spelen, en welke niet overgenomen kan worden door een der andere vormen van decentralisatie welke ons staatsrecht rijk is, noch door de aarzelende decentralisatie van 1903, noch door de stelselmatig ontwikkelde decentralisatie, welke belichaamd is in de hervormingswet van 1922, die rol wordt bepaald door de gelegenheid welke zij schept om *op soepele wijze en geeigende wijze alsmede in grooten omvang te decentraliseeren* op volkshoofdenbestuur. Hierin, in die gelegenheid om te decentraliseeren op volkshoofdenbestuur, en in de gelegenheid om dat op zoo'n wijze en in zoo'n omvang te doen als noodig is om dergelijke decentralisatie te doen slagen, onderscheidt de vorm van het gouvernementslandschap zich van andere vormen van decentralisatie."

Dr. Visman stond in zijn waardeering voor het gouvernementslandschap niet alleen, ook Prof. Van Vollenhoven

[1]) Herstel van zelfbesturen, Kol. Stud. 1928 II, blz. 108, en Instelling van Gouvernementslandschappen, Kol. Stud. 1929 II, blz. 128.

[2]) Kol. Stud. 1928 II, blz. 131.

sprak zich in gelijken geest over deze rechtsfiguur uit[1]):

„Die lenige staatsrechtelijke vorm, dien de tekst van het regeeringsreglement niet kende, doch dien de practijk — blijkens de bochten waarin zij zich wrong — behoefde, is in een belangrijken hoek van den archipel vanzelf gegroeid: op Bali. Het was de vorm van het gouvernementslandschap. Voor wie waarlijk het nieuwe Indische rijk wilden organiseeren met het vanouds bestaande als onderbouw, bood deze vorm — verwezenlijkt in Karangasem (1895—1922), Gianjar (1900—1917) en Bangli (1908—1917) — al wat zij konden wenschen. Hij was begrijpelijk en bevredigend voor oosterling en westerling beiden.

Het gouvernementslandschap — een hybridische naam voor een hybridische zaak — was een zelfregeerend rijk, gelaten onder zijn inheemsch bestel (vandaar „landschap"), doch dat gefatsoeneerd en vervormd kon worden naar den eenzijdigen wil van het centraal gezag (vandaar „gouvernements-"). Het behield zijn eigen financiën, en droeg derhalve bij tot decentralisatie (in den ruimen zin) van geldmiddelen. Het bleef werken op oostersche, oudinheemsche wijze (bestuur, rechtspraak, politie, regeling), doch de regeering kon zoo noodig verbetering bewerken; het droeg derhalve almede bij tot decentralisatie (in ruimen zin) van b.v. wetgeving. Evenals naar de artikelen 12 en 17 der zelfbestuursregelen 1927 behield het alle regeermacht, die het gouvernement niet aan zich ging trekken; doch het centraal gezag behield gelegenheid tot leiding en toezicht."

Helaas kwam deze waardeering zoowel voor de Tanah Boemboelandschappen als voor de Balische gouvernementslandschappen te laat om te verhoeden, dat zij ten offer zouden vallen aan het toen geldende unificatie-beginsel.

Keeren wij thans terug tot de vraag, of de door de Regeering gebezigde methode tot herstel van zelfbestuur algemeen als staatsrechtelijk juist werd aanvaard.

In zijn afscheidscollege op 23 Mei 1938 leverde Prof. Kleintjes critiek op de door de Indische Regeering gevolgde

[1]) Kol. Tijdschrift 1928 XVII, blz. 261 en 262.

methode van transformatie van direct gebied in zelfbestuursgebied bij Gouvernementsbesluit [1]).

Toegevende, dat zoowel de Grondwet als de Wet op de Staatsinrichting op dit punt zwijgen, acht hij evenwel de zorg voor en betrekking met zelfregeerende landschappen een inwendige aangelegenheid van Ned.-Indië, tot regeling van welke materie zijns inziens alleen de ordonnantiegever bevoegd is.

De vaststelling der zelfbestuursregelen bij Gouvernementsbesluit acht hij mede onwettig.

„Wanneer de Zelfbestuursregelen — zoo betoogt hij — moeten dienen als breidel voor het niet gelimiteerd gezag van den Gouverneur-Generaal tegenover de landschappen met korte verklaring, dan moeten zij ook worden vastgesteld op zulk een wijze, dat dit gezag rechtens gebonden is. Dit is hier niet het geval, immers de landvoogd kan te allen tijde, uit eigen machtsvolheid, deze regels op zijde zetten, wijzigen en door nieuwe vervangen [2])."

In de Proeve van eene Staatsregeling voor Nederlandsch-Indië van Mr. J. Oppenheim c.s. [3]) werd reeds in de mogelijkheid tot herstel van voormalige zelfbesturen voorzien. Artikel 131 lid 2 dezer Proeve luidt:

„Bij landswet kunnen voormalige landschappen worden hersteld in den bij landswet te bepalen omvang en kunnen het gebied en de omvang van het gezag der landschappen worden uitgebreid."

Volgens art. 2, lid 1 dier Proeve moet onder landswet worden verstaan een regeling, vastgesteld door den Gouverneur-Generaal tezamen met den Volksraad.

In beide gevallen treedt dus wel een duidelijk verschil met de opvatting der Indische Regeering aan den dag.

Niettemin dient de Regeeringsopvatting o.i. als juist te worden aanvaard en is herstel van zelfbestuur bij Gouver-

[1]) Kleintjes, Herstel van inheemsche rijken in Ned.-Indië, passim.
[2]) Ibidem, blz. 17.
[3]) Proeve van eene staatsregeling voor Ned.-Indië, door Mr. J. Oppenheim, Mr. J. H. Carpentier Alling, Mr. Ph. Kleintjes, Dr. C. Snouck Hurgronje, Mr. C. van Vollenhoven en Raden Mr. Oerip Kartodirdjo. Leiden 1922, blz. 35.

nementsbesluit geheel in overeenstemming met het thans geldend staatsrecht!

Artikel 34 der Indische Staatsregeling kent den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid toe tot het sluiten van verdragen met Indische vorsten en volken, terwijl art. 22 lid 2 hem terzake verplicht tot raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië.

De betrekkingen met de zelfbesturende landschappen gaan dus buiten den Volksraad om.

Ook art. 132 lid 2 der Proeve-Oppenheim kent deze bevoegdheid toe aan den Gouverneur-Generaal, bijgestaan door den Raad van Indië.

Onder de vigueur van de huidige Staatsregeling zouden toch, zelfs indien herstel van zelfbestuur bij ordonnantie plaats vond, van dit moment van herstel af alle betrekkingen met het herboren landschap buiten den Volksraad omgaan.

Herstel of instelling van zelfbesturen bij ordonnantie of „landswet" heeft derhalve bij het thans geldend staatsrecht geen zin.

Juister ware het o.i. naast den Raad van Ned.-Indië en den Volksraad in te stellen een „Raad van Zelfbesturen", waarin de zelfbesturende landschappen hun vertegenwoordiging zouden kunnen vinden.

Verplichte adviseering van en — in bepaaldelijk voorgeschreven gevallen — overeenstemming met dien Raad zoude onze zelfbestuurspolitiek de zoo gewenschte vastheid van koers verzekeren.

Voorts ware het juister de mogelijkheid tot herstel of instelling van zelfbesturende landschappen bij Gouvernementsbesluit op te nemen in de Indische Staatsregeling, waarbij overeenstemming met den Raad van Ned.-Indië verplicht ware te stellen, zulks niet alleen teneinde alle twijfel bij herstel van zelfbestuur op te heffen, doch tevens om de mogelijkheid tot instelling van nieuwe zelfbesturen in het leven te roepen.

Wij zagen dus boven hoe in Bone, Goa en Bali — en zulks in scherpe tegenstelling met de vroeger gehuldigde opvatting

— de indirecte bestuursvorm boven den directen werd verkozen.

Terecht, de indirecte bestuursvorm toch biedt vele, vroeger helaas veelal miskende, voordeelen boven den rechtstreekschen bestuursvorm.

Niet, zooals Emerson opmerkte [1]), omdat:

„From an imperial standpoint it is one of the most substantial virtues of indirect rule that it at least postpones the evil day of reckoning when the peoples of a wide colonial area come together to present their political demands. The most familiar and striking illustration of this is to be found in the sharp contrast between the politically untroubled waters of the smaller Indian States and the storms that rage in British India proper."

maar wel, omdat [2]):

„The ethical-philosophical justification of indirect rule is that it serves to soften the transition from one culture complex to another and that it enlists the co-operation of the dominant and outstanding forces of the community itself in this process."

De Kat Angelino wees reeds op deze laatste zeer belangrijke factor bij de beoordeeling van de overheidsbemoeienis in de Koloniale wereld [3]).

Het is een bekend feit, dat overheidsmaatregelen, welke juist de zelfwerkzaamheid en vooruitgang van de inheemsche bevolking beoogen, wanneer zij niet op de juiste wijze en met de juiste middelen worden toegepast, een zwaren psychischen druk tengevolge kunnen hebben. Hij acht juist den indirecten bestuursvorm geëigend om dezen druk te verzachten:

„De eenige methode, welke den psychischen druk wel niet geheel kan wegnemen, maar dezen in elk geval — zij het op andere wijze dan ten onzent — dragelijk kan maken, bestaat in het zooveel mogelijk benutten van den *indirecten bestuursvorm*.

[1]) Emerson, blz. 17. Vgl.: „An American on colonial policy"; by Dr. H. Westra. Bulletin van het Koloniaal Instituut te Amsterdam. Vol. II, No. 1, Nov. 1938, blz. 26.
[2]) Emerson, blz. 497.
[3]) De Kat Angelino, deel I, blz. 844.

Daarbij vermijdt men directe bevelen van Europeesche ambtenaren aan de Inheemsche bevolking; men laat deze onder eigen volkshoofden, vorsten, bestuursinstellingen of Inheemsche bestuursambtenaren, en men volstaat met die eigen leiders der bevolking zoodanig te ontwikkelen, dat zij kunnen medewerken aan de inschakeling van hun kleine sferen in de groote beweging der maatschappij, welke alle omvat. Zij zullen te midden der hunnen allicht de lijn van den geringsten weerstand trachten te zoeken en dus alles beproeven om de van buiten komende nieuwigheden voor hun omgeving zoo aannemelijk mogelijk te maken.

Dat zij altijd zullen slagen is buitengesloten, maar dat de eerbiediging van de oeroude kringen en hun besturen in elk geval in veel hooger mate doet slagen dan onder een stelsel van rechtstreeksch Bestuur verwacht zou mogen worden, is aan geen twijfel onderhevig. Men vermindert zoodoende den psychischen druk en verkrijgt tevens de grootst mogelijke kans op een ontwikkeling stoelende in den volksbodem en gericht in lijnen, welke het volkseigen van nature het meeste aantrekken."

Temple komt tot een gelijke beoordeeling van den indirecten bestuursvorm, welke hij in deze woorden weergeeft [1]):

„Direct Rule therefore has a tendency to centralize authority and to render it difficult to introduce measures beneficial to the natives but strange to European ideas. Indirect Rule has an exactly contrary tendency."

Het meest recente en, doordat het van Inheemsche zijde kwam, ook meest overtuigende pleidooi voor den indirecten bestuursvorm en, waar mogelijk, herstel daarvan, werd gehouden door het Volksraadslid, den heer Hoedojo, die o.m. betoogde [2]):

„Ik ben van meening, dat zelfbestuur en medezeggenschap van de bevolking in het landsbestuur geen begrippen zijn, die elkaar uitsluiten. En ik ben ervan overtuigd, dat beide, n.l. zelfbestuur en medezeggenschap der bevolking best kunnen

[1]) C. L. Temple, Native Races and their Rulers, 1918, blz. 57; De Kat Angelino, deel I, blz. 1241.

[2]) Handelingen Volksraad, 1937—1938, blz. 2050.

samengaan. Ik ga nog verder, ik durf de stelling te poneeren, dat, wil de bevolking — ik heb hier het oog op de massa der bevolking en niet op het intellectueele deel daarvan, dat nog maar miniem is — in het landsbestuur medezeggenschap hebben en dit op efficiente wijze uitoefenen, dit alleen mogelijk is in het raam van de Inheemsche organisatievormen, welke nog onder de bevolking leven of althans door haar begrepen worden.

Voor deze mogelijkheid nu biedt het zelfbestuur m.i. betere of grootere kansen dan bestuursvormen min of meer van buiten ontleend en grootendeels nog onbegrepen door de massa der bevolking. Men moet heusch niet meenen, dat vroeger in de Inheemsche maatschappij alles autocratie was, wat er aan wind waaide. In dit verband moge ik herinneren aan de vroegere adat op Java, dat het desahoofd bij de uitvoering van maatregelen de aangelegenheden van de desa betreffende, steeds overleg moest plegen met de z.g. montjo kaki, d.i. de raad der ouderen. Dit eene voorbeeld kan men zelf aanvullen met vele andere, welke gemakkelijk zijn te vinden in de literatuur en welke alle er op duiden, dat vroeger ook de bevolking reeds medezeggenschap had in het bestuur.

Door allerlei oorzaken is de toestand tenslotte verworden tot een, waarbij het scheen, alsof de kleine man er alleen was voor zijn superieuren; maar voor wie scherp wil zien, zullen de sporen van medezeggenschap der bevolking in bestuursaangelegenheden nog duidelijk zijn te bekennen.

Ik ben nu van meening, dat hiervan in het belang van de bevolking partij behoort te worden getrokken. In het belang van de bevolking is het gewenscht die oude inheemsche organisatievormen opnieuw tot ontwikkeling te brengen, natuurlijk aangepast aan de eischen van dezen modernen tijd. En ik herhaal, dat hiertoe het zelfbestuur betere kansen biedt, mits hieraan maar de juiste leiding wordt gegeven door deskundige, toegewijde en van alles begrijpende regeeringsvertegenwoordigers."

Prof. Kleintjes was evenwel in zijn meergenoemd afscheids-

college [1]) niet geheel gerust op het herstel van den indirecten bestuursvorm.

„De toekomst — zoo zeide hij — zal moeten leeren, of het herstel der zelfbesturen een doeltreffende politiek is ten voordeele van land en volk dan wel of men hierbij te maken heeft met een te hoog gespannen idealisme."

Den vroegeren zelfbesturen werd in vele gevallen niet ten onrechte een te autocratische inslag verweten, die thans meer en meer tot het verleden gaat behooren.

Macht zonder voldoende toezicht leidt immer tot willekeur!

Zooals de heer Hoedojo terecht opmerkte, is medezeggenschap van de bevolking zeer wel mogelijk ook in zelfbestuursgebied.

De instelling van een adviseerende raad, die den zelfbestuurder ter zijde staat, zal hiertoe zeer veel kunnen bijdragen [2]).

Zagen wij dus boven, dat de indirecte bestuursvorm vele voordeelen biedt boven den directen vorm, zoo komen wij thans vanzelf tot de vraag: aan welke voorwaarden dient een voormalig zelfbestuur te voldoen om weder voor herstel in aanmerking te komen?

Volgens Visman dient men het oog te slaan op voormalige zelfbesturende (contracts- of gouvernements-) landschappen, waar de herinnering aan dit zelfbestuur nog levendig is bij de bevolking en hare hoofden [3]).

Tevens dient men dan te beschikken over bestuurskrachtige en bestuurswaardige afstammelingen van voormalige regeerende geslachten.

De Indische Regeering meent als voorwaarden voor herstel van zelfbestuur te moeten stellen [4]):

„dat hergeving van een Zelfbestuursstatus aan een bepaald gebied winst beteekent voor land en volk, in dien zin,

[1]) Kleintjes, Herstel van inheemsche Rijken in Ned.-Indië, blz. 8. Vermelding verdient hierbij, dat de heer Soekawati, thans niet geheel gerust op den nieuwen bestuursvorm op Bali, in 1927 een krachtig pleidooi voor herstel van zelfbestuur op Bali hield (Hand. Volksraad 1927—1928, blz. 987).

[2]) Visman: Instelling van Gouvernementslandschappen, Kol Stud. 1929 II, blz. 133.

[3]) Ibidem, blz. 137.

[4]) Bijlagen Volksraad Zitting 1937—1938, Ond. 144, Stuk 6, blz. 1.

dat met vrucht kan worden aangesloten op bestaande oud-inheemsche organisatievormen en daarin wortelend hoofdengezag, waaraan de bevolking nog een levendige herinnering behouden heeft."

Bovendien acht de Regeering in bepaalde omstandigheden een dusdanig herstel van inheemsche bewindsvormen te prefereeren boven de invoering van Westersche-democratische instellingen. Ook met betrekking tot het bezuinigings- en saneeringsbeleid biedt, naar de ervaring heeft geleerd, de zelfbestuursstatus bijzondere voordeelen.

Is nu herstel van zelfbestuur mogelijk en wenschelijk in de voormalige gouvernementslandschappen der Tanah Boemboe en het landschap Pegatan en Koesan?

Wij zagen reeds, dat de gouvernementslandschappen der Tanah Boemboe in ons staatsrecht die rechtsfiguur vertegenwoordigden, die zich het meest eigende voor decentralisatie op hoofdengezag.

Een rechtsfiguur, waarvan de beteekenis eerst in het laatste decennium duidelijk op den voorgrond is getreden.

Visman merkte ten aanzien hiervan nog op [1]):

„Alvorens de toepassingsmogelijkheid van de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap meer concreet na te kunnen gaan, is het van belang om de staatkundige waarde van deze rechtsfiguur in algemeenen zin nader te onderzoeken door vergelijking met andere Staatkundige vormen waarover het Staatsrecht ons de beschikking geeft, in het bijzonder met de Staatkundige gemeenschappen op den voet van de decentralisatiewet en de bestuurshervormingswet.

Zoo'n vergelijking doet dadelijk zien, dat de belangrijkste voordeelen welke Staatkundige organisatie als gouvernementslandschap afwerpt boven organisatie op den voet van decentralisatie of bestuurshervormingswet, zijn gelegen in de *groote bevoegdheid welke geschonken kan worden aan gouvernementslandschappen*. Deze bevoegdheid kan zelfs zoo groot zijn dat zij het recht om eigen organisatie vast te stellen inhoudt, gelijk contractslandschappen dat recht uitoefenen

[1]) Visman: Instelling van Gouvernementslandschappen, Kol. Stud. 1929 II, blz. 132.

voor zoover de contracten of de Zelfbestuursregelen 1927 het niet beperken, hetgeen slechts schaars het geval is.

Voorts zijn even belangrijke voordeelen gelegen in de gelegenheid, voor zoover het niet raadzaam geoordeeld wordt om dat recht van eigen organisatie te schenken — hetgeen licht het geval zal zijn, want het is een zeer ver reikend recht —, *om dan de organisatie van het betrokken gouvernementslandschap geheel vrij, buiten alle beperkende bepalingen van de Indische Staatsregeling om, te regelen.*

Deze belangrijke voordeelen dankt de rechtsfiguur van het gouvernementslandschap aan de massale ontoepasselijkheid der algemeene verordeningen, welke artikel 21 (2) van de Indische Staatsregeling voor haar voorschrijft."

In het vorige hoofdstuk zagen wij reeds, dat de gouvernementshoofden der Tanah Boemboelandschappen zich na hun defungeeren elders vestigden, waardoor het contact tusschen deze voormalige hoofden en hunne nakomelingen eenerzijds en de bevolking dezer streken anderzijds geheel en al verloren is gegaan.

Men beschikt dus in deze streken niet meer over bestuurskrachtige en bestuurswaardige afstammelingen van de voormalige regeerende geslachten.

Een onafwijsbare voorwaarde voor herstel van deze rechtsfiguur der gouvernementslandschappen is dus verloren gegaan. Decentralisatie op hoofdengezag is hier niet meer mogelijk.

Tot herstel van deze zoo aanlokkelijke staatsrechtelijke figuur der gouvernementslandschappen zal in de Tanah Boemboe niet kunnen worden overgegaan.

De suggestie door den heer Moh. Noor gedaan om ook in dit gebied over te gaan tot herstel van zelfbestuur, omdat hier evenals in Bone, Goa en op Bali alle voorwaarden aanwezig zouden zijn voor wederinstelling van de oude bestuursvormen, mist daardoor alle waarde.

Het zou stellig niet meer stroken met de volksopvattingen om dezen streken hun status van gouvernementslandschap te hergeven.

Deze rechtsfiguur, hoe soepel ook, verliest toch allen inhoud en alle waarde bij gemis aan een hoofdengezag, hetwelk aanzien en gezag paart aan bestuurscapaciteiten.

Miskenning van den vroegeren rechtstoestand dezer gebieden bracht zooals reeds boven werd opgemerkt destructie van dit hoofdengezag, een verlies ten aanzien waarvan geen herstel meer mogelijk blijkt.

In het voormalig landschap Pegatan en Koesan staan de zaken evenwel geheel anders.

Men dient bij de beoordeeling van dit gebied niet uit het oog te verliezen, dat het indirect zijn inlijving te wijten had aan het brengen onder rechtstreeksch bestuur van de gouvernementslandschappen der Tanah Boemboe. Met andere woorden het niet onderkennen van deze gouvernementslandschappen op hun staatsrechtelijke mérites had mede tot gevolg de opheffing van het zelfbestuur in Pegatan en Koesan.

Men zou ons nu kunnen tegenwerpen: maar deze opheffing was toch het gevolg van de verklaring, afgelegd door den Vorst van Pegatan en Koesan op 20 April 1907, waarbij hij dit landschap overdroeg aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement. Ja, in directen zin wel.

Wanneer wij evenwel hierbij bedenken, dat in 1902 reeds in principe was besloten om dit landschap onder ons rechtstreeksch gezag te brengen, dan komt de verklaring van 1907 in een geheel ander licht te staan.

Wij zagen boven eveneens, dat in tegenstelling met de Tanah Boemboelandschappen in het voormalig landschap Pegatan en Koesan de nakomelingen van den laatst regeerenden Vorst Aroeng Abdurachim zich blijvend in Pegatan vestigden en onder de bevolking nog immer zeer veel gezag en aanzien genieten. Zij vormen daar een op zich zelf staande aristocratische groep, de zgn. „Andi-groep."

De meest belangrijke voorwaarde voor herstel van voormalig zelfbestuur: afstammelingen van het voormalig regeerend geslacht, waaraan de bevolking nog immer de herinnering bewaart en die ook als zoodanig door haar worden erkend en geëerbiedigd, is hier dus wel aanwezig.

Rest thans de vraag, of herstel van dit zelfbestuur in een zich aan de eischen des tijds aanpassenden vorm land en volk ten goede zal komen.

Deze vraag dient bevestigend te worden beantwoord.

Ook bij de verder voortschrijdende staatkundige ontwikkeling van deze gebieden staan ons slechts twee wegen open t.w. decentralisatie in raden of decentralisatie op volkshoofdengezag.

Het voormalig landschap Pegatan en Koesan met zijn politiek nog weinig ontwikkelde, homogene, Boegineesche bevolking — de Bandjar Timoer bevolking uit het Boven Koesansche kan daarmede op een lijn gesteld worden —, die een zeer sterk gevoel heeft voor standen, leent zich voor den eersten vorm van decentralisatie niet.

Den Boegineeschen adel dient men hier op een of andere wijze in te schakelen in het bestuursapparaat, omdat de eerbied, dien de Boeginees zijn adel toedraagt, dezen juist tot den begeerlijksten bondgenoot van het Europeesch bestuur maakt.

De door den heer Moh. Noor gedane suggestie bevat dus voor dit voormalig landschap allen grond van waarheid. Het voormalig zelfbestuur leeft hier nog steeds in de herinnering der bevolking, hier kan worden aangesloten bij oud-inheemsche organisatievormen. Hier kan de Westersch-georienteerde radendecentralisatie slechts schade, doch de decentralisatie op Volkshoofdengezag alleen baat brengen, omdat deze laatste vorm begrepen en daardoor gewaardeerd zal kunnen worden.

Mogen wij dit hoofdstuk beëindigen met een woord reeds door Moresco in 1908 gesproken in zijn voor het Indisch Genootschap gehouden rede[1]):

„Ligt het niet geheel in de lijn van deze politiek om zich voor de medewerking aan onze bestuurstaak in de eerste plaats te wenden tot de Inlandsche vorstengeslachten, door geschiedenis en overlevering daartoe bestemd en door hun zedelijk gezag uitermate geschikt."

[1]) Onze politiek ten aanzien van de Inlandsche zelfbesturen, Indisch Genootschap 1908, blz. 209.

HOOFDSTUK VI.

Slotbeschouwingen.

Behalve de gouvernementslandschappen der Tanah Boemboe en het landschap Pegatan en Koesan werden in de eerste decennia der twintigste eeuw in de Residentie der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo nog bij het rechtstreeks bestuurd gebied ingelijfd: het gebied der onderafdeeling Boven-Mahakam (Ind. St. 1908 : 225), het landschap Pasir (Ind. St. 1908 : 268) en het Telakeigebied (Ind. St. 1914 : 75).

Alhoewel de behandeling van deze voormalige zelfbestuursgebieden buiten ons bestek valt, willen wij nochtans volledigheidshalve hieraan enkele regels wijden.

Het gebied der onderafdeeling Boven-Mahakam maakte deel uit van het Landschap Koetei en werd bij suppletoire overeenkomst van 3 Januari 1908[1]) met Sultan Mohamed Alimoedin van Koetei aan het Gouvernement afgestaan en onder het rechtstreeks bestuurd gebied gebracht.

Het landschap Pasir behoorde vroeger eveneens tot de onderhoorigheden van het Bandjarmasinsche Rijk en werd als zoodanig in het begin der vorige eeuw tegelijk met Pegatan en de Tanah Boemboe in vollen eigendom en souvereiniteit aan het Gouvernement afgestaan.

Bij contract van 25 October 1844 werd Sultan Adam evenwel als wettig vorst van Pasir erkend en werd het landschap aan hem en zijn wettige nakomelingen als erfelijk leen afgestaan.

Het laatst vigeerend contract met het zelfbestuur Pasir dateert van 18 April 1903[2]) — een contract op den voet van het model-contract van 1875 werd in 1889[3]) gesloten —,

[1]) Bijlagen hand. St.-G. Zitting 1908—1909, 311, No. 42.
[2]) „ „ „ „ „ 1903—1904, 201, No. 33.
[3]) „ „ „ „ „ 1890—1891, 112, No. 18.

waarna bij verklaring van 28 Juli 1906 het landschap door Sultan Chalil Oedin aan het Gouvernement werd overgedragen.

Ook ten aanzien van dit voormalig landschap wordt — voorzoover ons bekend — herstel van zelfbestuur overwogen.

Bij verklaring van 11 October 1912[1]) werd door den Regent van Koetei, Pangeran Mangkoe Negoro, het Telakeigebied, grenzende aan het Pasirsche en deel uitmakende van het landschap Koetei afgestaan en onder ons rechtstreeksch bestuur gebracht.

Zoo zien wij dus, dat deze vroegere onderhoorigheden van het Bandjarmasinsche Rijk langs Borneo's Zuid-Oostkust na hun afstand aan het Gouvernement een zeer verscheiden beeld van staatkundige ontwikkeling te zien geven; deels bestaan zij nog als zelfbesturende landschappen (Koetei, Boeloengan, Sambalioeng en Goenoeng Taboer), deels zijn zij ingelijfd bij het rechtstreeks bestuurd gebied, hetzij als zelfbesturende rijkjes (Pegatan, Koesan en Pasir,) hetzij als gouvernementslandschappen (Tanah Boemboe).

Wij zagen ook, dat die inlijving soms een direct gevolg was van de miskenning van bruikbare staatsrechtelijke vormen (Tanah Boemboe), soms ook indirect daarin haar oorzaak vond (Pegatan en Koesan).

Het criterium, aangenomen door Van Asbeck[2]):

„Wij hebben het landschap gevonden, wij mogen zijn bestaan niet aantasten. Doen wij dat toch (Riouw 1911), dan moeten we ons kunnen beroepen op trouwbreuk of op zulke klemmende redenen, als de rechtvaardiging van een revolutie behoeft."

zou eerst veel later algemeene erkenning vinden.

Inlijving vond dan ook tot voor enkele decennia meermalen op zeer lichtvaardige gronden plaats; moge deze wetenschap er toe leiden de inlijvingsgeschiedenis van meerdere voormalige zelfbesturen in nadere beschouwing te nemen, omdat de motieven, die bij de inlijving van een bepaald zelfbestuur

[1]) Bijlagen hand. St.-G. Zitting 1913—1914, 345, No. 22.
[2]) Van Asbeck, blz. 56.

een rol speelden, — het spreekt wel haast vanzelf — mede van groote beteekenis zijn bij de beoordeeling van het eventueel herstel van dat zelfbestuur.

Moge deze studie, die zich slechts ten doel stelde een bijdrage te leveren tot het verkrijgen van een beter inzicht in de vroegere staatkundige verhoudingen binnen een gedeelte van dit zoo uitgestrekte gebied in Zuid-Oost Borneo, ook op de hier gerezen vraag betreffende herstel van zelfbestuur eenig nader licht geworpen hebben.

BIJLAGEN

I.

CONTRACT

MET DEN VORST VAN BATTOE LITJIN (BORNEO).
29 JUNIJ 1825.

IN NAAM.

Van het Hooge Gouvernement van Nederlandsch-Indië, beloofd G. MÜLLER Inspecteur en zaakgelastigde van het Gouvernement voor de binnenlanden van Borneo, aan het volk van Battoe Litjin, de bescherming van het Nederlandsch Gouvernement, welke bescherming het volk van Battoe Litjin ingeroepen heeft. En zal van heeden af aan het Land en volk van Battoe Litjin onder de bescherming van het Nederlandsche Gouvernement gesteld zijn.

1.

Antin Geroh, zal geduurende zijne levenstijd den tijtel van vorst van Battoe Litjin voeren, en het gebruik dezer landen hebben.

2.

Als het Nederlandsche Gouvernement, het noodig oordeeld een Etablissement of foorten aanteleggen zoo zullen onmiddelijk onder de beheering van het Nederlandsche Gouvernement staan:

1. De Regtspleeging.
2. De in en uitgaande regten.
3. De pachten en verpachtingen.
4. Het koppengeld der chinezen.
5. Het regt Diamant goud of andere mijnen aanteleggen, en te doen bewerken.

3.

Door den bij artikel twee vermelden afstand zal de vorst van Battoe Litjin van het Ned. Gouvernement eene schaadevergoeding ontvangen van Driehonderd vijftig Ropijen, in het jaar of wel anders de halfte der Inkomsten.

4.

Zout van Java en Madura aangebragd, is vrij van tollen. Zout van Elders, zal betaalen vijftig Ropijen ingaande regten de koyang. Elk ingezeeten zal de vrijheid hebben zout te mogen verkoopen.

5.

In den bovenlanden zullen geene tollen geheven worden. De handel naar den binnen of boven landen zal aan elken ingezeeten vrij staan.

6.

Zilvergeld op Java gangbaar, zal ook te Battoe Litjin gangbaar zijn.

7.

Overloopers, zullen wederzijds, op de eerste aanvraag uitgewisseld worden.

8.

De vorst van Battoe Litjin zal met geene andere mogendheid een verband aangaan of onderhandelen.

9.

Zeepassen voor Prauwen welke naar verre afgelegen plaatsen vertrekken, zullen van den vorst van Pagatan voorloopig, en tot verders moeten gevraagd worden.

10.

Hetgeen hier provisionel is toegestaan, zal aan de Goedkeuring van Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal over Nederlandsch Indië onderworpen zijn.

Opgemaakt te Battoe Litjin den 29 Junij 1825.

Geteekend in mijne presentie:
De Inspecteur en zaakgelastigde
van het Gouvernement,
(w.g.) G. MÜLLER.
Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(get.) NEDERBURG.

Handteekening van den
Vorst en Sabantoor van
Battoe Litjin.

II.

VERBOND tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en Arong Palewan Abdul Rachim Bin Hassan bij Besluit van het Gouvernement d.d. 19 Junij 1838 No. 8 benoemd tot vorst of Radja van *Pegatan*, aangegaan en onder nadere goedkeuring gesloten door Adrianus Marius Elaartst Ondaatje Resident van de *Zuid* en *Oostkust* van *Borneo*, tot het aangaan van dit verbond gemagtigd bij Besluit van het Gouvernement d.d. 3 November 1841 No. 10 ten eenre en

Arong Palewan Abdul Rachim Bin Hassan voornomed, zoo voor zich als voor zijne opvolgers ten andere zijde.

Art. 1.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement staat in erfleen af aan den Radja Arong Palewan Abdul Rachim Bin Hassan de landen van *Pagatan* zooals dezelve hieronder nader beschreven zullen worden.

Art. 2.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement erkend den wettigen zoon van Arong Palewan Abdul Rachim Bin Hassan genaamd Daing Makarauw als zijnen opvolger en zal het leen bij het overlijden van genoemden Radja op hem Daing Makarauw overgaan als hij meerderjarig zal zijn, zullende anders het rijkje tot zoo lang door voogden geregeerd worden.

Art. 3.

De grenzen der landen van *Pagatan* worden bepaald als volgt.

De Negorij *Pagatan* aan zeestrand ten westen tot het einde van *Kandangauer* vervolgens van zeestrand ten oosten tot de Soengie of het riviertje *Sekoemban* en de rivier van *Pagatan* opwaarts tot het riviertje of Soengie *Sareng*.

Art. 4.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement behoudt aan zich het regt om over de Diamant gronden te *Pagatan* nader zoodanig te beschikken als door het zelve zal worden noodig geoordeeld.

Art. 5.

De Radja van *Pagatan* zal vooreerst 's jaarlijks eene schatting van *f* 500 *vijfhonderd guldens* kopergeld aan het Nederlandsch Gouvernement opbrengen, zullende die schatting bij eene vermeerdering der inkomsten van de Pagatansche landen verhoogd kunnen worden.

Art. 6.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement laat het aan den Radja van *Pagatan* over, om ten aanzien der grooten en mindere hoofden van *Pagatan* zoodanig te handelen als hij in billijkheid zal vermeenen te behooren, alleenlijk zal hij, indien hij er een rijksbestierder mogt willen benoemen, daartoe eerst de toestemming van het Gouvernement moeten verzoeken.

Art. 7.

De Radja van *Pagatan* belooft de koepok inenting te *Pagatan* te zullen invoeren kunnende echter niemand tot het ondergaan dezer kunstbewerking gedwongen worden.

Art. 8.

De Radja van *Pagatan* zal geene brieven noch zendelingen van vreemde vorsten of mogendheden buiten 's lands mogen ontvangen, noch aan dezelve te zenden zonder daarvan vooraf kennis te hebben gegeven aan den resident ter *Zuid-* en *Oostkust* van *Borneo*.

Art. 9.

Alle onderdanen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement zullen vrij en ongehinderd in de landen van *Pagatan* mogen reizen, handeldrijven en zich met er woon nederzetten, mits van behoorlijke passen voorzien zijnde.

Art. 10.

De Radja van *Pagatan* verbindt zich om met alle de onder zijn bereik staande middelen, de zeeroof te weeren, en aan de zeeroovers geene hulp noch schuilplaats in zijn landen te zullen verleenen.

Art. 11.

De Radja van *Pagatan* belooft bij dezen bescherming aan alle handelaren en verbindt zich om allen alleenhandel ten sterkste te zullen tegen gaan, zullende een ieder deszelfs Producten en waren na welgevallen kunnen verruilen en verkoopen zonder gehouden te zullen zijn die bij uitsluiting aan hem te moeten verkoopen. Het zal hem echter vrijstaan op de af-, in- en uitgevoerd wordende goederen en producten billijke tollen te heffen waarin hij echter nimmer 's Gouvernements bepalingen zal mogen overtreden, waarvan hem behoorlijke opening zal worden gedaan.

Art. 12.

De Radja van *Pagatan* zal onder de opgezetenen zijner landen het

regt uitoefenen naar volgens de aldaar bestaande wetten en gebruiken, doch verbindt zich om alle verminkende straffen af te schaffen.

Art. 13.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement behoudt zich voor om wanneer het zulks zal verkiezen of noodig oordeelen om te *Pagatan* een Europeesche ambtenaar en troepen te plaatsen verbindende de Radja van *Pagatan* zich, indien zulks mogt gebeuren om alle hulp en bijstand aan dien ambtenaar te verleenen en verder daar de zaken met denzelven te regelen.

Art. 14.

De brieven van het Nederlandsch Indisch Gouvernement zullen door de Radja van *Pagatan* met de gebruikelijke eerbewijzen ontvangen worden even als zulks te *Batavia* bij den ontvangst van brieven van Inlandsche vorsten gebruikelijk is.

Aldus gedaan en gesloten in het Residentiehuis te *Banjermassing* op den 22 Maart 1842 zijnde de Negende dag van de maand Zapar van het Mahomedaansche jaar 1258 in het bijwezen van Daing Fembora en Oewa Fakok oudsten van *Pagatan* zijnde voorts hiervan gemaakt drie eensluidende afschriften om te dienen waar zulks behoort.

Zullende dit contract eerst in ratificatie van het Nederlandsch Indisch Gouvernement effect sorteren.

(w.g.) A. M. E. Ondaatje.

Lager stonden de handteekeningen van den Radja van Pagatan, Daing Fambera en Oewa Fakok.

Voor eensluidend afschrift,
De Algemeene Secretaris,
(w.g.) C. Visscher.

Voor kopij conform:
De fungd. Secretaris Generaal bij het
Departement van Koloniën,
(get.) Cornets de Groot.

Nadere artikelen van overeenkomst te voegen bij het reeds gesloten contract van het Nederlandsch Indisch Gouvernement met den vorst van *Pagattan*, Arong Paleman Abdoel Rachim bin Hassan aangegaan en overeengekomen tusschen den commissaris Inspecteur van *Borneo* en *Linga* Arnoldus Laurens Weddik en den vorst bovengenoemd.

Art. 1.

De vorst van *Pagattan*, Arong Paleman Abdoel Rachim bin Hassan neemt aan en belooft zoo voor hem als voor zijne opvolgers om binnen den geheelen omvang van zijne landen nu of te nimmer toe te staan dat zich daarbinnen Europeanen vestigen geene Nederlanders zijnde dan met speciaal verlof van den Resident ter zuid- en oostkust van *Borneo* zullende bij pogingen tot vestiging daarvan onmiddellijk moeten kennis gegeven worden aan den Resident voornoemd.

Handelaars zullen behandeld worden overeenkomstig artikelen 9 en 11 van het bereids aangegaan kontract.

Art. 2.

Voorts wordt bepaald dat het rijk van Pagattan de Nederlandsche vlag zal voeren met en benevens die welke aldaar vroeger gebruikelijk was zijnde rood met een geelen rand en welke almede kan worden geheschen.

Aldus gedaan en overeengekomen op heden den Elfden September 1800 vier en veertig in de negorij *Pagattan* in de woning van den Radja voornoemd.

(get.) A. L. Weddik.
Kommissaris Inspecteur.

De bovenstaande nadere artikelen van overeenkomst zijn bekrachtigd op den 12e Januarij des jaars 1845.

De vice-President van den Raad,
wden Gouverneur Generaal van Ned. Indië,
(get.) J. C. Reijnst.

Ter ordonnantie van denzelven
De Algemeen Secretaris,
(get.) C. Visscher

Voor eensluidend afschrift,
De Algemeene Secretaris,
(get.) C. Visscher.

Voor Kopij conform,
De fungd Secretaris Generaal bij het
Departement van Koloniën,
(get.) Cornet de Groot.

III.

AFSCHRIFT.

Kontrakt voor en van wege het Nederlandsch Indisch Gouvernement ingevolge magtiging verleend bij besluit van 2 Augustus 1861 No. 8 gesloten door GUSTAVE MARIE VERSPIJCK, Ridder der Militaire Willemsorde 3e klasse, Majoor der Infanterie Resident der *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo* met AROENG ABDUL KARIM, leenvorst van *Pegattan Koessan*.

Art. 1.

De Radja van *Pegattan Koessan* en zijne rijksgrooten verklaren voor zich en hunne opvolgers:

dat het rijk van *Pegattan Koessan* een gedeelte uitmaakt van *Nederlandsch Indië* en gevolgelijk staat onder de opperheerschappij van Nederland.

Dat hij Radja dat rijk alleen bezit in leen, en zich steeds als een getrouw leenman eerbiedig en gehoorzaam zal gedragen jegens het Gouvernement van *Nederlandsch Indië*.

Art. 2.

Het gebied van het rijk van *Pegattan Koessan* wordt verstaan te zijn te zamengesteld uit de landen en eilanden, voorkomende op de aan dit Kontract gehechte beschrijving.

Art. 3.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich tot het voortdurend onderhouden van vrede en vriendschap met het Nederlandsch Indisch Gouvernement, te zijn de vijanden van de vijanden van Nederland en de vrienden van de vrienden van Nederland, mitsgaders om op aanzoek van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, de hulp te verleenen welke in hun vermogen is met menschen, wapenen en vaartuigen tegen de vijanden van *Nederland* en aan de vrienden van *Nederland*.

Art. 4.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement is bevoegd om binnen het rijk van *Pegattan Koessan* ambtenaren te vestigen en etablissementen op te rigten behoudens schadeloosstelling in billijkheid en in overleg met den Radja te bepalen voor de inbezitname van den daartoe benoodigden grond en de derving van inkomsten, die voor den Radja dan wel een of meerder zijner rijks- dan wel andere grooten, daaruit mogt voortvloeijen.

Art. 5.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich, om naar vermogen mede te werken tot de daarstelling ten koste van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, van alle versterkingen, gebouwen en magazijnen, welke het Nederlandsch Indisch Gouvernement later noodig achten mogt binnen het rijk van *Pegattan Koessan* op te rigten, tot welk einde zij zich mede verbinden het benoodigde terrein beschikbaar te stellen.

Evenzoo verbinden de Radja en zijne rijksgrooten zich, om, wanneer zij daartoe worden aangezocht mede te werken tot den bouw van vaartuigen ten koste van het Gouvernement.

Art. 6.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich geene vijandelijkheden tegen vreemde vorsten te plegen en geene uitrustingen tot vijandelijkheden te maken, zonder de toestemming van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, noch versterkingen op te werpen zonder de voorkennis van dat Gouvernement, mitsgaders om hunne, met de voorkennis van het Gouvernement opgerigte versterkingen, op eerste aanzegging te slechten.

Art. 7.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich het rijk nimmer aan eenige andere natie als de Nederlanders te zullen overgeven en even zoo om met geene andere natie verbonden aan te gaan zonder toestemming van het Nederlandsch Indisch gouvernement.

Art. 8.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich om geene brieven, geschenken, zendelingen of gezanten te bestemmen naar de gezaghebbenden van eenige andere natie als de Nederlanders, en even zoo om geene brieven of geschenken aan te nemen noch zendelingen of gezanten te ontvangen van zoodanige gezaghebbenden zonder voorkennis en toestemming van het Gouvernement van Nederlandsch Indië.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich tevens niet te gedoogen, dat die bestemming, aanneming of ontvangst van brieven, geschenken, zendelingen of gezanten door of namens hunne kinderen of aanverwanten plaats vinde.

Art. 9.

Daarentegen verbindt zich het Nederlandsch Indisch Gouvernement om het rijk van *Pegattan Koessan* onder deszelfs bescherming te houden en verklaart, zoolang de Radja en zijne Rijksgrooten voldoen aan de

verpligtingen uit het tegenwoordig kontract voortvloeijende hem Radja in het bezit van gemeld rijk te zullen laten, hem en zijne wettige opvolgers in hunne regten te zullen handhaven en den voorspoed van het rijk, naar tijdsomstandigheden, zooveel mogelijk te bevorderen.

Art. 10.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich het welzijn des volks te bevorderen, met regtvaardigheid te regeren, den landbouw, de nijverheid, de scheepvaart en den handel in het rijk te beschermen en te bevorderen en tot geene maatregelen te besluiten waardoor die kunnen belemmerd worden.

Art. 11.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich de bevoegdheid om onder den grond te graven en uit dat graven vruchten te trekken, niet te zullen afstaan aan personen niet behoorende tot hunne inheemsche onderdanen, dan na een voorafgaand overleg en in overeenstemming dienaangaande met den vertegenwoordiger van den Gouverneur Generaal te *Bandjermasin* opdat bedoelde ondernemingen van nijverheid in het meeste voordeel van den Radja en zijne rijksgrooten, zonder dat het Nederlandsch Indisch Gouvernement zich in dat voordeel eenig aandeel verstaat voor te behouden, doch tevens met terugzigt op de algemeene belangen van geheel *Nederlandsch Indië* zoo veel mogelijk geregeld worden naar het voorbeeld van het Koninklijk Besluit van 24 October 1850 No. 45 (Indisch Staatsblad 1851 No. 6) zooals zulks thans luidende is, dan wel nader door Z.M. den Koning der *Nederlanden* gewijzigd mogt worden; van het gebeuren waarvan alsdan telken reize door den resident *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo* aan den Radja zal worden mededeeling gedaan.

Eene maleische vertaling van genoemd besluit is aan deze overeenkomst gehecht.

Art. 12.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich geene gronden te verhuren aan personen niet behoorende tot hunne inheemsche onderdanen, dan met voorweten van het Nederlandsch Indisch Gouvernement opdat die huur, telkens, wanneer zulks het Gouvernement van *Nederlandsch Indië* mogt noodig voorkomen geregeld worde in overeenstemming met het Nederlandsch Indisch Gouvernement, zonder eenig voorbehoud van winst voor het Nederlandsch Indisch Gouvernement zelf, in het meeste belang van het rijk van *Pegattan Koessan*, maar zoo veel mogelijk, volgens de algemeene verordening, zoo als die is vast-

gesteld door Z.M. den Koning bij besluit van 3 Julij 1856 No. 93, of nader zal worden gewijzigd.

Van dusdanige wijziging wordt onverwijld kennis gegeven aan den Radja.

Van evengenoemd besluit van Z.M. den Koning zooals hetzelve beschreven staat in het Staatsblad van Nederlandsch Indië over 1856 No. 64 is eene maleische vertaling aan dit kontract gehecht.

Art. 13.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich bij deze den zeeroof te weren en te doen weren, geene schuilplaats te vergunnen aan personen die zij weten, of hun door den resident van de *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* worden bekend gesteld, als zich schuldig aan zeeroof te maken of ter zake daarvan en van het heulen met zeeroovers onder verdenking te liggen doch verbinden zich integendeel de Radja en zijne rijksgrooten, alle zoodanige personen waar zij zich bevinden te doen opvatten en aan den resident uit te leveren, dan wel, volgens de instellingen van het rijk te doen teregt staan.

Art. 14.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich in het rijk niet te dulden menschenroof en handel in menschen, zij verbinden zich te weren den in- en uitvoer van slaven.

Onder handel in menschen zal niet worden verstaan het koopen van slaven, met het doel, om die hunne vrijheid te schenken, en daardoor, volgens de godsdienst een God-gevallig werk te verrigten, — mits dat doel zijne uitvoering bekome.

Art. 15.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich om aan Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen of andere vreemdelingen van westerschen of oosterschen oorsprong niet te vergunnen zich te vestigen binnen de havens van het rijk zonder voorkennis of verkregen toestemming van het Nederlandsch Indisch Gouvernement.

Handelaars echter zullen in de havens van het rijk worden toegelaten en aldaar verblijf mogen houden zonder die voorkennis en toestemming zoo lang zij de orde en rust niet verstoren, zullende van hun gedurende meer dan drie maanden voortgezet verblijf in de havens kennis moeten worden gegeven aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement zal overigens ten allen tijde de bevoegdheid bezitten om ten aanzien der toelating en vestiging van Chinezen binnen het rijk van *Pegattan Koessan* zoodanige verordeningen uit te vaardigen als hetzelve, zoo in het belang van dat rijk als van geheel het gebied van Nederlandsch Indië, zal noodig achten.

Art. 16.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich aan allen die zich met verlof van den Gouverneur Generaal of van deszelfs vertegenwoordiger binnen het rijk met der woon nederzetten, te verleenen bescherming van personen en goederen.

Art. 17.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich in het rijk niet op te nemen personen die zich, zonder verlof uit de land- of zeemagt van *Nederland* of deszelfs bezittingen daar buiten, mogten verwijderd hebben, noch misdadigers of veroordeelden uit eenig gedeelte van Nederlandsch Indië ontvlugt.

Bij en ook zonder opvrage worden dusdanige personen aan het Gouvernement uitgeleverd.

Art. 18.

De Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen, de chinezen, de personen in dienst van den lande onverschillig van welken landaard die mogen zijn, gevestigd binnen het rijk van *Pegattan Koessan* en verder alle personen zonder onderscheid van herkomst gevestigd binnen de grenzen der etablissementen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement worden beschouwd als onderdanen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, staande onder het onmiddellijk gezag van den resident der Zuid en Oosterafdeeling van Borneo.

Art. 19.

Elk misdadiger wordt gestraft volgens de wetten van en op het land waar hij misdreven heeft, doch zij die zijn onderdanen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement worden te regt gesteld voor de regters door het Nederlandsch Indisch Gouvernement aangewezen dan wel later aan te wijzen, overeenkomstig de wetten voor die regters geldende; en tot dat einde aan den resident der *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* uitgeleverd.

Onderdanen van het rijk van *Pegattan Koessan* die te zamen met onderdanen van het Gouvernement van *Nederlandsch Indië* misdrijven, worden te zamen met die onderdanen, te regt gesteld voor de regters voor dezen door het Gouvernement aangewezen, dan wel later aan te wijzen.

Art. 20.

Martelende of verminkende straffen worden door het Nederlandsch Indisch Gouvernement afgeschaft en zullen door den Radja en zijne rijksgrooten worden vervangen door andere meer menschelijke straffen.

Aan de onderdanen van den Radja mag geen doodstraf, noch eene veroordeeling tot bannissement voltrokken worden als nadat de schuldige, met inachtneming der gebruikelijke en volgens de landsinstellingen wettige regtspleging tot dezelve veroordeeld zij, en van het vonnis en de tot hetzelve betrekking hebbende stukken van onderzoek aan den resident der *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* inzage gegeven zal zijn en deze daaromtrent zijn gevoelen zal hebben doen kennen.

Art. 21.

Onderdanen van den Radja, waar dezelve ook gezeten zijn behoudens de gevallen bedoeld bij art. 24 zich schuldig makende jegens het Nederlandsch Indisch Gouvernement, staan te regt voor eenen raad door den resident der *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* te zamen met den Radja op de hoofdplaats *Bandjermasin* bij een te roepen.

De raad is te zamen gesteld uit acht onpartijdige, kundige en voorname personen van welke vier, waaronder de voorzitter, door den resident en vier door den Radja worden gekozen.

Niettemin blijft het aan den resident der *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* onverlet de zaak ter afdoening te verwijzen naar den Radja, die daarin alsdan zonder verwijl en met regtvaardigheid zal doen beslissen.

Art. 22.

Alle zaken van handel en nijverheid, waarin betrokken zijn onderdanen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, zullen bij aldien die aanleiding tot geschil met een der landzaten, onderdanen van het rijk van *Pegattan Koessan*, geven, staan ter kennisname van den regter, voor twistgedingen tusschen Europeanen onderling te *Bandjermasin* aangewezen, en verbinden zich de Radja en zijne rijksgrooten de vonnissen door den regter ten laste van hunne onderdanen gewezen binnen hunne jurisdictie een volledig effect te doen genieten.

Art. 23.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich aan alle schepen en vaartuigen, welke op de kusten van *Pegattan Koessan* in nood mogten vervallen, te verleenen bijstand, schipbreukelingen te verzorgen en zich geene van hunne goederen toe te eigenen, noch te gedoogen dat hunne ondergeschikten zich die toeëigenen.

Zij verbinden zich, schepen of vaartuigen of goederen welke binnen het rijk mogten komen te stranden, aandrijven, dan wel opgevischt te worden, aan de regthebbenden op dezelve over te laten en bij aldien die regthebbenden onbekend zijn, te bergen, een en ander tegen genot van zoodanig loon, als voor ieder geval in het bijzonder zal worden bepaald,

op den voet der wetten en bepalingen op het stuk der strand en zeevonders in Nederlandsch Indië viguerende.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich al verder op gestrande of aangedreven schepen, vaartuigen of goederen zoomede op het opvisschen en bergen derzelve geene andere regten, dan die van hulp en bergloon te zullen doen gelden en bij het voorkomen van ieder zoodanig geval, de zaak onverwijld te brengen ter kennisse van den resident of zijnen ter naast bij gelegene plaats gevestigden vertegenwoordiger die haar alsdan in overleg met den Radja of diens vertegenwoordiger, geheel in den geest der wetten en bepalingen evenbedoeld verder behandeld en afdoet.

Art. 24.

Alle overtredingen en misdrijven binnen het rijk van *Pegattan Koessan* begaan ter zake van de aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement afgestane revenuen, zullen zonder onderscheid van den landaard der betrokkene personen, staan ter kennisname en beregting van de Nederlandsch Indische regters en de beambten van het Nederlandsch Indisch Gouvernement tot de opsporing van die overtredingen en misdrijven, ten volle bevoegd zijn.

De Radja en zijne rijksgrooten zullen die beambten daarin zoo veel mogelijk ondersteunen en wijders van hunne zijde alles aanwenden wat tot gezegde opsporing dienstbaar kan zijn.

Alle wetten en bepalingen hoegenaamd, in zaken betreffende de regten, belastingen, pachten en generalijk alle inkomsten van het Nederlandsch Indisch Gouvernement en door dat Gouvernement uitgevaardigd, zullen van verbindende kracht zijn, voor de ingezetenen zonder onderscheid van die deelen van het rijk waar dezelve (regten, belastingen, pachten enz.) aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement zijn afgestaan.

Art. 25.

De wettige munt van het Nederlandsch Indisch Gouvernement is ook in het rijk van *Pegattan Koessan* gangbaar tegen den koers door dat Gouvernement bepaald.

Art. 26.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich, om de volgens de lands-instellingen wettig bestaande belastingen waarvan het genot aan hun is overgelaten, hetzij die in geld, hetzij in voortbrengselen, hetzij in arbeid worden geheven en voldaan niet te verhoogen of te bezwaren, noch ook nieuwe belastingen in te voeren, zonder de toestemming van den Gouverneur Generaal.

Eene opgave van dusdanige wettig bestaande en werkende belastingen wordt bij dit kontract gevoegd, om bij mogelijk geschil, te worden geraadpleegd.

De Radja en zijne rijksgrooten dragen zorg, dat met nauwgezetheid gewaakt wordt tegen bovenmatige of onwettige heffingen.

Art. 27.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement zal ten allen tijde de bevoegdheid hebben om in de bosschen van het rijk van *Pegattan Koessan* zoo veel mast-, timmer- en brandhout te laten kappen dan wel te koopen en uit te voeren als hetzelve zal noodig achtten zonder dat te dien aanzien onder welke benaming ook eenige opbrengst of betaling vermag te worden gevorderd.

Geene aankappingen zullen evenwel gevolg nemen dan na een vooraf-gegaan overleg ter zake met den Radja.

Art. 28.

Handelaren en vaartuigen van het rijk van *Pegattan Koessan*, zullen in den handel op *Java* en op alle andere landen onder het bestuur van het Nederlandsch Indisch Gouvernement al de regten genieten, die aan onderdanen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement zijn toegekend mits voorzien zijnde van eenen zeebrief van den Radja en een jaarpas bovendien, die evenwel niet zullen worden verleend dan in overeenstemming met den resident, te blijken door diens mede onderteekening van gezegde stukken.

De vorm zoo van de zeebrieven als de jaarpassen zal den Radja door het Nederlandsch Indisch Gouvernement worden voorgeschreven.

Art. 29.

Wanneer de waardigheid van Radja van het rijk van *Pegattan Koessan* door overlijden dan wel anderzints onvervuld mogt geraken treedt de als troonsopvolger (Pangeran Mangkoe) aangewezen prins in die waardigheid op, na alvorens in geschrifte te hebben afgelegd den eed van trouw aan Z.M. den Koning der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal als Z.M. vertegenwoordiger in Nederlandsch Indië en van stipte naleving van dit kontract.

De Radja en zijne rijksgrooten verbinden zich, om met eerbiediging der Landsinstellingen, zoodra mogelijk in overleg met den resident der *Zuid en Oosterafdeeling van Borneo* den prins aan te wijzen dien zij tot troonsopvolger wenschen bestemd te zien en zulks te herhalen telkens wanneer, om welke reden ook geen troonsopvolger meer aanwezig mogt zijn.

Deze aanwijzing wordt onderworpen aan de goedkeuring en bekrachtiging van het Gouvernement van Nederlandsch Indië.

Bij gemis van eenstemmigheid tusschen den Radja en zijne rijksgrooten en den resident, nopens de keuze van den tot troonsopvolger te verheffen prins, wordt daaromtrent bij een met redenen omkleed berigt, ingeroepen de beslissing van den Gouverneur Generaal aan welke de Radja en zijne rijksgrooten zich verbinden, zich onvoorwaardelijk te onderwerpen.

Art. 30.

Bij aldien de aangewezen troonsopvolger gedurende zijne minderjarigheid den troon moet beklimmen, wordt tot aan diens door den Gouverneur Generaal van *Nederlandsch Indië* te bepalen meerderjarigheid, het vorstelijk gezag uitgeoefend door een regentschap van eenen prins, dan wel, van twee prinsen van het vorstelijk stamhuis daartoe door den Gouverneur Generaal gekozen, en bij daarvan uit te reiken acte in die waardigheid bevestigd.

Art. 31.

Elke uitroeping, voorstelling aan het volk, of bevestiging van den tot Radja verkozen prins is nietig, wanneer die niet geschiedt tengevolge van de ontvangst van de door den Gouverneur Generaal uitgereikte acte van erkenning en bevestiging van de op hem gevallen keus.

Art. 32.

De Radja en zijne rijksgrooten zullen den resident der *Zuid en Ooster-afdeeling van Borneo* eerbiedigen als den gevolmagtigde van het Nederlandsch Indisch Gouvernement en mitsdien alleen met hem alle zaken behandelen, die de wederzijdsche belangen betreffen, ook zullen zij alleen met zijn medeweten aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement brieven zenden en geene gezantschappen aan hetzelve zenden, dan in overleg met hem.

Art. 33.

Het Nederlandsch Indisch Gouvernement verbindt zich, om, zoolang de Radja en zijne rijksgrooten dit kontract getrouwelijk nakomen zich niet in te laten met het inwendig bestuur van het rijk, hetwelk integendeel op den voet van dit Kontract aan den Radja wordt overgelaten.

Art. 34.

Dit kontract vangt aan te werken, nadat op hetzelve verkregen is de goedkeuring van den Gouverneur Generaal van *Nederlandsch Indië*.

Hetzelve treedt in de plaats van het op 22 Maart 1842 of 9 Safar 1258 tot stand gekomen tractaat tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en de Radja van *Pegattan oroeng* PALEWAN ABDU RACHIM BIN HASSAN.

Art. 35.

Omtrent punten bij dit kontract niet voorzien en die nader blijken mogten regeling te behoeven wordt voorts overeengekomen, dat partijen zich deswege in der minne zullen verstaan.

Aldus gedaan en overeengekomen te *Bandjermasin* in het residentiekantoor heden den 22 November 1861, zijnde den 19 der maand djoewadil awal des jaars 1278 van de Mohamedaansche rekening, zijnde van deze overeenkomst opgemaakt en door partijen met hunne handteekeningen en zegels bekrachtigd, drie eensluidende expeditien, om te dienen waar zulks gevorderd mogt worden.

(w.g.) VERSPIJCK.

Dit zijn de handteekeningen van:

DAING	MAREPE
BANDAR	PEGATTAN
POEWA	ADO PEGATTAN

Dit kontract is goedgekeurd en bekrachtigd op den zevenden Augustus des jaars een duizend acht honderd twee en zestig.

De Gouverneur Generaal van
Nederlandsch Indië,
(w.g.) L. A. I. W. SLOET

Ter ordonnantie van denzelven
De 1e Gouvernements Secretaris,
(w.g.) WATTENDORFF.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(w.g.) VAN DEINSE.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(w.g.) BOOL.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris Generaal bij het
Ministerie van Koloniën,
(get.) Onleesbaar.

AFSCHRIFT.

Opgave der bestaande belastingen in het rijk van *Pegattan* en *Koessan*.

PEGATTAN.

1. Uitgaande regten.

Witte vogelnestjes per kattie	*f*	2,—
Zwarte „ „ picol	„	10,—
Rotting per 100 bos	„	2,50
Harst per picol	„	0,25
Was „ „	„	5,—

2. Belasting op de diamantmijnen:
Alle diamanten boven drie karat worden aan den Aroeng geleverd, tegen *f* 20,— per karat (*a*).

3. Dzakat 1/10 van alle padie voor die huisgezinnen, welke meer dan 600 gantangs (cc 40 picols rijst) inoogsten.

(*a*) Deze belasting is gewijzigd na het afstaan van het landschap *Koessan* aan den Aroeng van *Pegattan* (Gouvernementsbesluit, dd. 2 Augustus 1861 No. 8).

KOESSAN.

1. Uitgaande regten.
Dezelfde als te *Pegattan*.

2. Belasting op de diamantmijnen:
Hoofdgeld à *f* 1,— per maand op de gravers en het monopolie op de steenen boven de drie karat tegen *f* 20,— per karat.
en verder het monopolie op alle diamanten door de bergbewoners gegeven tegen eene halve gulden per rijst korrel zwaarte of 1/16 karat.

N.B. Deze belasting is eenigszins gewijzigd na het afstaan van dit landschap aan den Aroeng van *Pegattan*.

3. De handel in stofgoud is monopolie van den vorst.

4. Dzakat.
Dezelfde als die te *Pegattan*.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(get.) BOOL.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal bij het
Ministerie van Koloniën,
(get.) Onleesbaar.

VERKLARING.

De ondergeteekende EVERARD CHRISTIAAN FREDERIK HAPPÉ, ridder der militaire Willemsorde 3e klasse en van den Nederlandschen Leeuw, Kolonel der infanterie, Resident der *Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo*, ten deze handelende voor en van wege het Gouvernement van Nederlandsch Indië

en

AROENG ABDÚL KARIM leenvorst van *Pegattan* en *Koessan*, verklaren bij deze te zijn overeengekomen dat de artikelen 20, 21 en 22 van het op den 22 November 1861 tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en den tweeden ondergeteekende:

a. dat aan art. 20 worde toegevoegd de volgende bepaling:

Wanneer de Resident der *Zuid en Ooster afdeeling van Borneo* bedenking heeft tegen de voltrekking der doodstraf, en op grond daarvan niet terstond van hare toepassing wordt afgezien, wordt de beslissing van den Gouverneur Generaal ingeroepen.

De Gouverneur Generaal bepaalt de plaats, waar een veroordeelde de hem opgelegde straf van verbanning behoort te ondergaan.

b. dat voor art. 21 wordt gelezen als volgt:

Onderdanen van den Radja, welke zich schuldig maken aan misdrijven jegens het Nederlandsch Indisch Gouvernement, zijne ambtenaren of militairen of jegens andere onderdanen van hetzelve, of wel jegens eigendommen van het Gouvernement of van de bovenbedoelde personen staan te regt voor den Nederlandsch-Indischen regter, de beambten van het Nederlandsch Indisch Gouvernement zijn tot de nasporing dier misdrijven ten volle bevoegd.

c. dat in art. 22 de woorden:

staan ter kennisname van den regter, voor twistgedingen tusschen Europeanen onderling te *Bandjermasin* aangewezen worden veranderd in: Staan ter kennisname van den Nederlandsch Indischen regter.

Aldus gedaan en overeengekomen te *Bandjermasin* op den 30 September 1863, zijnde den 16 der maand Rabioel achir des jaars 1280 van de Mahomedaansche tijdrekening, zijnde van deze verklaring opgemaakt in door partijen met hunne handteekeningen en zegels bekrachtigd drie eensluidende expeditien om te dienen waar zulks gevorderd mogt worden.

(w.g.) HAPPÉ.

Deze suppletoire overeenkomst is goedgekeurd en bekrachtigd op heden den zevenden Oktober des jaars achttien honderd negen en zestig.

De Gouverneur Generaal van
Nederlandsch Indië,
(w.g.) P. MYER.

Ter ordonnantie van den
Gouverneur Generaal,
De Algemeene Secretaris,
(w.g.) VAN HARENCARSPEL.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris,
(w.g.) BOOL.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal bij het
Departement van Koloniën,
(get.) Onleesbaar.

IV.

OVEREENKOMSTEN *met inlandsche vorsten in den Oost-Indischen Archipel.*

PEGATAN EN KOESAN.

AFSCHRIFT.

Contract, onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië namens het Gouvernement van Nederlandsch-Indië gesloten, tusschen GERRIT JAN GERSEN, resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo en de vorstin van Pegatan en Koesan, RATOE AROENG DAENG MAKAOE, benevens de rijksgrooten van genoemden staat.

Nademaal de vorst van Pegatan en Koesan, AROENG ABDOEL KARIM, zoomede de aangewezen troonsopvolger van dat Rijk, ABDOEL DJABAR, respectivelijk op den 10den Augustus 1871 en op den 5den April 1875 overleden zijn, en door de rijksgrooten voor de uitoefening der vorstelijke waardigheid eenparig is verkozen de RATOE AROENG DAENG MAKAOE, dochter van wijlen den voormaligen vorst van genoemd rijk, AROENG PALEWAN, en moeder van den overleden troonsopvolger, ABDOEL DJABAR voornoemd, welke vorstin, na op den 12den November des jaars een duizend acht honderd vijf en zeventig de voorgeschreven acte van verband te hebben verleden, op den 12den November des jaars een duizend acht honderd vijf en zeventig van regeringswege plegtig is erkend en bevestigd in hare waardigheid;

En aangezien het wenschelijk is voorgekomen deze gebeurtenis te benuttigen om de wederzijdsche regten en verpligtingen tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en het rijk van Pegatan en Koesan, meer dan zulks door de bestaande overeenkomsten geschiedt, in overeenstemming te brengen met de eischen van den tegenwoordigen tijd;

Zoo is op heden den dertienden November des jaars achttien honderd vijf en zeventig, onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië en uit naam van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, tusschen ons GERRIT JAN GERSEN, resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, en de vorstin van Pegatan en Koesan, RATOE AROENG DAENG MAKAOE, benevens de rijksgrooten van dien staat, overeengekomen, als volgt:

Artikel één.

Even als de vorige vorsten van Pegatan en Koesan verklaren ook de tegenwoordige vorstin van dien staat, RATOE AROENG DAENG MAKAOE, benevens de rijksgrooten, dat dit landschap behoort tot het grondgebied van Nederlandsch Indië, en dat zij mitsdien Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, als wettig Opperheer erkennen.

Zij beloven derhalve aan het Gouvernement van Nederlandsch Indië en aan Zijne Vertegenwoordigers trouw, gehoorzaamheid en onderwerping.

Artikel twee.

Het gebied van het rijk Pegatan en Koesan wordt verstaan te zijn zamengesteld uit de landen en eilanden, voorkomende op de aan dit contract gehechte beschrijving.

Artikel drie.

Het rijk Pegatan en Koesan wordt als een erfelijk leen afgestaan aan RATOE AROENG DAENG MAKAOE, dochter van wijlen den voormaligen vorst van dat rijk, AROENG PALEWAN, en moeder van den overleden troonsopvolger ABDOEL DJABAR, onder deze uitdrukkelijke voorwaarden, dat zij noch hare rijksgrooten het rijk ooit aan eenige andere natie dan de Nederlandsche zullen overgeven, noch met eenige andere mogendheid, hetzij Oostersche of Westersche, noch met eenigen onderdaan van zoodanige natie eenig verbond of eenige overeenkomst aangaan, briefwisseling houden met — of geschenken of zendelingen ontvangen van — of zenden aan zoodanige mogendheid of zoodanigen onderdaan, noch zullen toelaten dat zulks door of namens hunne onderdanen plaats vinde.

De vorstin van Pegatan en Koesan verklaart dit leen op de boven omschreven voorwaarden te aanvaarden.

Artikel vier.

Bij overlijden van de vorstin, of in gevallen dat de vorstelijke zetel van Pegatan en Koesan door andere omstandigheden onvervuld mogt geraken, treedt de als troonsopvolger aangewezen prins als vorst van het rijk op, na vooraf in geschrifte te hebben afgelegd, geteekend en bezegeld, den eed van trouw aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, als 's Konings vertegenwoordiger in die gewesten, zoomede van stipte naleving dezer overeenkomst.

De vorstin en hare rijksgrooten zullen telkens wanneer de waardigheid van troonsopvolger onvervuld mogt zijn, met eerbiediging der landsinstellingen en in overleg met den resident der Zuider- en Ooster-

afdeeling van Borneo, zoodra mogelijk den prins aanwijzen, dien zij tot troonsopvolger wenschen bestemd te zien.

Deze aanwijzing wordt onderworpen aan de goedkeuring en bekrachtiging van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, zonder welke zij van geenerlei gevolg is.

Bij gemis aan eenstemmigheid tusschen de vorstin en hare rijksgrooten onderling of tusschen dezen en den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, wordt de keuze van den tot troonsopvolger aan te wijzen prins onderworpen aan de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, aan welke beslissing de vorstin en hare rijksgrooten zich onvoorwaardelijk zullen onderwerpen.

Artikel vijf.

Bijaldien de aangewezen troonsopvolger gedurende zijne minderjarigheid tot de vorstelijke waardigheid mogt geroepen worden, wordt, tot aan het door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te bepalen tijdstip zijner meerderjarigheid, het vorstelijk gezag en het bestuur van Pegatan en Koesan uitgeoefend door een regentschap van een of meer prinsen van het vorstelijk huis, daartoe door den Gouverneur-Generaal te kiezen en bij eene daarvan uit te reiken acte in die waardigheid te bevestigen.

Geene uitroeping, voorstelling aan het volk of bevestiging van den tot radja verkozen prins is geldig, wanneer die niet geschiedt krachtens eene door den Gouverneur-Generaal onderteekende acte, waarbij de keuze van den prins wordt goedgekeurd en bekrachtigd.

Artikel zes.

De vorstin van Pegatan en Koesan en hare rijksgrooten zullen den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, als den vertegenwoordiger van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement eerbiedigen en gehoorzamen en mitsdien alleen met hem in overleg treden omtrent alle aangelegenheden, de wederzijdsche belangen betreffende.

Zij zullen zonder zijn medeweten of voorafgaand overleg met hem aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement geen brieven, noch gezantschappen afzenden.

Artikel zeven.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement steeds vrede en opregte vriendschap onderhouden, en dat Gouvernement, waar noodig, op eerste aanvraag, met alle in hun bereik zijnde middelen hulp verleenen door het leveren van menschen, wapenen en vaartuigen, en zulks tegen zoodanige vergoeding als het Gouvernement zal billijk achten.

Zij verbinden zich evenzeer vrede en vriendschap te onderhouden

met de vorsten der naburige of van andere tot het grondgebied van Nederlandsch Indië behoorende rijken, en zullen mitsdien, zonder voorkennis en toestemming van het Gouvernement van Nederlandsch Indië tegen zoodanige vorsten geene vijandelijkheden plegen, noch daartoe uitrustingen of voorbereidselen maken, noch versterkingen binnen het rijk Pegatan en Koesan opwerpen.

Versterkingen, die met voorkennis van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement binnen het rijk mogten bestaan of nader opgerigt worden, zullen op eerste aanzegging van dat Gouvernement geslecht worden.

Artikel acht.

Aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement blijft het recht voorbehouden, om, zulks nuttig of noodig oordeelende, ten allen tijde een of meer Europeesche of inlandsche gezaghebbers en het noodig overige personeel in het rijk Pegatan en Koesan te vestigen; belovende de vorstin en hare rijksgrooten ook die ambtenaren te eerbiedigen en te doen eerbiedigen.

Artikel negen.

Op welke plaatsen ook in het rijk Pegatan en Koesan het Gouvernement in het vervolg mogt wenschen bezetting te leggen, versterkingen op te werpen of etablissementen op te rigten, zullen de vorstin en de rijksgrooten niet alleen zulks toestaan, maar ook daartoe tegen billijke betaling en vergoeding voor eventueel daaruit voort te vloeijen derving van inkomsten, alle mogelijke hulp en bijstand verleenen; terwijl zij voor elk van zoodanige bezettingen, versterkingen of etablissementen kosteloos ter beschikking van het Gouvernement zullen stellen eene uitgestrektheid gronds ter grootte van één vierkante paal, ter plaatse naar de keuze van het Gouvernement, behoudens billijke schadeloosstelling aan regthebbenden.

De ter beschikking van het Gouvernement gestelde terreinen zullen behoorlijk afgebakend en in kaart gebragt worden en belooft het Gouvernement dergelijke gronden niet te vervreemden of te verkoopen, maar die, wanneer ze niet meer voor het beoogde doel noodig mogten zijn, weder aan het leen toe te voegen.

Even zoo verbinden zij zich om, wanneer zij daartoe worden aangezocht, tegen betaling, mede te werken tot den bouw van vaartuigen ten behoeve van het Gouvernement.

Artikel tien.

De vorstin en de rijksgrooten zullen met regtvaardigheid regeren, het welzijn des volks bevorderen, den landbouw, de nijverheid, den handel, de scheepvaart en alle overige nuttige en wettige bronnen van volksbestaan beschermen en bevorderen, in bescherming nemen en

doen nemen, allen, die zich met vergunning van het Gouvernement binnen het rijk Pegatan en Koesan gevestigd hebben of aldaar tijdelijk verblijf houden, alle handelaren, onderdanen van het Gouvernement, zoomede in het algemeen alle handelaren zonder onderscheid, die in het rijk ten handel komen; en zullen mitsdien afgeschaft en verboden blijven alle den handel belemmerende gebruiken.

Aan alle handelaren van Pegatan en Koesan worden, met betrekking tot den handel op Java en op alle andere landen onder het bestuur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, wederkeerig dezelfde regten verzekerd, die onderdanen van dat Gouvernement genieten, mits hunne schepen voorzien zijn van een door de vorstin uit te reiken zeebrief of jaarpas, opgemaakt volgens de betrekkelijke voorschriften; welke stukken echter niet zullen worden uitgereikt dan in overeenstemming met den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, die ze daartoe mede onderteekenen zal.

Artikel elf.

De vorsten en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan verbinden zich om aan Europeanen en andere Oostersche en Westersche vreemdelingen geene gronden af te staan en hunne toelating of vestiging buiten de havens van hun rijk niet te vergunnen zonder voorkennis en vooraf verkregen toestemming van den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo of van diens vertegenwoordiger te Koetei (Oostkust van Borneo).

Handelaren echter zullen in de havens van het rijk Pegatan en Koesan worden toegelaten en aldaar verblijf mogen houden zonder die voorkennis en toestemming, zoo lang zij de orde en rust niet verstoren; zullende van hun meer dan drie maanden voortgezet verblijf in die havens, door de vorstin en de rijksgrooten kennis moeten worden gegeven aan den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, of aan diens vertegenwoordiger te Koetei (Oostkust van Borneo).

Het Gouvernement van Nederlandsch-Indië behoudt zich de bevoegdheid voor, om ten aanzien van de toelating en vestiging van Chinezen en andere Oostersche vreemdelingen in het rijk Pegatan en Koesan, ten allen tijde zoodanige verordeningen uit te vaardigen, als in het algemeen belang van Nederlandsch Indië of in het bijzonder belang van dat rijk zal noodig achten.

Personen, die zich zonder verlof hebben verwijderd uit 's gouvernements militaire of maritime dienst, voortvlugtige veroordeelden of misdadigers en dergelijken, zullen door de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan in geen geval binnen het rijk geduld maar onverwijld aan het Gouvernement uitgeleverd worden, indien zij zich daar vertoonen en zulks ook zonder dat hunne uitlevering in elk voorkomend geval geëischt wordt.

Artikel twaalf.

De vorstin en de rijksgrooten zullen aan personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking van het rijk Pegatan en Koesan, geene concessien tot ondernemingen van landbouw of mijn-ontginning verleenen, noch aan zoodanige personen gronden verhuren of verkoopen, dan na verkregen toestemming van het Gouvernement.

Zullende zoodanige concessie in het meeste voordeel van de vorstin en de rijksgrooten — zonder dat het Gouvernement in dat voordeel voor zich zelven eenig aandeel beoogt — doch met inachtneming der algemeene belangen van Nederlandsch-Indië, waartoe het rijk Pegatan en Koesan behoort, steeds zooveel mogelijk worden geregeld in overeenstemming met de algemeene verordeningen vervat in het Koninklijk besluit van 2 September 1873, No. 13, en de ordonnantie van 9 November 1873, en in de wet van 9 April 1870, de Koninklijke besluiten van 20 Julij 1870, No. 15, 16 April 1872, No. 28 en 3 December 1873, No. 19; de ordonnantie van 27 December 1872 en het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van dien datum w, 28, en met die bepalingen, welke later door Zijne Majesteit den Koning tot wijziging of aanvulling dier algemeene verordeningen mogten worden vastgesteld.

Van zoodanige wijzigingen zal eventueel aan de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan onverwijld kennis worden gegeven, terwijl van de voormelde algemeene verordeningen, zoo als die in de Indische Staatsbladen van 1873 No. 217*a* en 217 *b* en van 1870, No. 55 en 118; 1872, No. 116, 237*a* en 237*b*, en 1874, No. 128, zijn opgenomen gedrukte Maleische vertalingen aan dit contract gehecht zijn.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement behoudt zich wijders het regt voor, om voor zijne rekening ondernemingen van landbouw of mijnontginning in het rijk Pegatan en Koesan te doen aanvangen en voortzetten, of wel het regt daartoe aan particulieren af te staan, een en ander behoudens billijke schadeloosstelling aan den betrokkene, wanneer daartoe grond bestaat; belovende de vorstin en hare rijksgrooten dusdanige ondernemingen steeds zooveel mogelijk te bevorderen.

Ook blijft aan het Gouvernement het regt voorbehouden, om in de bosschen van het rijk Pegatan en Koesan ten allen tijde zooveel mast-, timmer- en brandhout te doen aankappen, dan wel op te koopen en uit te voeren, als het noodig zal achten en zulks zonder dat deswege door de vorstin en de rijksgrooten, onder welke benaming ook, eenige opbrengst of betaling zal worden gevorderd, zullende evenwel geene aankappingen plaats hebben zonder voorafgaand overleg met hen.

Artikel dertien.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen, zonder

toestemming van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement ten hunnen behoeve geene andere belastingen heffen, dan die omschreven in de aan dit contract gehechte opgave en zullen mitsdien, zonder die toestemming, de belastingen, hetzij die in geld, in producten of in arbeid worden opgebragt, in geen geval verhoogd of bezwaard worden.

De vorstin en hare rijksgrooten verbinden zich in het algemeen te zorgen en te doen zorgen, dat in het rijk Pegatan en Koesan geene bovenmatige heffingen, hoe ook genaamd en door wien ook, van de bevolking geëischt worden.

Artikel veertien.

Al de door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement in omloop gebragte muntsoorten zullen ook in het rijk Pegatan en Koesan tegen den wettigen koers gangbaar zijn.

Artikel vijftien.

Alle personen niet behoorende tot de inheemsche bevolking, van welken landaard ook, gevestigd binnen het rijk Pegatan en Koesan en voorts alle personen, zonder onderscheid, gevestigd binnen het gebied der in dat rijk bestaande of eventueel op te rigten Gouvernementsetablissementen, worden beschouwd als onderdanen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, en staan onder het onmiddellijk gezag van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Artikel zestien.

De zorg voor de politie binnen het rijk Pegatan en Koesan berust bij de vorstin en hare rijksgrooten, die dientegevolge aansprakelijk zijn voor de orde en rust binnen dat rijk en zorg dragen voor de opsporing der misdrijven en overtredingen.

Voor zooveel betreft de Chinezen of andere Oostersche vreemdelingen binnen dat rijk gevestigd onder hunne eigene door of van wege het Gouvernement aangestelde of eventueel aan te stellen hoofden, zijn de vorstin en hare rijksgrooten bevoegd, met opzigt tot die politiezorg, de hulp en tusschenkomst van die hoofden in te roepen.

Artikel zeventien.

Behoudens de in het volgend artikel te vermelden uitzonderingen, zijn alle in het rijk Pegatan en Koesan gevestigde personen, behoorende tot de inheemsche bevolking des rijks, onderworpen aan de regtspraak van de vorstin en hare rijksgrooten.

Elk aan die regtspraak onderworpen misdadiger wordt gestraft volgens de in het rijk Pegatan en Koesan bestaande wetten en landsinstellingen.

Martelende of verminkende straffen, onder anderen de straf van

rottingslagen, zoo die in het rijk mogt bestaan, mogen niet worden toegepast, verbindende de vorstin en hare rijksgrooten zich om die, in overleg met den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, door meer menschelijke straffen te vervangen.

De doodstraf, noch de straf van bannissement mag worden ten uitvoer gelegd, dan nadat de schuldigen, met inachtneming der volgens de wetten en instellingen des rijks voorgeschreven regtspleging, tot die straffen veroordeeld zijn, en nadat de resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, aan wien het vonnis en alle overige tot de zaak betrekking hebbende bescheiden ter inzage moeten worden toegezonden, zijn gevoelen dienaangaande zal hebben bekend gesteld.

Wanneer de resident bedenkingen heeft tegen de voltrekking der doodstraf en niet reeds op grond daarvan terstond van hare toepassing wordt afgezien, wordt de beslissing van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië ingeroepen, aan welke beslissing de vorstin en hare rijksgrooten zich zullen onderwerpen.

Van Regeringswege wordt de plaats aangewezen, waar een veroordeelde de hem opgelegde straf van verbanning zal ondergaan.

Aan de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan wordt overigens de bevoegdheid gelaten, om personen behoorende tot de inheemsche bevolking des rijks, wier verder verblijf in dat rijk gevaarlijk wordt geacht voor de openbare rust en orde, of die zich aan misdrijf schuldig gemaakt hebbende om staatkundige redenen niet volgens de wetten en instellingen des lands kunnen worden te regt gesteld, in het belang der openbare rust en orde, uit dat rijk te verbannen.

In die gevallen wordt de verbanning gelast bij een door de vorstin en hare rijksgrooten uit te vaardigen vormelijk bevelschrift, waaraan nogtans geen gevolg kan worden gegeven, dan nadat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië de plaats hebbe aangewezen alwaar de banneling verblijf zal houden.

De vorstin is gehouden om aan personen, door dien maatregel getroffen, een onderstand toe te leggen tot zoodanig bedrag, als noodig is voor hun onderhoud, ter beoordeeling van den Gouverneur-Generaal, en zulks tot dat zij een middel hebben gevonden om door eigen arbeid zelf in hun levensonderhoud te voorzien.

Artikel achttien.

Alle in het rijk Pegatan en Koesan gevestigde personen, die ingevolge artikel vijftien van dit contract zijn onderdanen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, zijn onderworpen aan de regtspraak der regtbanken en regters van dat Gouvernement, zullende de in die kategorie vallende personen, die, verdacht van eenig misdrijf of van eenige overtreding, binnen het rijk zijn opgevat, door de vorstin en hare rijksgrooten

aan den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo worden uitgeleverd.

Aan de regtspraak der regtbanken en regters van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement zijn mede onderworpen onderdanen van de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan, die zich te zamen met onderdanen van dat gouvernement aan misdrijven of overtredingen schuldig maken, die misdrijven plegen tegen dat gouvernement, zijne ambtenaren, militairen of andere onderdanen, of wel ten aanzien zijner eigendommen of die zijner onderdanen, die procederen in zaken van handel en nijverheid, of in andere civile gedingen, waarin onderdanen van het Gouvernement betrokken zijn, en zij, die zich schuldig maken aan misdrijven en overtredingen ten aanzien der aan het Gouvernement in genoemd rijk afgestane of eventueel af te stane inkomtesn.

De ambtenaren van het Gouvernement zijn volkomen bevoegd tot de opsporing van de bovenbedoelde misdrijven en overtredingen in het rijk Pegatan en Koesan begaan, en zullen daarin door de vorstin en hare rijksgrooten steeds zooveel mogelijk worden bijgestaan.

De vorstin en hare rijksgrooten zullen de vonnissen, door de Nederlandsch-Indische regters en regtbanken in de bovenbedoelde gevallen over hunne onderdanen uitgesproken, steeds eerbiedigen en binnen hun gebied naar behooren doen uitvoeren.

Artikel negentien.

Alle door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement vastgestelde of nader uit te vaardigen wetten en bepalingen betreffende regten, verpachtingen, belastingen en in het algemeen betreffende alle inkomsten van het Gouvernement, hoe ook genaamd, zullen ook van verbindende kracht zijn voor de ingezetenen, zonder onderscheid, van die plaatsen in het rijk Pegatan en Koesan, waar zoodanige inkomsten aan het Gouvernement zijn of eventueel zullen worden afgestaan.

Artikel twintig.

In het rijk Pegatan en Koesan zijn menschenroof, slavenhandel en in- en uitvoer van slaven en van pandelingen verboden, en zullen die misdadige bedrijven door de vorstin en hare rijksgrooten binnen hun rijk niet geduld, maar met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengegaan worden.

Onder handel in menschen wordt nogtans niet verstaan het koopen van slaven met het doel om hen in vrijheid te stellen, en daardoor eene daad van menschlievendheid te plegen, mits die daad tot uitvoering kome, waaromtrent de resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo zich ten allen tijde zal mogen vergewissen.

Ter verzekering van de regten van zoodanige personen, die zich tot waarborg van schuld als pandelingen mogten hebben gesteld, be-

loven de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan te zullen waken, dat zooveel mogelijk in hun rijk worden nageleefd de bepalingen, door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement met opzigt tot het pandelingschap, vastgesteld bij de ordonnantien van 7 Julij 1859 (Staatsblad No. 43), en 22 Junij 1872 (Staatsblad No. 114), waarvan maleische vertalingen aan dit contract zijn gehecht; te zullen tegengaan en doen tegengaan, alle onwettige en onbillijke aanhouding van pandelingen door de pandhouders en voorts krachtig te zullen medewerken tot de trapsgewijze afschaffing van het pandelingschap, voor zooveel dat binnen hun rijk nog mogt bestaan.

Artikel een en twintig.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan zullen den zee- en rivierroof met alle in hun bereik zijnde middelen krachtdadig tegengaan en doen tegengaan, en geene schuilplaats noch eenige andere hulp of medewerking hoegenaamd verleenen, noch toelaten dat die verleend worde aan zee- of rivierroovers, noch aan personen, die hun bekend zijn of aangewezen worden als zoodanig bedrijf uit te oefenen of daarin betrokken te zijn; zullende zij, die daaraan schuldig of medepligtig bevonden worden aan den resident der Zuider- of Ooster-afdeeling van Borneo uitgeleverd, dan wel door de vorstin en hare rijksgrooten, volgens de wetten en instellingen des rijks teregt gesteld worden, naar gelang zij onderdanen van het Gouvernement of van de vorstin en de rijksgrooten zijn.

Artikel twee en twintig.

De vorstin en de rijksgrooten verbinden zich om alle schepen en vaartuigen, welke langs de kusten of langs de boorden der rivieren binnen de grenzen van Pegatan en Koesan in nood mogten vervallen, allen bijstand te verleenen, de schipbreukelingen te verzorgen en zich geen hunner goederen toe te eigenen, noch te gedoogen, dat iemand, wie ook, zich die toeëigene.

Zij verbinden zich om schepen en vaartuigen of goederen, welke aan het strand of langs de rivieren binnen de grenzen van hun rijk mogten stranden of komen aandrijven of worden aangebragt, en welker eigenaren onbekend zijn, te bergen dan wel ten voordeele van belanghebbenden in het openbaar te verkoopen indien die niet kunnen worden bewaard.

Van het stranden van schepen en vaartuigen of aanbrengen van aan het strand of uit de rivieren opgevischte goederen zullen de vorstin en de rijksgrooten onverwijld kennis geven aan den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.

De vorstin en de rijksgrooten kunnen hulp- en bergloonen vorderen, die naarmate van de moeite, door hen zelven worden begroot. Van die

begrooting geven zij onverwijld kennis aan den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.

Belanghebbenden, die zich met deze begrooting bezwaard mogten achten, kunnen de beslissing van den Gouverneur-Generaal inroepen, door tusschenkomst van den resident.

Artikel drie en twintig.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan verbinden zich om met de middelen onder hun bereik of ter hunner beschikking gesteld of nog te stellen, het volksonderwijs in hun rijk krachtdadig te ondersteunen en te bevorderen.

Artikel vier en twintig.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan verbinden zich de vaccine onder hunne onderdanen toe te laten en te bevorderen.

Artikel vijf en twintig.

De vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan erkennen, dat door dit contract alle vroegere overeenkomsten door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement met de vorsten van Pegatan en Koesan gesloten, voor zoover die in strijd zijn met het tegenwoordig contract, zijn vervallen en verbinden zich tot gewillige toetreding tot — en naleving van alle zoodanige nieuwe voorwaarden, als later door het Gouvernement mogten worden noodig geoordeeld.

Het Nederlandsch-Indisch Gouvernement belooft van zijne zijde de vorstin en de rijksgrooten van Pegatan en Koesan en hunne opvolgers, zoo lang zij de hun in dit contract opgelegde verpligtingen trouw en stipt nakomen, in hunne waardigheden en regten als zoodanig te handhaven en zich niet met de inwendige huishouding des Rijks in te laten.

Aldus, ten dage en jare, in den aanhef dezes vermeld, te Pegatan overeengekomen, in triplo opgemaakt, onderteekend, bezegeld en plegtig beëedigd door de vorstin van Pegatan en Koesan, Ratoe Aroeng Daeng Makaoe voornoemd, en door de rijksgrooten van genoemd rijk, met name La Soba poea Adoe, La Torra Kapitan en Hadji Abdulla, in tegenwoordigheid van mij Gerrit Jan Gersen, resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.

(Hieronder volgden de handteekeningen in Arabische karakters).

De resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo,
(*w.g.*) Gersen.

Deze overeenkomst is goedgekeurd en bekrachtigd op heden den dertigsten April achttien honderd zes en zeventig.

De Gouverneur-Generaal van
Nederlandsch-Indië,
(*w.g.*) VAN LANSBERGE.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal,
De Algemeene Secretaris,
(*w.g.*) LEVYSSOHN NORMAN.

BESCHRIJVING van de grenzen van het rijk Pegatan en Koesan.

Het rijk Pegatan en Koesan grenst ten noorden aan Tjantoeng en Boentar Laoet, ten oosten aan Batoe Litjin en straat Poeloe Laoet, ten zuiden aan Sebamban en Tanah Laoet en ten westen aan de afdeeling Martapoera.

Deze grenzen zijn meer in het bijzonder bepaald door de navolgende grenslijnen en teekens, als:

ten oosten de straat Poeloe Laoet van af Soengei Sekoembang tot aan Tadjang Kandanghaoer, verder ten zuid-westen de Soengei (rivier) Sebamban tot aan de Soengei (rivier) Doea Poempan, van daar in noordoostelijke rigting eene denkbeeldige lijn van 6 palen lengte, vervolgens eene denkbeeldige lijn in west noordwestelijke rigting tot aan het Meratoes gebergte; verder de waterscheiding van dit gebergte in noordnoordoostelijke rigting over Goenoeng Loenapan, gevolgd tot aan Goenoeng Menjamanboeta, van daar eene denkbeeldige lijn in oostzuidoostelijke rigting tot aan Goenoeng Salangka en vervolgens in zuid-zuidwestelijke rigting over Goenoeng Sarang Allang tot aan de Soengei (rivier) Sekoembang.

OPGAVE der bestaande belastingen in het rijk Pegatan en Koesan.

A. Pegatan.

1°. *Uitgaande regten:*
Van de waarde van alle bosch- en andere producten 4 % (*vier percent*).

2°. *Invoerregten:*
Van alle ingevoerde artikelen, die in het rijk Pegatan van de hand gezet worden 4 % (*vier percent*).

3°. *Amfioen, idem idem,* doch tegen *f* 10 (*tien gulden*) per bol.

4°. *Uitvoer van ingevoerde artikelen.* Vrij.

5°. *Belasting van de opbrengst der padievelden:*
1/20 (*een twintigste*).

B. Koesan.

1°. *Invoerregten:*
Van alle ingevoerde artikelen, die in het rijk Koesan van de hand gezet worden 4 % (*vier percent*);

2°. *Amfioen, idem, idem,* doch tegen *f* 10 (*tien gulden*) per bol.

3°. *Uitvoer van ingevoerde artikelen:*
Vrij.

4°. *Belasting op de diamantmijnen:*
Voor *ééne* diamant-licentie, geldig voor *ééne* maand voor *één* persoon, *f* 2 (*twee gulden*) en alle diamanten boven de *twee* karaat worden aan den radja geleverd tegen *f* 25 (*vijf en twintig gulden*) per karaat en *één* stel kleeren.

5°. *Goud idem,* tegen *f* 62,50 (*twee en zestig gulden vijftig centen*) per thail.

6°. *Belasting op boschproducten:*
1/10 (*een tiende*) in natura of in geld; en

7°. *Belasting van de opbrengst der padievelden:*
1/20 (*een twintigste*) in natura of in geld.

Zout behoort tot den handel van den radja; in de beide landschappen (Pegatan en Koesan) wordt dat zilt tegen *f* 9 (*negen gulden*) per pikol aan de bevolking verkocht.

Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements-Secretaris,
(*get.*) DE ROO.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën,
(*get.*) E. VAN ALPHEN.

OVEREENKOMSTEN *met inlandsche vorsten in den Oost-Indischen Archipel.*

PEGATAN EN KOESAN.

(ACTEN VAN BEVESTIGING EN VAN VERBAND).

AFSCHRIFT.

ACTE VAN BEVESTIGING van DAENG MAKAOE als vorstin van Pegatan en Koesan, onder den titel van RATOE AROENG DAENG MAKAOE.

Nademaal op 10 Augustus 1871 de vorst van Pegatan en Koesan, AROENG ABDOEL KARIM en op den 5den April 1875 de aangewezen troonsopvolger van dat rijk, ABDOEL DJABAR, zijn overleden, en voor de uitoefening der vorstelijke waardigheid in dat rijk, naar landsgebruik, is verkozen DAENG MAKAOE, dochter van wijlen den voorlaatsten vorst, AROENG PELAWAN, en moeder van den overleden troonsopvolger voornoemd;

En aangezien DAENG MAKAOE op heden den twaalfden November des jaars 1800 vijf en zeventig, in handen van mij GERRIT JAN GERSEN, resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, plegtig heeft beëedigd en ten mijnen overstaan geteekend en bezegeld aan de aan deze acte gehechte schriftelijke verbindtenis;

Zoo wordt voornoemde DAENG MAKAOE bij deze door mij onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, in naam en van wege het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, plegtig in hare waardigheid van vorstin van Pegatan en Koesan, en zulks onder de namen en titels van RATOE AROENG DAENG MAKAOE;

Ten blijke waarvan haar van deze acte en van de bovenbedoelde door haar aangegane schriftelijke verbindtenis, nadat die stukken zullen zijn voorzien van het bewijs der goedkeuring en bekrachtiging van den Gouverneur-Generaal, een exemplaar zal worden uitgereikt.

Aldus gedaan te Pegatan, ten dage voorschreven.

De Resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo,
(*w.g.*) GERSEN.

ACTE VAN VERBAND van RATOE AROENG DAENG MAKAOE.

Ik, RATOE AROENG DAENG MAKAOE, als vorstin optredende in het rijk Pegatan en Koesan, beloof plegtig:

dat ik aan den Koning der Nederlanden en aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië als 's Konings vertegenwoordiger in deze gewesten gehouw en getrouw zal zijn, en het rijk Pegatan en Koesan, dat mij in leen wordt afgestaan en als zoodanig door mij wordt aangenomen, met allen ijver, oplettendheid en toewijding voor en van wege het Nederlandsch-Indisch Gouvernement zal besturen overeenkomstig de instellingen des lands, en naar mijn beste vermogen zal trachten den voorspoed van land en volk te bevorderen;

dat ik de tusschen het Nederlandsch-Indisch Gouvernement en het rijksbestuur van Pegatan en Koesan bestaande overeenkomsten heilig en getrouw zal nakomen en doen nakomen;

dat ik ten allen tijde bereid zal zijn mij met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te verstaan omtrent punten bij die overeenkomst niet voorzien, en die nader blijken mogten regeling te behoeven; terwijl ik mij speciaal verbind om toe te treden tot eene herziening der thans vigerende contractuele bepalingen, meer in overeenstemming met de eischen van den tegenwoordigen tijd; en dat ik voorts alles zal doen wat eener getrouwe leenvorstin betaamt.

Deze verklaring heb ik met eede bevestigd, onderteekend en bezegeld ten overstaan van den resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo, GERRIT JAN GERSEN, en in bijzijn van mijne rijksgrooten: LA SOBA POEA ADOE, LA TONA KAPITAN en HADJI ABDULLA, die hunne handteekeningen mede hieronder hebben gesteld.

Pegatan, den twaalfden November 1800 vijf en zeventig.

(Hier stond de handteekening der vorstin van Pegatan en Koesan).

Ten overstaan van mij resident der Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.

(*w.g.*) GERSEN.

(Hier volgden de handteekeningen van de rijksgrooten).

Bovenstaande acten van verband en van bevestiging zijn goedgekeurd en bekrachtigd op heden den dertigsten April achttien honderd zes en zeventig.

De Gouverneur-Generaal van
Nederlandsch Indië,
(*w.g.*) VAN LANSBERGE.

Ter ordonnantie van den
Gouverneur-Generaal,
De Algemeen Secretaris,
(*w.g.*) LEVYSSOHN NORMAN,

Voor eensluidende afschriften,
De Gouvernements-Secretaris,
(*get.*) DE ROO.

Voor eensluidend afschrift,
De Secretaris-Generaal bij het
Ministerie van Koloniën,
(*get.*) E. VAN ALPHEN.

V.

INSTRUCTIE voor het Hoofd van *Poelau Laoet*, afdeeling *Pasir* en de *Tanah Boemboelanden*, residentie *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo*.

Artikel 1.

Het gebied van *Poeloe Laoet* strekt zich uit over het geheele eiland van dien naam en de daarbij behoorende omliggende kleinere eilanden.

Artikel 2.

Het Hoofd van *Poeloe Laoet* is gehouden de bevelen van den Resident der *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo*, als vertegenwoordigende het Gouvernement van *Nederlandsch-Indië*, en die door den Controleur van *Pasir* en de *Tanah Boemboelanden*, namens den Resident gegeven, te gehoorzamen en op te volgen.

Artikel 3.

Hij zal in het onder zijne bevelen gestelde landschap de Nederlandsche vlag doen waaien.

Artikel 4.

Hij zorgt dat der circulatie van Nederlandsch-Indische muntstukken geen belemmering in den weg worde gelegd.

Artikel 5.

Hij zal met geene andere Mogendheid, hetzij Oostersche of Westersche, noch met eenigen onderdaan van zoodanigen natie ooit eenig verbond of eenige overeenkomst aangaan of briefwisseling houden, noch geschenken of zendelingen ontvangen van — of afzenden naar zoodanige Mogendheid of zoodanigen onderdaan, noch toelaten, dat zulks door of namens zijne kinderen of andere bloedverwanten of door of namens zijne onderdanen plaats vinde.

Artikel 6.

Hij zal met rechtvaardigheid het onder zijn gebied gestelde landschap

besturen, de welvaart van het volk bevorderen, nijverheid, handel en scheepvaart, landbouw en veeteelt aanmoedigen.

Alle den handel belemmerende monopoliën, bepalingen en gebruiken zullen mitsdien in het landschap *Poeloe Laoet* afgeschaft en het invoeren daarvan verboden zijn.

Artikel 7.

Hij zal aan Europeanen of andere Oostersche of Westersche vreemdelingen geene gronden afstaan zonder de toestemming van den Resident der *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.*

Artikel 8.

Hij zal de vestiging of toelating dier Europeanen of andere Oostersche of Westersche vreemdelingen niet vergunnen zonder de toestemming van den Resident der *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.*

Handelaren echter worden, zoolang zij de rust niet verstoren, ook toegelaten zonder die toestemming; zullende het Hoofd van *Poeloe Laoet* van hun verblijf, indien dit langer mocht duren dan drie maanden, kennis geven aan den Controleur van *Pasir* en de *Tanah Boemboelanden.*

Artikel 9.

Hij zal menschenroof, slavenhandel, zee-, rivier- en strandroof met alle kracht en macht tegengaan, terwijl hij is gehouden om al degenen, die zich aan een of meer dier misdrijven schuldig maken of de uitoefening daarvan hebben in de hand gewerkt, veroorzaakt of bevorderd, te doen uit te leveren aan den Controleur van *Pasir* en de *Tanah Boemboelanden.*

Hij is ook verplicht tegen het nemen en houden van pandelingen met alle kracht te waken en van elk vergrijp tegen de in dit opzicht bestaande wettelijke bepalingen mededeeling te doen aan genoemden Controleur.

Artikel 10.

Hij zal alle schepen en vaartuigen, welke langs de kusten of langs de boorden der rivieren binnen het gebied van *Poeloe Laoet* in nood verkeeren, allen bijstand verleenen, de schipbreukelingen verzorgen en zich geen hunner goederen toeëigenen noch toelaten, dat iemand wie ook, zich die toeëigene.

Artikel 11.

Hij verbindt zich om schepen of vaartuigen of goederen, welke langs de kusten of langs de rivieren mochten stranden of komen aandrijven of worden aangebracht en welker eigenaren onbekend zijn, te bergen, dan wel, indien die schepen, vaartuigen of goederen niet kunnen worden bewaakt, ze in het openbaar te doen verkoopen ten voordeele van de belanghebbenden; van een en ander kan door het Hoofd van *Poeloe Laoet* hulp- en bergloon worden gevorderd.

In geschillen over de hoegrootheid van het gevorderde loon beslist de Resident der *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.*

Artikel 12.

Van het stranden van schepen en vaartuigen of het aanbrengen van opgevischte goederen zal hij onverwijld kennis geven aan den meest nabij zijnden ambtenaar van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement.

Artikel 13.

Hij zal de in deze instructie opgenomen bepalingen trouw en nauwgezet nakomen, als zijnde de uitdrukkelijke voorwaarden, waaronder hij tot Hoofd van *Poeloe Laoet* is aangesteld en waarvan de niet nakoming zoude leiden tot ontzet uit het hem opgedragen ambt.

Vastgesteld bij artikel 2 van het besluit van 5 Juni 1889 No. 27.

Mij bekend,

De Gouvernements Secretaris,
(get.) O. v. d. Wyck.

LITERATUUROPGAVE.

Asbeck, Mr. F. M. van, Onderzoek naar den Juridischen Wereldbouw. Diss. Leiden 1916.

Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indië.

Bijlagen van de Handelingen der Staten-Generaal.

Bijlagen Handelingen Volksraad.

Cense, A. A., De Kroniek van Bandjermasin. Diss. Leiden 1928

De Kat Angelino, A. D. A., Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië. 2 dln, 1930.

Eisenberger, Dr. J., Kroniek der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Bandjermasin 1936.

Emerson, Rupert, Malaysia, a study in direct and indirect rule, New-York 1937.

Haga, Dr. B. J., Indonesische en Indische Democratie. Diss. Leiden 1924.

Hagemann, J. Geschiedkundige aanteekeningen omtrent Zuidelijk Borneo, Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, 23ste jaargang 1861, deel I blz. 199.

Handelingen Staten-Generaal.

Handelingen Volksraad.

Hulstijn, P. van, Van Heutsz en de buitengewesten, Diss. Leiden 1926.

Kleintjes, Prof. Mr. Ph., Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, 6de druk, 1932 deel I en II.

Kleintjes, Prof. Mr. Ph., Herstel van Inheemsche Rijken in Ned.-Indië, afscheidscollege Mei 1938.

Koloniale Verslagen.

Lee Warner, Sir William, The Native States of India, London 1910.

Logemann, Dr. J. H. A., Direct gebied met inheemsche rechtspraak, Feestbundel Koninklijk Bataviaasch Genootschap 1929.

Logemann, Dr. J. H. A., Direct gebied met zelfbestuur, Ind. Tijdsch. v.h. Recht deel 146.

Loze, Th. H. M., De indische zelfbesturende landschappen in het nieuwe staatsbestel, Diss. Leiden 1929.

Meyners, H. G. J. L., Bijdragen tot de kennis der geschiedenis van het Bandjermasinsche Rijk 1863—1866. Leiden 1886.

Moresco, E., Onze politiek ten aanzien van de Inlandsche zelfbesturen, Indisch Genootschap 1908.

Noorlander, J. C., Bandjermasin en de Compagnie in de 2e helft der 18de eeuw, Diss. Leiden 1935.
Politiek beleid en bestuurszorg in de Buitengewesten, 1907—1914. Nota Colijn.
Rees, W. A. van, De Bandjermasinsche Krijg, 2 deelen, Arnhem 1865.
Roskott, B. F., De lagere Nederlandsch-Indische Rechtsgemeenschappen en haar verhouding tot de Centrale Rechtsgemeenschap, Diss. Leiden 1931.
Schwaner, C. M., Historische, Geografische en Statistieke Aanteekeningen betreffende Tanah Boemboe, aangetroffen onder de bij het Gouvernement van Nederlandsch-Indië berustende papieren van C. M. Schwaner, bewerkt door E. Netscher en H. von Dewall, Tijdschrift Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde deel I blz. 335.
Spit, Mr. H. J., De Indische zelfbesturende landschappen, Diss. Leiden 1911.
Temple, C. L., Native Races and their Rulers, Capetown 1918.
Visman, Dr. F. H., Herstel van zelfbesturen, Koloniale Studiën, 1928.
Visman, Dr. F. H., Instelling van gouvernementslandschappen, Koloniale Studiën 1929.
Vollenhoven, Prof. Mr. C. van, Adatrecht van Ned.-Indië. De lagere rechtsgemeenschappen overzee, Koloniaal Tijdschrift 1928, Deconcentratie van het regeeren overzee, Koloniaal Tijdschrift 1929.
Westra, Prof. Mr. Dr. H., Dualistisch Staatsrecht, 1931.
Westra, Prof. Mr. Dr. H., De Nederlandsch-Indische Staatsregeling, 1934.

PERSONEN- EN ZAKENREGISTER.

Abdoellah (Pangeran), 6.
Abdulkadir (Pangeran), 17.
Adam (Sultan), 10, 127.
Adang, 104.
Adji Djawi (Pangeran), 15, 23.
Adji Madoera (Pangeran), 16.
Adoptie, 80.
Agrarisch besluit, 56.
Amir Hoesin (Pangeran), 63.
Amir (Pangeran), 6.
Andi, 104, 125.
Aristocratie (inheemsche), 105.
Asbeck (Mr. F. M. van), 38, 128.
Atjeh, 74.
Badoeng, 110.
Bali, 109.
Bandjareezen, 104.
Bangli, 75, 110.
Bate salapanga, 109.
Baud (Minister J. C.), 11, 27.
Bea kerbau, 85.
Beginselprogramma van Heutsz, 99.
Begrenzing zeegebied, 38.
Begrooting, 94.
Belasting, 84, 87.
Benares, 107.
Benoea (Wang), 85.
Bergloon, 53.
Bevestiging (Acte van), 58.
Bilateraal contract, 78.
Boegineezen, 6, 104.
Boeleleng, 110.
Boekholtz (J. van), 9.
Boekholtz (F. van), 7.
Boeloengan, 128.
Boentar Laut, 28.
Bone, 109.
Bontonompo (Karaeng), 109.
Bosch (Comm. Gen. J. van den), 25.
Boschproducten (Belasting op), 84.
Branta Koesoema (Pangeran), 65.
Britsch-Indië, 36.
Ceremonieel, 40.
Chalil Oedin (Sultan), 128.
Considerans, 27.
Cremer (Minister J. T.), 83.
Dachmat Doelah (Sultan), 5.
Daendels (Mr. H. W.), 8.
Daeng Soewidi (Pangeran), 100.
Dedem (Minister W. K. baron van), 83.
Demak, 4.
Diamanten (Belasting op), 84.
Diplomatieke betrekkingen, 39.
Districtshoofden, 96.
Djaja Semitra (Pangeran), 18.
Djembrana, 110.
Domeinverklaring, 56.
Emerson (Rupert), 36, 119.
Exorbitante rechten, 47.
Externeering, 47.
Exterritorialiteitsrechten, 106.
Fransen van de Putte (Min. I. D.), 60.
Gianjar, 75, 110.
Gilles Michielszoon, 4.
Goa, 108.
Goenoeng Taboer, 128.
Goudwinning (Belasting op), 84.
Gouvernement Borneo, 27, 30.
Gouvernementsetablissementen, 45.
Gouvernementshoofd, 64, 86.
Gouvernementslandschap, 22, 63, 75, 115.

Gouvernementsonderhoorigen, 45, 48.
Gouvernementsrechtbanken, 45, 48.
Groepsgemeenschap, 1.
Halewijn, 10.
Hamid (Pangeran Sjerif), 12.
Hare (Alexander), 8.
Hartman, 7.
Herstel van zelfbestuur, 106.
Heutsz (J. B. van), 74.
Heyden (Steven Marcus v. d.), 5.
Historische nota, 64.
Hoedojo, 120.
Hoofdelijke belasting, 71.
Hoofdgeld, 87.
In- en uitvoerrechten, 71, 84.
Inlijving, 92, 95.
Instructie Gouv. Gen., 31.
Instructie gouvernementshoofden, 63.
Interneering, 47.
Interventie, 44.
Inwendig bestuur, 79.
Jaarpas, 83.
Joekes (Resident), 88.
Kabinetsrescript, 97, 102.
Kapitan (Pangeran), 14, 100.
Karang Asem, 109.
Karnebeek (Jhr. Mr. A. P. C. van), 96.
Kat Angelino (A. D. A. de), 41, 119.
Ketjong (Andi), 13, 101.
Kinderen (Mr. F. H. der), 88.
Kleintjes (Mr. Ph.), 116, 121.
Kliprecht, 53.
Kloenkoeng, 110.
Koesan, 34.
Kolhapur, 49.
Koloniaal Verslag, 76, 77, 78, 88, 89.
Koetei, 10, 127, 128.
Koninklijke machtiging, 97, 102.
Korte verklaring, 74.
Kota Baroe, 40, 93.
Kraeng Lembangparang, 108.
Kroesen, 66.
Kutch, 49.
Landschapsfondsen, 85.
Landschapskassen, 85.
Landschapsonderhoorigen, 45.
Landsonderhoorigen, 45.
Landswet, 118.
Lee Warner (Sir William), 39, 41.
Logemann (Dr. J. H. A.), 24, 75.
Lombok, 109.
Londensch tractaat, 50, 82.
Madjapait, 3.
Mahakam (Boven), 127.
Malakka, 36.
Mangkoe Negoro (Pangeran), 128.
Mangkoe (Pangeran), 16.
Marre (Coopman Christoffel de), 5.
Martapoera, 4, 94.
Mataram, 5.
Memorie van Antwoord, 95.
Menambang (Wang), 85.
Mengkaoe (Ratoe Aroeng Daeng), 13.
Menschenroof, 52.
Moeda Aribillah (Pangeran), 15.
Mohamad Noor (Ir.), 1, 124, 126.
Mohamed Alimoedin (Sultan), 127.
Moh. Taha (Sjerif), 18.
Moresco (E.), 105, 126.
Müller (George), 10, 22.
Muntcirculatie, 57.
Mijnbouwconcessies, 56.
Mysore, 39, 107.
Nata (Pangeran), 6.
Nota (Historische), 64.
Nota van toelichting 60, 62.
Octrooi O. I. Comp., 21.
Onderdaanschap, 45.
Opiumpacht, 71.
Oppenheim (Commissie), 117.
Oppergezag, 34.

Opperheerschappij, 36.
Oudh., 107.
Palewan (Aroeng), 12, 13.
Pandelingschap, 52.
Paravicini, 5.
Parelvisscherij-ordonnantie, 38.
Pas (Wang), 85.
Pasir, 104.
Pegatan en Koesan, 12, 105.
Poea Adoe, 79.
Poeloe Laoet, 18, 103.
Poeloe-Laoet-Tanah Boemboe, 1.
Proeve van een Staatsregeling, 117.
Raad van Ned.-Indië, 65.
Raad van Zelfbesturen, 118.
Raadsadvies, 66.
Rachmat Oellah (Sultan), 5.
Rachmat (Pangeran), 6.
Radja Moeda, 80.
Raffles (Th. St.), 8.
Rechtspraak (Inheemsche), 47, 87.
Rees (O. van), 106.
Regeeringscommissaris, 1.
Reglement rechtswezen, 88.
Reorganisatie inl. bestuur, 94.
Rivierroof, 54.
Rochussen (Gouv. Gen.), 11, 25, 26.
Roskott (Dr. B. F.), 37.
Rijksbestierder, 79.
Rijksgrooten, 79.
Rijstvelden (Belasting op), 84.
Sambalioeng, 128.
Samoedra (Raden), 4.
Sampanahan, 16.
Satoei, 94.
Schipbreukelingen, 53.
Sebamban, 19.
Seboekoe, 3.
Silindoeng, 70.
Slavenhandel, 52.
Snouck Hurgronje (Dr. C.), 74.
Soekawati, 122.
Soerat Mengalih (Wang), 85.
Soewidi (Pangeran), 14, 100.
Soleiman (Sultan), 8, 10.
Spit (Mr. H. J.), 42, 43.
Suppletoire contracten, 59.
Tabanan, 110.
Tahmid Illah (Sultan), 6.
Takissoeng, 6.
Tamalate, 109.
Tanah-Boemboe, 14, 103.
Tanah-Grogot, 104.
Tanah Laut, 94.
Telakai, 104, 127, 128.
Temple (C. L.), 120.
Territoriale zee, 38.
Tjaboetan, 87.
Tjengal (Menoengoel en Bangkalaän, 15.
Toba, 70.
Tobias (Mr. J. H.), 9, 10.
Toemanggoeng (Pangeran), 4.
Troonopvolger, 80.
Uhlenbeck (Minister G. H.), 61.
Unilaterale instructie, 78.
Verband (Acte van), 58.
Verbond (Acte van), 23.
Verspijck (Resident), 15.
Visman (Dr. F. H.), 75, 109, 115, 122, 123.
Volksonderwijs, 58.
Vollenhoven (Mr. C. van), 37, 75, 107, 115.
Voorloopig Verslag, 95.
Weddik (A. L.), 11, 19, 26, 69.
Westra (Mr. Dr. H.), 38, 48.
Zeebrief, 83.
Zeegebied, 38.
Zeeroof, 54.
Zelfbestuursonderhoorigen, 45.
Zelfbestuurspolitiek, 91.
Zelfbestuursregelen 117.
Zelfbestuursstatus, 106.
Zoutmonopolie, 71.
Zuid-Oostkust van Borneo, 103.

STELLINGEN

I

Bij de uitgifte van gronden voor bevolkingscultures, die een devastatie van bosch op uitgebreide schaal met zich mee brengen, dienen voorwaarden te worden gesteld, welke een, zij het kunstmatige, reboisatie verzekeren.

II

De meening van Guyt, dat vereeniging van bestuur en rechtspraak in één hand afbreuk zal kunnen doen aan het bestuursgezag en prestige, is in het bijzonder voor meer primitieve streken, onjuist te achten.

Naar een onafhankelijke inheemsche rechtspraak. Ind. Tijdschr. v. h. Recht, deel 147, blz. 666.

III

De ordonnantie op de Inkomstenbelasting 1932 (Ind. St. 1932: 111) voldoet, na haar wijziging bij Ind. St. 1934: 612, niet meer aan de eischen, te stellen aan een soepele aanslagregeling voor den zgn. kleinen aanslag.

IV

Het niet mededeelen aan de Staten-Generaal en de Britsche Regeering van het met het zelfbestuur Pegatan en Koesan op 22 November 1861 gesloten politiek contract was in strijd met artikel 44 lid 2 RR (art. 34 lid 2 I.S.) en artikel 3 van het Londensch Tractaat van 1824 (Ind. St. 1825: 19).

V

De vermelding in de nota van toelichting op het politiek contract van 13 November 1875, met Pegatan en Koesan gesloten, dat tijdens den Bandjermasinschen opstand naast het landschap Koesan ook de landschappen Batoelitjin en Poeloe Laoet aan den Vorst van Pegatan in leen werden afgestaan, is onjuist en in strijd met het Gouvernementsbesluit van 2 Augustus 1861 no. 8.

Bijl. Hand. St.-G. 1876/77 101. 4.

VI

Het is onjuist te achten, dat de verplichting, bij art. 167 lid 1 I.S. opgelegd aan de Nederlandsche Onderdanen binnen het rechtstreeks bestuurd gebied, bij Ind. St. 1938: 529 niet tevens werd opgelegd aan de Nederlandsche Onderdanen binnen het zelfbestuursgebied.

VII

Het instituut der voorwaardelijke veroordeeling, neergelegd in de artt. 14*a* e.v. van het Wetboek van Strafrecht voor Nederlandsch-Indië dient met behoedzaamheid te worden gehanteerd, omdat het rechtsgevoel der bevolking zich over het algemeen aan bedoeld instituut nog niet heeft aangepast.

VIII

De niet tijdige inlevering van het gratie-verzoekschrift, bedoeld in artikel 2 lid 1 der Gratieregeling (Ind. St. 1933: 2) stelt artikel 33a van het Wetboek van Strafrecht voor Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1933: 1) buiten werking.

IX

Het gratierecht ten aanzien van straffen opgelegd bij vonnissen van zelfbestuursrechters kan door den Gouverneur-Generaal niet zonder meer ontleend worden aan stilzwijgende overeenkomst, noch aan het recht van Opperheerschappij.